

Nadala 2015

Any 49

15

Biblioteques

De l'Escola de Bibliotecàries
al llibre electrònic

Fundació
Carulla

Fundació
Carulla

Amb aquesta nadala la Fundació Carulla felicita les festes i agraeix les aportacions voluntàries de les persones que fan possible la dotació dels Premis Baldiri Reixac d'estímul i reconeixement a l'escola catalana.

La generositat de tants amics ha fet que la dotació dels premis hagi anat creixent any rere any fins a assolir els 100.100 euros de la convocatòria per al curs actual, i els fa els més ben dotats i importants en l'àmbit educatiu.

 Fundació
Carulla

Fundació Carulla

Aribau 185 3r
08021 Barcelona
Tel. 93 209 09 48
info@fundaciocarulla.cat
http://www.fundaciocarulla.cat

Imatges

Cobertes

Inauguració de la Biblioteca Popular de Valls, l'any 1918. Foto: Arxiu Municipal de Valls-Pere Català i Pic

Entrada de la Biblioteca Central de Castelldefels, inaugurada l'any 2012, obra de l'arquitecte Josep Muixart. Foto: Jordi Vidal

Contracoberta

Interior d'una de les biblioteques de seminaris a l'edifici central de la Universitat de Barcelona, anys quaranta. Foto: Fons gràfic del Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI) de la Universitat de Barcelona

Interior de la Biblioteca Carles Rahola de Girona, inaugurada l'any 2014, obra de Corea Morán Arquitectura. Foto: Jordi Vidal

Interior

Arxiu Nacional de Catalunya, fons Brangulí: 69
Anuari de Biblioteques Populars de l'any 1932: 30
Banc d'imatges Campus Cappellet de la Universitat de Lleida: 53
Banc d'imatges Campus Ciutadella de la Universitat Pompeu Fabra: 85
Biblioteca-Museu Víctor Balaguer: 16
Biblioteques de Barcelona. Jordi Casañas: 59
Biblioteca de Catalunya: 28, 69, 71
Bibliobús Pere Quart: 58
Biblioteca Fages de Climent de Figueres: 21
Biblioteca Sant Antoni Maria Claret de Sallent: 19
Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya: 82
Col·lecció de postals, fons Joan Gómez Escofet – MDC: 27
Fons Arxiu General i Registre de la Universitat Autònoma de Barcelona: 46, 47

Fons gràfic del Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI) de la UB: 8, 45
Fundació Uriach: 40
Fundació Bancària "la Caixa": 41, 43
Jordi Aguilar Martínez: 48
Jordi Vidal: 6, 7, 12, 13, 52, 55, 60, 62, 65, 71, 73, 75, 76, 79, 81, 86, 89
Servei de Biblioteques de la Diputació de Barcelona: 25, 31, 37
Servei de Biblioteques del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya: 57
Universitat de Barcelona, Facultat de Biblioteconomia i Documentació – MDC (col·lecció de fotografies de l'Escola de Bibliotecàries): 15, 20, 28, 35, 38, 56
Xarxa de Biblioteques Municipals de la Diputació de Barcelona: 17

Coordinador de continguts

Lluís M. Anglada i de Ferrer

Producció editorial

Jordi Quer

Documentació

Elisabet Armengol

Correcció lingüística

Esmena correccions

Disseny

Jordi Casas
www.jordicasas.com

Maquetació

Fotoletra, S.A.

Impressió

Vanguard Gràfic

ISBN: 978-84-7226-997-2
Dipòsit legal: B-25707-2015

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada ni transmesa de cap manera ni per cap mitjà (elèctric, químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia) sense autorització prèvia de la Fundació Carulla.

Els editors han fet tots els esforços raonables per tal d'identificar els propietaris dels drets d'autor i obtenir les autoritzacions pertinents. Qualsevol error o ommissió, si es comuniquen als editors, seran degudament reparats.

Nadala 2015
Biblioteques.
De l'Escola de
Bibliotecàries
al llibre electrònic
Fundació Carulla
Any XLIX

Nadala

2015

Biblioteques

De l'Escola de Bibliotecàries
al llibre electrònic

Fundació Carulla
Any XLIX

Interior d'una de les biblioteques de seminaris de l'edifici central de la Universitat de Barcelona, principis dels anys quaranta.

Continguts

p. 14

Els inicis del sistema de biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya: el projecte d'Eugeni d'Ors
Assumpció Estivill Rius

p. 24

El sistema de biblioteques populars (1915-1939)
Teresa Mañà Terré

p. 34

Les biblioteques catalanes sota el franquisme: supervivència, manteniment i recuperació
Lluís Agustí

p. 44

Biblioteques de recerca (1983-2014): tres dècades de cooperació i una de digitalització
Cristóbal Urbano

p. 54

Les biblioteques públiques des dels anys vuitanta fins avui: un període de grans canvis
Núria Ventura Bosch

p. 64

Les biblioteques públiques, avui
Carme Fenoll i Clarabuch

Continguts

p. 68

Cronologia de la Biblioteca de Catalunya

Marga Losantos
i Reis Fontanals

p. 72

La lectura (en) digital: funcions, tipologia i vigència de la lectura avui

Laura Borràs
Castanyer

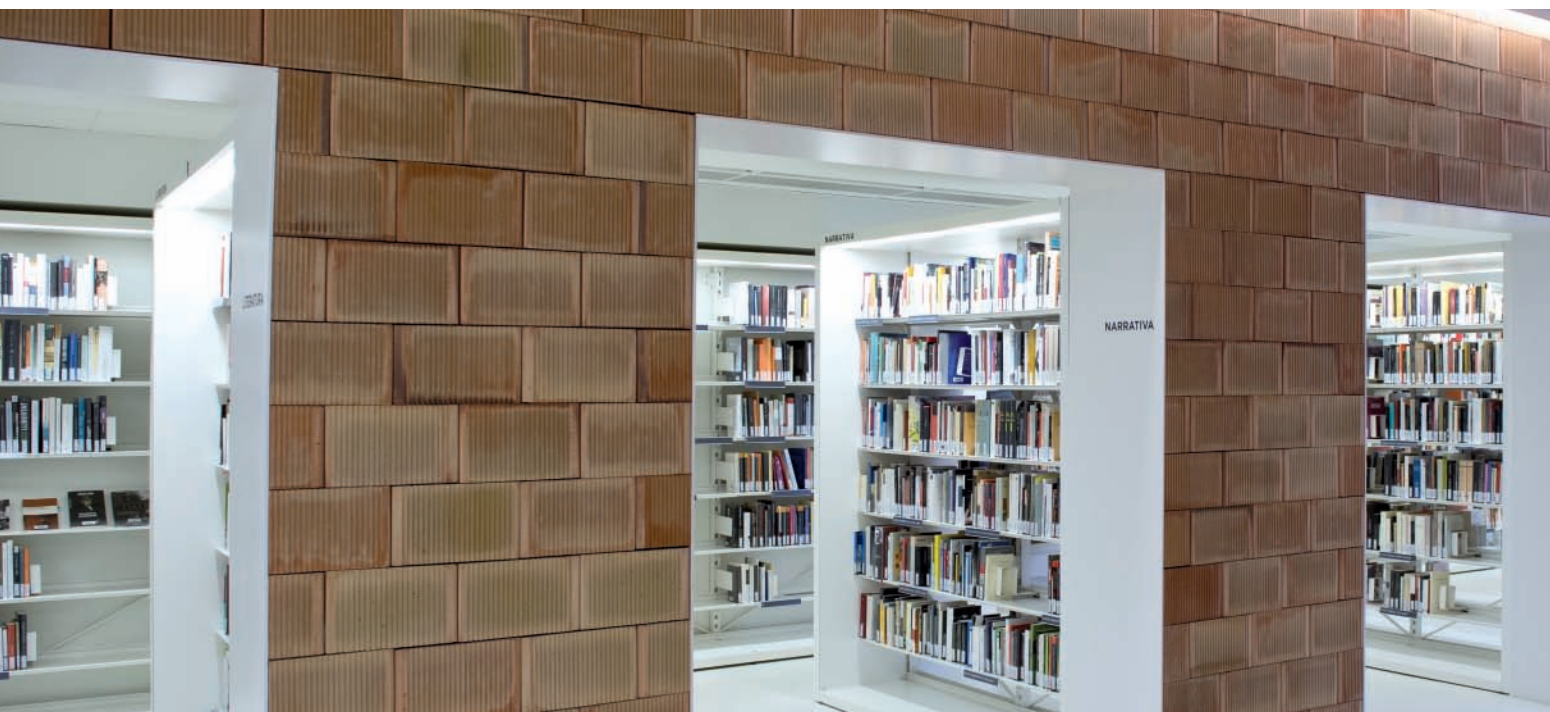

p. 80

Les biblioteques a Catalunya i el seu paper futur en un futur sense paper

Lluís M. Anglada
i de Ferrer

Biblioteca Sant Gervasi-Joan
Maragall de Barcelona,
inaugurada l'any 2014,
obra de l'estudi d'arquitect-
tura BCQ.

Continguts

p. 91

Per saber-ne més

p. 92

**Fundació
Carulla.
Memòria
de l'any 2015**

Els inicis del sistema de biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya: el projecte d'Eugeni d'Ors

Assumpció Estivill Rius

(Reus, 1949)

Professora emèrita de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona, és llicenciada en Filosofia i Lletres, i diplomada i doctora en Biblioteconomia i Documentació. Autora de diversos llibres i articles sobre la història de l'Escola de Bibliotecàries i la Xarxa de Biblioteques Populars, va iniciar la carrera professional a la Biblioteca de Catalunya. Entre el 1999 i el 2005 va ser la degana de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació.

Introducció

La història de les biblioteques es remunta a l'antiguitat, des de Mesopotàmia i l'antic Egipte, Grècia i la Roma clàssiques, passant després a les biblioteques monàstiques de l'edat mitjana, a les biblioteques reials, les de la noblesa i les universitàries, que floreixen amb el Renaixement, i fins a les biblioteques de préstec per subscripció, que es multipliquen a partir de mitjan segle XVIII gràcies a l'increment del públic lector. Tanmateix, si parlem de la

biblioteca pública moderna, els seus orígens formals se situen al 1850, quan a la Gran Bretanya es publica la *Public Libraries Act*, la primera disposició legal d'àmbit nacional que estableix el principi de les biblioteques públiques gratuïtes, obertes a tothom i sostingudes amb els impostos de la població. A partir d'aquest moment –i en algun cas, abans–, les biblioteques públiques i les xarxes de biblioteques públiques s'estenen ràpidament pel Regne Unit, els Estats Units, Austràlia i el Canadà.

A Espanya aquest model de biblioteca comença tard i de manera vacil·lant. El 1838 es creen les primeres biblioteques públiques provincials, que, seguint l'exemple francès, es conceben com a dipòsits per conservar els fons bibliogràfics reunits en les distintes desamortitzacions; però ni les col·leccions que apleguen, ni els serveis que presten, ni el públic a qui serveixen no s'adiuen amb els objectius i les funcions de la biblioteca moderna. Anys més tard, i com a resultat de les polítiques progressistes del Sexenni Democràtic, s'estableixen les primeres biblioteques populars de l'Estat, un projecte modest, que es limita a distribuir lots de llibres a alguns ajuntaments i que, amb la Restauració, queda diluït en el no-res. Amb algunes excepcions escadusseres, no va ser fins a la Segona República que es posaren les bases per bastir un sistema de biblioteca pública amb diverses mesures legals, la constitució d'organismes de gestió –com ara la Junta de Intercambio y Adquisición de Libros para Bibliotecas Públicas i el Patronato de las Misiones Pedagógicas– i la formació de biblioteques (sovint minúscules) en les zones urbanes i les rurals. El *Proyecto de bases de un plan de organización general de bibliotecas públicas del Estado*, redactat per María Moliner i publicat el 1939, que pretenia ordenar el sistema bibliotecari espanyol, ja no es va poder posar en pràctica.

Entretant, la societat civil catalana, conscient que instrucció i cultura són

AULA DE L'ESCOLA DE BIBLIOTECÀRIES

Aula de l'Escola de Bibliotecàries, amb les alumnes de les dues primeres promocions i el professor Lluís Segalà (1916 o 1917).

Sala de lectura de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer (1921/1922), d'aire solemne i amb prestatges tancats a l'estil de les biblioteques del segle XIX.

sinònims de progrés, s'organitza, a partir de la segona meitat del segle XIX, per tenir accés als instruments de formació que l'Estat no li procura. És en aquest moment que a Catalunya proliferen els ateneus i les societats culturals que es doten de biblioteques i organitzen classes per als socis. Aviat arriben notícies sobre les biblioteques públiques britàniques, i el 1875 el president de l'Ateneu Barcelonès, Francesc López Fabra, proposa, sense conseqüències, establir a Barcelona una xarxa de biblioteques que en segueixi la pauta. A cavall dels dos segles es creen a Vilanova i la Geltrú i a Barcelona dues biblioteques públiques de certa volada gràcies als llegats de dos filantrops, Víctor Balaguer i Rossend Arús.

Prat de la Riba en el discurs de presa de possessió com a president de la Mancomunitat: tots els pobles de Catalunya –diu– han de tenir «la seva escola, la seva biblioteca, el seu telèfon, la seva carretera».

Cap a un sistema català de biblioteques populars

A Catalunya el nou segle comença amb un marcat caràcter catalanista, per les reivindicacions polítiques, que culminen amb la constitució de la Mancomunitat de Catalunya, i per l'activitat cultural. El Congrés Universitari Català i la posada en marxa dels Estudis Universitaris Catalans (IEC) (1903), el Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907), l'auge del modernisme, representant d'un catalanisme republicà, i l'esclat del moviment noucentista, que, des del catalanisme conservador, havia de liderar la futura política cultural del govern regional, palesen l'aposta per reforçar la cultura del país. En l'àmbit de les biblioteques, el fallit pressupost extraordinari de cultura de l'Ajuntament de Barcelona (1908) preveia la creació de quatre biblioteques populars lligades a grups escolars, i destinava una partida important a la biblioteca de l'IEC per convertir-la en biblioteca nacional catalana; fracassat el pla, el 1910 Eugeni d'Ors enceta, a les pàgines de *La Veu de Catalunya*, una campanya a favor d'una gran biblioteca d'investigació que aviat deriva en un debat intens entre els partidaris d'aquesta biblioteca erudita i els que defensen la creació de biblioteques destinades als obrers. La qüestió desvetlla interès, i Prat de la Riba la recull en el discurs de presa de possessió com a president de la Mancomunitat: tots els pobles de Catalunya –diu– han de tenir «la seva escola, la seva biblioteca, el seu telèfon, la seva carretera». La cultura i l'educació, en tots els nivells, són eixos fonamentals de la política del govern català; les biblioteques hi tenen un espai prou important, com a realitzacions de l'obra de cultura que duu a terme, com a difusores de la cultura en general i de la cultura catalana que Prat i els intel·lectuals del seu entorn protegeixen i potencien, i, tot plegat, amb una clara intenció pedagògica.

Sala de lectura de la Biblioteca Popular de Sallent, d'un ambient acollidor i amb prestatges oberts (1918).

Constituïda la Mancomunitat el 6 de maig del 1914, al cap de pocs dies es posa fil a l'agulla en el tema de les biblioteques, i les actuacions se succeeixen diligentment. El mateix mes, la biblioteca de l'IEC obre les portes al públic com a biblioteca de recerca amb el nom de Biblioteca de Catalunya; l'Assemblea de la Mancomunitat aprova la proposta del diputat Francesc Montanyà d'establir una xarxa de biblioteques populars que s'estengui per tot el territori tot continuant l'acció educadora de l'escola, i encomana al Consell d'Investigació Pedagògica el disseny d'un pla de biblioteques que desenvoluparà Eugeni d'Ors. El pla s'aprova el maig del 1915, i a la tardor següent comença a funcionar l'Escola Superior de Bibliotecàries, encarregada de formar-ne el personal responsable; també es resolen els concursos per adjudicar les primeres biblioteques populars entre els ajuntaments presentats a la convocatòria. Les quatre primeres instal·lacions, a Valls, Sallent, Olot i les Borges Blanques, s'inauguren entre el juliol i el novembre del 1918, quan ja

s'han graduat les primeres professionals. Si es considera que el projecte pròpiament dit comença de bell nou —els antecedents pròxims eren poca cosa i estaven antiquats—, que s'ha format el personal, que s'ha fet la difusió del projecte entre els ajuntaments i que tots els edificis són de nova planta, cal apreciar l'eficiència amb què s'engega el procés i el contrast que s'estableix amb les iniciatives estatals, que necessiten gairebé un segle per començar a donar algun resultat.

El projecte d'Eugeni d'Ors: l'organització de les biblioteques, les instal·lacions i la col·lecció

Sense declarar-ho explícitament, el projecte d'Eugeni d'Ors segueix el model angloamericà de biblioteca pública. És a dir, dibuixa una biblioteca moderna i innovadora en les tècniques d'organització i d'accés a la col·lecció —catàlegs normalitzats, complets i d'accés públic, prestatges oberts, etc.—, i en els serveis que dona a la població

BIBLIOTEQUES POPULARS. — En la tercera reunió ordinària de l'Assamblea de la Mancomunitat de Catalunya, celebrada el 26 de maig del corrent any, fou presentat i aprovat el següent projecte d'acord sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de biblioteques populars:

«Prenent en consideració una proposta del senyor Diputat en la Mancomunitat de Catalunya, don Francesc Montanyà, el Consell Permanent confia al Consell d'Investigació Pedagògica l'estudi d'unes bases per a l'organització d'un sistema de Biblioteques Populars a Catalunya. L'encàrrec de la Mancomunitat, tal com llavors l'interpretà el Consell d'Investigació Pedagògica i com segueix interpretant-lo avui, comprèn dugues parts, dos temes d'estudi. Un : instal·lació, tipus, organització, funcionament de petites Biblioteques en les localitats; altre : formació d'un catàleg-tipus per a l'adquisició d'obres a fi que, en límits modestos, i en el nivell proporcionat al públic a què es destina, s'integri un quadre, relativament complet, de coneixements humans.

A continuació se consignen les conclusions del Consell d'Investigació Pedagògica sobre el primer tema i les consideracions en què les fonamenta, unes i altres acceptades per aquest Consell Permanent que s'honra en presentar-les a la suprema sanció de l'Assamblea.

Fragment del «Projecte sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de biblioteques populars», dins del *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* (1915).

—col·leccions actualitzades i pensades per al públic mitjà, amb una secció infantil i una de revistes, uns horaris amplis i adaptats a les necessitats dels vilatans, uns serveis d'extensió cultural a base de cursos i conferències i de guies de lectura, amb una bona difusió dels actes i de les prestacions que fa, etc.—. Són biblioteques amb vocació de servei al públic, que es creen per un «sentiment de justícia social», per donar mitjans de coneixement a les poblacions allunyades de la capital, i també per proporcionar-los lectures per a les hores d'esbarjo i per al creixement cultural. El text fundacional d'Ors té dues parts diferenciades: la primera s'ocupa de la missió de les biblioteques populars, del públic a qui s'adrecen, de l'estructura de la xarxa, de l'edifici i les instal·lacions, de la selecció i l'adquisició de llibres i dels serveis que han de prestar; la segona part, més breu, parla del personal femení que les ha de gestionar i del seu perfil, i esbossa i justifica la formació que ha de rebre en l'escola especial de bibliotecàries que proposa crear.

De tots els components de què tracta el projecte, destaca, en primer lloc, que des del títol mateix es parli d'un «sistema» de biblioteques populars. D'antuvi, les biblioteques de la Mancomunitat es pensen com una xarxa amb un funcionament coordinat, uns procediments uniformes i uns serveis centrals, que s'acaben d'organitzar formalment, amb una direcció tècnica i una oficina de gestió, quan Jordi Rubió n'assumeix la direcció el 1920. També és

un sistema que aprofita tots els recursos disponibles; per això, seguint l'exemple d'algunes grans biblioteques públiques de recerca, britàniques i nord-americanes, que actuen com a caps d'una xarxa de biblioteques locals, es preveu que les populars facin de sucursals de la Biblioteca de Catalunya. Certament, les seves col·leccions inicials són molt limitades i pensades per a un públic mitjà, però gràcies al préstec d'aquella biblioteca, que comença a funcionar immediatament, també poden donar servei a les elits intel·lectuals i als professionals liberals de la població. Ors també preveu que en el futur hi hagi altres organismes que creïn biblioteques similars i, amb gran altesa de mires, recomana que aquestes iniciatives s'integrin, amb els matisos que calguin, en el sistema bibliotecari de la Mancomunitat per formar «una xarxa vasta d'institucions de la lectura i de difusió de la cultura».

La concepció de les biblioteques populars vertebrades en un sistema ha estat decisiva per a la seva continuïtat i ha donat solidesa a l'empresa; així mateix, és un dels trets que les diferencia de les primeres iniciatives estatals. Hi ha altres punts del projecte que també són concloents en tots dos sentits. Un d'ells és que les biblioteques disposen d'un edifici propi; Ors és taxatiu a l'hora d'exigir-los i d'aconsellar que, sempre que sigui possible, siguin construïts de planta, perquè la biblioteca ha de representar «el començ d'una vida nova en els pobles de Catalunya». Explica ben gràficament com han de ser les instal·lacions —en edificis blancs, nets, decorats amb coqueteria i amb un aspecte alegre i plaent, tant internament com externa— i les dependències que han de tenir —una sala de lectura i una altra per als nens, seccions de revistes, de préstec, etc.—. També s'estén indicant com no han de ser, tot al·ludint implícitament a les condicions d'allotjament característiques de la majoria de les biblioteques de l'Estat: «Res d'instal·lacions vergonyoses i

Sala de conferències de la Biblioteca Popular de Sallent amb els assistents a un curs sobre motors Diesel (1929). Des del primer moment les biblioteques populars organitzen activitats culturals i de Formació.

ambigües en racons de municipis, d'edificis oficials, vells, mig enrunats, polsosos. Res de promiscuïtats amb oficines burocràtiques o amb instituts que no donen gaires senyals de vida». Les biblioteques inaugurades van ser com Ors les havia previst, en edificis propis, d'estètica noucentista i de certa singularitat, i si bé de moment no van disposar d'una sala infantil separada, sí que la majoria d'elles van tenir una sala de conferències, «políticament neutral», que va ser un dels elements que més va contribuir a arrelar-les a la població.

Una altra peça clau en la consolidació i la pervivència del sistema ha estat la col·lecció. De fet, l'encàrrec de la Mancomunitat al Consell d'Investigació Pedagògica tenia dues parts: d'una banda, les directrius per instal·lar i organitzar les biblioteques; d'una altra, la confecció d'un catàleg tipus, o bibliografia bàsica, que guiés les adquisicions de les biblioteques populars a mesura que s'anessin creant. Si bé aquesta segona comissió no es va aconseguir, el projecte inclou els criteris principals que han de presidir la selecció i l'adquisició del fons i allò que cal defugir: les llengües en què s'ha de

centrar; l'exclusió de llibres que contenen errors, ja que no són acceptables en una biblioteca popular; el principi capital d'acceptar només donatius en metàl·lic per evitar que la biblioteca s'ompli de publicacions anodines, de presents d'autors grafomans, de material d'interès nul... El catàleg, diu el projecte, és un instrument pedagògic i, com a tal, ha de ser el resultat d'una bona tria que expliqui al lector de quins llibres es pot fiar o quins són els millors títols d'una matèria. Les biblioteques populars s'inauguren amb col·leccions molt reduïdes, però que tenen unes virtuts que les diferencien de les d'altres biblioteques coetànies: inclouen llibres que han estat ben triats pel director, que no procedeixen de dipòsits de duplicats obsolets; potser són massa elitistes, especialment en la secció de literatura, atès el públic que les freqüenta, però aquesta tendència es corregeix aviat i el fons es va acostant als gustos dels lectors tot cercant l'equilibri entre la literatura popular i els títols més selectes; també creixen i s'actualitzen continuadament, i això les converteix en les biblioteques vives i llamineres que Ors esbossa amb tant d'encert.

Les alumnes de la primera promoció de l'Escola Superior de Bibliotecàries. D'esquerra a dreta: Maria Roca, Montserrat Fàbregas, Consol Pastor, Dolors Hostalrich, Anna Ribalta i Maria Rossell.

L'aportació més innovadora del projecte: el personal i la seva formació

Les seccions dedicades al personal i a la seva formació són un altre dels components destacats del pla –probablement el més distintiu i innovador–; el seu desenvolupament està ben fonamentat en els punts anteriors, i és que tot el text traspua coherència. Ors ha començat definint les necessitats dels lectors potencials i les funcions de les biblioteques populars, i, sobre aquests principis, ha dibuixat el sistema bibliotecari amb tota precisió. En encetar la segona part, i com a resultat, tal com ell diu, d'una profunda reflexió que ha sospesat les distintes opcions, proposa

que el personal bibliotecari sigui femení; també manifesta que ha de rebre una preparació especial, tècnica i humanística, i que periòdicament ha d'actualitzar els coneixements amb cursos anuals que serveixin per mantenir el contacte entre les professionals i amb l'escola on s'hauran format.

L'opció per la condició femenina de la professió la raona per motius econòmics –a una dona se li pot pagar un sou més reduït i, tot i així, serà un personal de primer ordre–; pel caràcter de missió que han de tenir les biblioteques –la dona és un «instrument excel·lent» per a la labor social–, i per motius estètics, perquè les instal·lacions han de ser atractives, amables, netes i coquetes. També devia tenir en compte, encara que no ho esmenta, que es tractava d'un personal devot, dedicat i obediència, educat per no qüestionar l'autoritat del pare o la del marit, i que no discutiria la del director; tampoc no faria reclamacions salarials, per dures que fossin les condicions. Unes raons que actualment serien reprovables, però que s'han d'entendre en el marc d'una societat paternalista, que relegava la dona a un segon terme. A mitjà termini, l'opció per una professió femenina va ser, fins a cert punt, un encert, ja que l'abnegació generosa i discreta amb què les bibliotecàries van realitzar la seva tasca va ser clau en l'arrelament gradual de les biblioteques populars en les poblacions. Finalment, tal com apuntava el projecte, i com es proposava la Mancomunitat amb la creació de carreres professionals femenines de nivell mitjà, si bé el nombre de títols expedits anualment va ser sempre reduït, la carrera de bibliotecària va obrir noves oportunitats laborals a la dona –i, molt aviat, en biblioteques i arxius de tota mena, tant de l'Administració com d'organismes privats.

En enfilar com ha de ser aquesta escola especial on s'han de formar les bibliotecàries i quins continguts s'hi han d'impartir, Ors comença exposant, de manera ambiciosa i exigent, les

ANY 1922

DATA		Número d'entrada	AUTOR I TÍTOL			
Dia	Mes					
Raja 31-Abr-53	20	Maig	1743. <i>Defensas, Ignasi. La monarquía, Barcelona, Granada y Cía</i>			
			1744. <i>En Joan dels minadors, Barcelona, Llibrens, 1903</i>			
			1745. <i>La colla d'en Ripollata, Barcelona, Llibrens, 1903</i>			
			1746. <i>La nostra Parle, Barcelona, [E. Granada y Cía]</i>			
			1747. <i>Quasol, Barcelona, Imp. d'Art.</i>			
			1748. <i>Cor cordus, Barcelona, Llibrens, 1917</i>			
			1749. <i>L'alegria del sol, Barcelona, Llibrens, 1903</i>			
			1750. <i>El cor del poble, Barcelona, Imp. d'Art, 1916</i>			
			Original-31-20	21	Juny	1751. <i>Flores del camp, Barcelona, Llibrens, 1912</i>
						1752. <i>La nostra marca, Barcelona, Llibrens, 1911</i>
1753. <i>Flores vandanes, Barcelona, Llibrens, 1911 [Bibl. Popular de Llibrens 47]</i>						
22	1754. <i>Bojauell, Antoni de, La espanyola de el marqués, Madrid, Bib. Española, 1862</i>					
1755. <i>Mestre Dipeter, L'entinel de S. Martí, Barcelona, Romaris, 1912</i>						
1756. <i>Pous i Paços, F. Joan, llava, Barcelona, Imp. d'Art, 1916</i>						
1757. <i>Primera solada, Barcelona, S. Romaris, 1921</i>						
1758. <i>Pendons de brida, Barcelona, Llibrens, 1911 [Bibl. Popular de Llibrens 33]</i>						
1759. <i>Apertats per no escanyats, Barcelona, Imp. d'Art, 1914</i>						
1760. <i>Rius i Teretes, Joan, La dansa antiga, Barcelona, A. Lopez,</i>						
1761. <i>Oller, Narcís, Breus d'aficionats, Barcelona, F. Gius, 1920</i>						
1762. <i>Bilicanya-Palau, Barcelona, Llibrens, 1903 [Bibl. Popular de Llibrens 17]</i>						
1763. <i>Rius, Ferrer, Joan, Dialectes dramàtics, Barcelona, Imp. Catalana, 1909</i>						
1764. <i>Rius i Fontanilles, Lluís, La cançó del senyor boter, Barcelona, A. Lopez,</i>						
1765. <i>La "munienda" paternal,</i>						
1766. <i>L'heren escampa, Barcelona, A. Lopez,</i>						
Original de Rius 31-30-29	29	Juliol	1767. <i>L'heren matar, Barcelona, A. Lopez,</i>			
			1768. <i>El redemptor, Barcelona, A. Lopez,</i>			

Detall del registre bibliogràfic de la Biblioteca de Figueres. Registres: 1-5068. Abril del 1922 - febrer del 1929. Segons el projecte, el catàleg havia de ser un instrument pedagògic.

qualitats que ha de mostrar aquesta nova figura: ha de tenir el caràcter de «llevat de cultura i de vida superior» en els pobles on s'instal·lin biblioteques; també ha de representar «una jerarquia intel·lectual i moral» de primer ordre, i finalment ha de ser un model de competència en l'exercici professional. Per això li cal una doble preparació: tècnica, sobre la pràctica i el servei de biblioteques, i de cultura general i d'humanitats, i que estigui «molt per damunt de la mitjana». Atès que aquest personal també haurà de donar ensenyances «de coses que importen a la nostra pàtria» quan no siguin ateses a les escoles, també li cal una bona preparació en aquest sentit. En definitiva, les futures alumnes rebran una educació «tècnica, selectíssima i patriòtica», i amb aquest bagatge, adequat a la missió i a les funcions de les biblioteques populars, ajudaran

a fer efectiu el programa educatiu i cultural de la Mancomunitat. De conformitat amb aquestes línies mestres, Ors enumera, a grans trets, els ensenyaments que s'han d'impartir en la futura escola: humanitats i disciplines culturals; teoria del llibre, de la biblioteca i dels serveis bibliotecaris; pràctica del servei bibliotecari; coneixements de llengua, d'història, de literatura, de geografia, etc., en general i especialment de Catalunya; instrucció cívica i elements de dret usual i polític. Respecte a la configuració general dels estudis, preveu una carrera de tres anys, amb un examen d'ingrés sobre coneixements equivalents als del batxillerat i de dues llengües estrangeres, amb ensenyaments teòrics i pràctics, i amb un examen final de revàlida que, inicialment, servirà per assignar les places a les biblioteques que es vagin creant. Una vegada inaugurada

*Sedes sapientiae
Ora pro nobis*

ORACIÓ DE LES BIBLIOTECÀRIES DE CATALUNYA
EN ENCENDRE LA LLÀNTIA DEL VESPRE

María, Dona i Regina nostra, Mare mia i confident, puix que la gràcia de Nostre Senyor, ton Fill, permet que arribi un altre cop, en una jornada nova, l' hora recollida de la bona tasca, jo t'oferec les dues petites resplendors ge-

mel les, de la vida mia i d'aquesta llàntia que t'encenc, i vull ara unir-me en esperit a totes les meves companyes, les Bibliotecàries de Catalunya, als Mestres que ens han format i que compten amb el nostre esforç per l'obra santa de la difusió de les llums, als Conductors i Magistrats de la Pàtria als Avis i Grans Morts d'ella, per tal d'invocar ton patronatge i el de les Advocacions i Santedats, cares als pobles de Catalunya que es desvetllen: el del gloriós Cavaller sant Jordi; el de santa Eulària, advocada de la nostra capital Barcelona; el de santa Úrsula, advocada de Valls; el de Sant Esteve Protomàrtir, patró d'Olot; el de Sant Victor, patró de Sallent; el de Santa Justina, patrona de les Borges .....

que concediu encara a tots els reunits en aquesta Casa d'estudi, la flor i els fruits de l'aplicada lectura, l'exacta notícia dels bells tresors que són en la natura i en l'esperit, que trobem en tct la sabor de les coses eternals i la dolçor regalada de la teva Maternitat. Amén.

Nihil obstat : P. AGUSTI MAS, C. O. — Barcelona, 14 setembre 1918.—Imprimatur.—EXERCIC, Bisbe de Barcelona.

Oració de les bibliotecàries en encendre la llàntia del vespre, d'Eugeni d'Ors (1918).

l'Escola Superior de Bibliotecàries a primers de novembre del 1915, amb un pla d'estudis dissenyat pel mateix Ors que acaba de perfilar els punts anteriors, durant l'etapa de la Mancomunitat hi fan classe els intel·lectuals de més renom de la cultura catalana: Ramon d'Alòs-Moner, Rafael Campalans, Pompeu Fabra, Joaquim Folch i Torres, Jaume Massó i Torrents, Manuel de Montoliu, Eugeni d'Ors, Joan Palau i Vera, Carles Riba, Jordi Rubió, Lluís Segalà i Ferran Valls i Taberner. Ors en fou el director fins al 1917; el va substituir Joan Palau i Vera fins a la seva mort, el 1919; Lluís Segalà la dirigí fins al 1930, i Jordi Rubió, fins al final de la guerra civil.

La pensada d'Eugeni d'Ors de crear una escola especial per preparar el personal

de la xarxa és una novetat en l'entorn bibliotecari del moment i un dels punts forts del projecte, ja que assegura la gestió professional de les biblioteques. Deixant de banda l'existència d'algunes escoles europees destinades a formar el tipus de bibliotecari erudit i conservador de fons patrimonials —com ara l'École des Chartes, a París, o l'Escuela Superior de Diplomática, que funcionà a Madrid entre el 1856 i el 1900—, en el moment de la creació de l'escola de la Mancomunitat només els Estats Units tenen, des del 1887, escoles de biblioteconomia d'un enfocament similar, que estan adreçades a la formació d'un professional amb vocació de servei a la comunitat. Són, segurament, una font d'inspiració indirecta, però la creació dels estudis sobre el servei de biblioteques a

Les biblioteques concebudes com una xarxa, unes col·leccions que no han parat de créixer, una casa pròpia i sobretot unes professionals entregades són els trets que més han contribuït a la pervivència del projecte que Ors va concebre.

Catalunya respon, més que a influències estrangeres, a l'obra de renovació educativa que, iniciada per la Diputació de Barcelona, fou un dels pilars fonamentals de l'acció de govern de la Mancomunitat. La millora de l'ensenyament bàsic i de la formació dels mestres, amb la introducció dels mètodes pedagògics actius, la modernització dels ensenyaments tècnics i professionals dirigits a la preparació d'obriers especialitzats i de quadres mitjans, i l'impuls d'uns estudis universitaris que volen ser una alternativa a una universitat oficial decrepita i desfasada, donen com a resultat un

seguit d'actuacions i d'institucions educatives innovadores i modèliques entre les quals hi ha l'Escola Superior de Bibliotecàries: els Estudis Normals i les Escoles d'Estiu, l'Escola Superior d'Agricultura, l'Escola del Treball, l'Escola d'Alts Estudis Comercials, l'Escola Superior de Bells Oficis, la d'Infermeres, la d'Administració Local, els Cursos Monogràfics d'Alts Estudis, els seminaris i laboratoris universitaris que s'allotgen en el recinte de la Universitat Industrial, etc.

El 1925, quan se suprimeix la Mancomunitat, el sistema de biblioteques populars era un projecte modest, amb un total de vuit biblioteques en poblacions petites i mitjanes. Però ja tenia prou empenta perquè durant la dictadura de Primo de Rivera continués creixent i perquè assolís una certa maduresa i consolidació en els anys trenta. A dia d'avui el sistema català de biblioteca pública és un dels serveis culturals més ben valorats pels ciutadans. Difícilment s'hauria arribat a la situació actual sense la visió tan ben travada del projecte del 1915; ha estat aquella coherència —la força que li ha donat la seva concepció com a xarxa, unes col·leccions que, amb més o menys encert, mai no han parat de créixer, la casa pròpia, i sobretot unes professionals entregades que des del primer moment es van sentir part de l'empresa— que li ha permès progressar fins a celebrar aquest primer centenari.

El sistema de biblioteques populars (1915-1939)

Teresa Mañà Terré

(Barcelona, 1954)

Bibliotecària i professora de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona. Sobre aquest tema ha publicat *Les biblioteques populars a través dels seus anuaris (1922-1936)* (2001) i *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya* (2007), fruit de la seva tesi doctoral. L'any 2015 ha estat comissària de l'exposició *BiblioTec. Cent anys d'estudis i professió bibliotecària a Catalunya*.

La creació i la implantació de biblioteques populars a Catalunya per part de la Mancomunitat respon a un doble objectiu cultural i polític. Des del punt de vista cultural, recordem que la Mancomunitat comptava amb una classe política i dirigent que desitjava situar Catalunya a un nivell europeu; per tant, la creació de biblioteques respon a un objectiu de millora social i cultural de la població. A la vegada, la Mancomunitat usa aquestes biblioteques com un símbol nacionalista que permet cohesionar el país sota un objectiu de «civilització»:

modernitzar Catalunya i augmentar el nivell d'instrucció de la població va lligat a enfortir el projecte catalanista. Aquestes biblioteques són una peça més en la construcció d'un país modern, culte i català.

En el «Projecte sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de biblioteques populars», redactat per Eugeni d'Ors a petició de Prat de la Riba, s'estableixen les condicions per a la implantació de biblioteques populars i també per a la creació de l'Escola de Bibliotecàries, el centre d'ensenyament on s'havia de formar el personal que se n'havia de fer càrrec. Aquest projecte fou la base sobre la qual es va assentar el futur sistema de biblioteques en dues etapes diferenciades: una primera etapa d'impuls i propagació, des del 1915 fins al 1919, sota la direcció del mateix Eugeni d'Ors, durant la qual s'inauguraren cinc biblioteques, i una segona etapa, a partir del 1920, amb la direcció de Jordi Rubió i Balaguer, que significà el desplegament i la implantació definitiva del sistema. Sota la seva direcció i fins a l'any 1925, data de liquidació de la Mancomunitat, se n'inauguraren tres més. Amb la dictadura de Primo de Rivera la xarxa queda desmembrada i les biblioteques passen a dependre cadascuna de la seva diputació provincial, però no deixen de treballar totes elles, amb les mateixes tècniques i processos, de manera molt semblant, ja que el personal que les porta prové del mateix centre –l'Escola– i ha estat format de manera idèntica i pel mateix professorat. La separació no durà gaire ni tingué gaires conseqüències, cosa que facilità, l'any 1931, amb el govern de la Generalitat, la reunificació de la xarxa sota una direcció única.

Central Tècnica de Biblioteques Populars (1938), peça clau per al treball en xarxa.

Moble llibreria de les Biblioteques del Front.

Les bases i l'inici del sistema (1915-1920)

Les biblioteques populars creades per la Mancomunitat l'any 1915 foren les primeres biblioteques públiques modernes i les primeres que van constituir un

sistema organitzat a l'Estat espanyol. Seguint, com en d'altres trets que les caracteritzen, el model anglosaxó que és present en la base del projecte, les biblioteques de la Mancomunitat es proposen treballar en xarxa i dins d'un sistema: s'estructuren de manera jeràrquica i cooperativa. En el model anglosaxó, les xarxes de biblioteques són municipals, dins de la mateixa ciutat; en el nostre cas, la base territorial s'amplia al país: el sistema de biblioteques té la Biblioteca de Catalunya com a biblioteca central i cap del servei, i les biblioteques populars formen la xarxa repartida territorialment. Encara que d'una manera molt incipient, les biblioteques de la Mancomunitat són el primer sistema bibliotecari d'Espanya, amb una estructura nodular, coordinades i dirigides des d'una única central tècnica.

A la vegada són les primeres que incorporen el servei de préstec i l'ordenació de llibres per matèries en prestatges oberts, amb horaris, fons i serveis apropiats per usar-les. En paraules de Jordi Rubió, són unes biblioteques pensades més per als lectors que per als llibres.

En el preàmbul del «Projecte sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de biblioteques populars», Ors argumenta la implantació de les biblioteques populars a partir de l'existència de la Biblioteca de Catalunya. Segons ell, la creació d'una biblioteca científica és un «indispensable antecedent a l'acció organitzadora de les biblioteques populars». Amb aquesta estructura, Ors sembla justificar la defensa aferrissada que anys abans, el 1910, en una polèmica pública als diaris de l'època, havia fet de la creació d'una biblioteca d'estudi –la Biblioteca de Catalunya– enfront i en detriment de la creació de biblioteques públiques de les quals la ciutat de Barcelona estava mancada. Gràcies a la Biblioteca de Catalunya, cap del sistema, les biblioteques populars compleixen millor la seva missió de fer accessible la cultura a tothom, ja que poden servir tant «al públic mitjà de la localitat» com «a un altre públic més reduït [...], constituït pels homes de professió, de vocació i d'aficions intel·lectuals». Per a aquests, les biblioteques populars, instituïdes sucursals de la Biblioteca de Catalunya, se serviran dels seus llibres en préstec.

El sistema dissenyat per Ors estableix biblioteques de tres categories o graus, segons la importància i la densitat de la població, amb unitat de funcionament, ja que, en el cas que no siguin fundades per la Mancomunitat, aquesta institució se'n reserva la direcció «donat l'interès que té per la coordinació i regularitat del pla». Aquesta desitjada homogeneïtat del sistema es trenca l'any 1923, quan la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis obre a Santa Coloma de Farners la primera biblioteca de la que fou –fins al 1993– una xarxa paral·lela estesa

Xarxa de Biblioteques Populars	
Any de creació	Nom de la biblioteca
<i>Mancomunitat</i>	
1918	Valls
1918	Olot
1918	Sallent
1918	Les Borges Blanques
1919	Canet de Mar
1920	El Vendrell
1922	Figueres
<i>Dictadura de Primo de Rivera</i>	
1926	Tarragona
1926	Granollers
1928	Manresa
1930	Ulldecona
<i>Generalitat</i>	
1931	Vic
1931	Calella
1932	Tortosa
1934	Cervera
1934	Barcelona. Pere Vilà
1934	Vilafraça
1935	Barcelona. Ignasi Iglésias
1936	Sitges. Santiago Rusiñol
1937	Esparreguera
1938	Palafrugell

Taula-relació de la Xarxa de Biblioteques Populars (1918-1939).

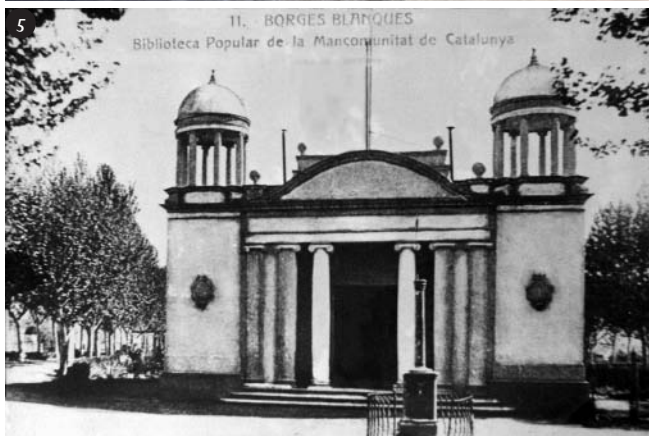
per tot Catalunya, en virtut d'una política que consistia en la implantació d'oficines de l'entitat i que va donar servei a nombroses poblacions rurals petites i disperses per la geografia catalana.

Primeres biblioteques de la Mancomunitat:

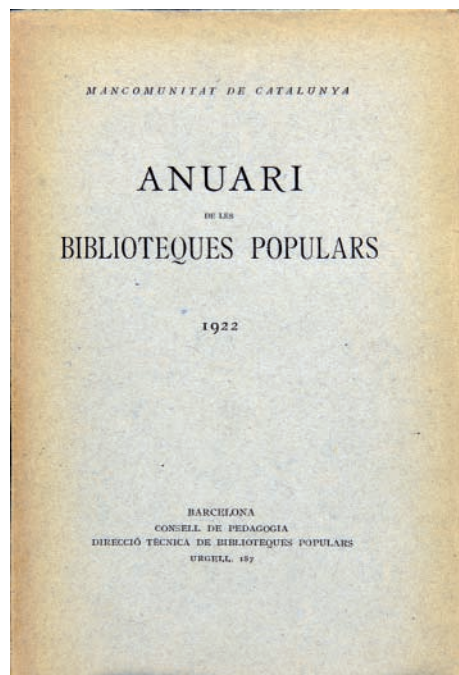
1. Valls (1918)
2. Olot (1918)
3. Canet de Mar (1919)
4. Sallent (1918)
5. Les Borges Blanques (1918)
6. El Vendrell (1920)

L'equilibri territorial de la xarxa no es contempla en el projecte, tot i que les primeres quatre biblioteques s'implanten una a cada província. Aquest fet, però, és més fruit de la casualitat que d'una

planificació, ja que, en el primer concurs (juliol del 1915) per a l'adjudicació de biblioteques, aquestes pertocaven a les províncies de Barcelona, Tarragona i Girona, mentre que no fou fins al segon concurs (juliol del 1916) que s'adjudicà una biblioteca a la població de les Borges Blanques, a la província de Lleida, en substitució d'una concessió avortada del primer concurs.

Coberta de l'Anuari del 1922. Els anuaris resumien l'activitat de les biblioteques i de la Central Tècnica de Biblioteques Populars.

La implantació del sistema i la tasca de Jordi Rubió

Eugeni d'Ors és el responsable de la Xarxa de Biblioteques Populars fins a la seva destitució el gener del 1920 per la pèrdua de confiança política de Puig i Cadafalch i altres membres de l'Assemblea de la Mancomunitat. Aleshores es designa Jordi Rubió i Balaguer, director de la Biblioteca de Catalunya des dels seus inicis i professor de l'Escola, com a director també de les biblioteques populars. Ors, amb la seva personalitat i el seu carisma, havia aconseguit tirar endavant la creació de biblioteques populars; Rubió, de manera discreta i rigorosa, duu a terme la implantació de la xarxa per tal que les biblioteques funcionin d'una manera normalitzada, amb un sistema comú d'organització i amb serveis compartits.

Nomenat el març del 1920, una de les primeres accions de Rubió és la creació de la Central Tècnica de Biblioteques Populars, de la qual depenen les biblioteques populars. Aquesta oficina és la peça clau per al treball en xarxa: no només és important des del punt de vista tècnic, ja que des d'aquí es confegeix el

catàleg col·lectiu —el catàleg que permet saber quins llibres tenen les biblioteques— i es garanteix l'homogeneïtat dels materials (les fitxes, els formularis), sinó també des del punt de vista de l'eficiència. La central fa l'adquisició conjunta dels llibres, cosa que permet reduir costos; reproduïx les guies de lectura o altres materials de promoció, cosa que permet estalviar les hores de feina del personal en tasques comunes; planifica i organitza les conferències i els cursos de totes les biblioteques, i recull i elabora les estadístiques i les memòries anuals que es publiquen als anuaris.

Els anuaris són el resum de l'activitat de les biblioteques i de la Central Tècnica. Comencen a publicar-se l'any 1922 i, amb canvis de títol, de llengua i de contingut, es mantenen fins a l'any 1938 (l'anuari que resumia l'activitat de l'any 1939 es va confeigir, però no es va arribar a editar). En cada anuari s'inclou una memòria de la directora de la biblioteca en la qual reflexiona sobre algun tema d'interès comú suggerit per Rubió —les matèries més llegides, les activitats de promoció, la secció infantil—, i segueixen les estadístiques, recollides en formularis estàndard —per tant, comparables i mesurables—, que donen raó de l'ús de la biblioteca i de les incorporacions. A aquests apartats essencials dels anuaris, s'hi sumen altres apartats com les adquisicions de la Central Tècnica o la relació de les guies de lectura —seleccions de títols sobre un autor o un tema— elaborades i distribuïdes per a totes les biblioteques. El segon volum, l'Anuari de l'any 1923, encara l'edita la Mancomunitat, però un cop liquidada aquesta institució, les dades de l'any 1924 es publiquen en un sol volum corresponent als anys 1924-1925, en castellà i editat per la Diputació Provincial de Barcelona. Aquest anuari inclou únicament les memòries de les biblioteques d'aquesta província: Sallent, Canet i Pineda. Tot i així, l'anuari d'aquest any i els següents, fins a l'any 1931, en què les biblioteques es tornen a reunir en un sol sistema,

Jordi Rubió, director a partir de l'any 1920 de la segona etapa de la Xarxa de Biblioteques Populars. El seu paper va ser fonamental per a la gestió de les biblioteques catalanes.

conté un quadre-resum comparatiu de les dades estadístiques «de las bibliotecas populares de Cataluña», és a dir, les de totes les províncies. La inclusió d'aquestes dades és una important excepció que es manté en tots els anuaris d'aquesta època de disgregació i que permet seguir de manera regular i continuada l'evolució dels serveis de les biblioteques catalanes. Aquest fet ens demostra, un cop més, la concepció que les biblioteques formaven part d'un únic sistema, malgrat que es trobessin separades administrativament per motius polítics.

Rubió, a més, elabora un reglament i unes instruccions, que constitueixen instruments molt útils per a la gestió uniforme de les biblioteques. El reglament es refereix, bàsicament, a aspectes laborals del personal, mentre que les instruccions exposen tots els processos tècnics de funcionament de les biblioteques, des del mètode de classificació que cal utilitzar fins al detall de quina lletra cal fer servir en les fitxes del catàleg, l'obligació de publicar una guia de lectura mensual o la recomanació d'acceptar només donatius condicionats a la resposta de la direcció. Tots aquests processos i aquestes tècniques, moderns en aquell moment, han estat tan eficaços i vàlids al llarg dels anys que s'han usat, només amb lleus

modificacions, en les nostres biblioteques fins als anys vuitanta del segle XX, en què els processos manuals s'han substituït per processos automatitzats.

En aquestes instruccions també es determina l'obligació d'escriure un dietari que, en principi, és l'anotació dels documents i la correspondència rebuts, i les observacions sobre el servei de la biblioteca, però en el qual es recomana també recollir «tota mena d'impressions personals diàries sobre la vida, funcionament i influència de la biblioteca de la localitat». Aquestes observacions, així com els comentaris inclosos a les memòries que es publiquen als anuaris, han estat una font imprescindible per a l'estudi de les biblioteques i, a la vegada, són un testimoni històric.

A partir de la incorporació de Rubió com a director, els edificis canvien la seva estètica, perden els ornaments, deixen de ser «un petit edifici bibelot, d'un neoclàssic aigualit», en paraules d'Alexandre Galí, i es tornen més funcionals. Així, les biblioteques del Vendrell (1920), Pineda (1922) i Figueres (1922) són unes construccions de planta rectangular, amb un aire clàssic i sobri. Més endavant, probablement per la necessitat de reduir costos, les biblioteques s'instal·len en edificis ja construïts i que resultin apropiats. És el cas de biblioteques que ocupen espais d'instal·lacions escolars –Manresa (1928), Calella (1931) o Pere Vila (1934)– o d'instal·lacions municipals –Ulldecona (1930), Vilafranca del Penedès (1934), Sitges (1936)–. Els edificis, per tant, i sobretot a partir dels anys trenta, perden la imatge emblemàtica que els feia identificables en favor d'una opció més possibilista i realista.

La direcció de Rubió comporta l'establiment de serveis com el préstec i la secció infantil, que Ors havia contemplat en el projecte, però que no havia posat en marxa. Sobre el préstec, el

Les memòries que es publiquen als anuaris han estat una font imprescindible per a l'estudi de les biblioteques i, a la vegada, són un testimoni històric.

projecte dona algunes indicacions –l'obligació de deixar un dipòsit, la previsió de desinfectar els llibres, la durada del préstec–, però no és fins al 1920 que les biblioteques inicien aquest servei amb gran èxit. La bona acollida per part del públic porta les biblioteques a incorporar modificacions a les normes: més o menys temps de préstec, augment del nombre de llibres prestats o flexibilitat en els criteris d'admissió en el servei, la qual cosa demostra el grau d'autonomia que Rubió donava a les biblioteques per tal de millorar-ne el funcionament. La petició de llibres és tan gran que Rubió posa en marxa altres modalitats de préstec: els lots circulants i els lots per a les biblioteques filials. Els primers són lots d'uns cinquanta llibres de «literatura de passatemp» que passen d'una biblioteca a l'altra per reforçar les seccions de literatura; els segons són préstecs de lots de la mateixa biblioteca a poblacions properes al lloc on hi ha instal·lada una biblioteca popular, i que normalment es disposen a l'escola i són custodiats pel mestre o la mestra de la localitat.

En l'època de la direcció de Jordi Rubió, les biblioteques de centres d'ensenyament creats per la Mancomunitat formen part també del sistema: per acord del Consell Permanent

de 8 d'agost del 1923 es confia a la Direcció de Biblioteques la inspecció tècnica d'aquestes biblioteques amb els objectius de coordinar les adquisicions, establint un catàleg general que eviti la compra de duplicats, i d'organitzar la recollida d'estadístiques. Així, l'*Anuari* del 1923 inclou les biblioteques tècniques i especialitzades de dotze centres establerts al recinte de l'Escola Industrial. Aquest nombre fluctua durant els anys de dependència de la Diputació Provincial fins a quedar reduït a la biblioteca de l'Escola del Treball i la de l'Escola Superior de Bibliotecàries, les úniques biblioteques de centres d'ensenyament que recullen els anuaris des del 1930 fins al darrer que es va publicar, el del 1935. Podem deduir, doncs, que la relació de la Direcció de Biblioteques Populares amb les biblioteques especialitzades és més fruit de les circumstàncies que d'una planificació. No obstant això, l'aspiració a una major col·laboració entre biblioteques científiques i biblioteques especialitzades (la Biblioteca Universitària, la de l'Ateneu, les Reials Acadèmies...) és present en les tesis de Rubió, que manifesta en un article titulat «Les biblioteques de Barcelona» (*Revista de Catalunya*, 1930) el desig d'arribar a un règim de cooperació que permeti l'intercanvi i el préstec d'obres entre

Sala de lectura de la Biblioteca de Tortosa (1932).

Seu central de les Biblioteques del Front, amb una bibliotecària treballant i el mapa del front (1937).

aquestes biblioteques i les populars, i advoca per una comunicació més gran entre els directors.

El sistema de biblioteques durant la dictadura de Primo de Rivera i la Generalitat republicana

En la nota preliminar de l'*Anuari* dels anys 1924-1925, publicat en castellà el 1926, en plena dictadura de Primo de Rivera, Rubió anuncia:

Al reanudar la publicación del anuario hemos de empezar consignando un cambio esencial en su régimen de vida. Desde julio de 1925 las ocho bibliotecas populares que funcionaban en Cataluña, sometidas a un ritmo y a un control uniformes, han quedado adscritas, administrativa y jerárquicamente, a las respectivas diputaciones provinciales.

En el repàs que fa a continuació sobre l'escenari que s'obre, no demostra gens de preocupació per les biblioteques de la província de Tarragona, on es crea immediatament una Central de Bibliotecas Populares, però sí per les de Girona, encara que sembla que hi ha la mateixa intenció, i sobretot per la biblioteca de les Borges Blanques, ja que és l'única de la província de Lleida, i ell

tem que no es converteixi en un fòssil (sic) si no es crea un organisme per no deixar les biblioteques aïllades i anquilosades. En els anys de la dictadura de Primo de Rivera, i sota l'administració de les diferents diputacions provincials, s'inauguren quatre biblioteques, dues a la província de Barcelona –Granollers (1926) i Manresa (1928)– i les de Tarragona (1926) i Ulldecona (1930), la qual cosa prova l'interès de la Diputació de Tarragona i confirma els temors de Rubió respecte de les altres províncies. Malgrat l'obligada separació administrativa, el propòsit d'un únic sistema es manté –com hem fet notar anteriorment– amb la recollida i la publicació en els anuaris de les estadístiques de totes les biblioteques de Catalunya.

L'*Anuari* del 1929 recupera el català (es publica el 1930), però només s'hi inclouen les biblioteques de la província de Barcelona, a més d'altres col·laboracions. L'any següent, a l'*Anuari* del 1930, tancat el març del 1931, Rubió, en la nota preliminar, es manifesta esperançat perquè «ens sembla veure acostar-se el dia que totes les biblioteques de Catalunya tornaran a formar aquella família dels dies de la Mancomunitat». I així va ser. A partir del

El 17 de maig del 1938, estem a la Santa Creu, cau una bomba al C.de les Egipciaques, a la vora de l'Escola. Mi ha molt fum, trencadissa de vidres i esverament general. Tothom corre amunt i avall. Semblava que la casa ens cauria a sobre. Es senten xiscles dels ferits, ambulàncies, bombers. Tot plegat fa pànic. Ens eixopluguem sota l'escala que sembla el lloc més segur, però quan ho fem, ja tot ha passat. L'Escola té aire de tragèdia. La peixera que teníem a la Biblioteca de l'Escola s'ha esmicolat, però en Santamaria que era el Conserge de l'Escola, ha pogut salvar els peixos. Per cert que en aquells dies, teníem dos refugiats. Eren uns canaris que segurament per falta de menjar, alliberaren. Entre totes els alimentarem.

A 3/4 de dues tornen a bombardejar. Es sent el xiulets de les bombes en caure. Una ha anat al C.de l'Hospital, l'altra a l'Escola Massana i com que segueixen bombardejant cada dues hores, s'acorda que no es faci classe aquella tarda.

El bombardeig d'ahir ens causà dues víctimes conegudes. El Dr. Lluís Segalà antic Director de l'Escola i la Bibliotecària Carme Banús, però l'Escola continua.

El 31 de Juliol, es celebra la Revàlida. Se'ls regala llibres molt ben relligats i per la festa, cada alumna portada casa seva el que bonament pot, un pa, un pot de llet una botella de Vichy...

1931, Rubió torna a fer-se càrrec, des de la Direcció de Biblioteques i la Biblioteca de Catalunya, de les biblioteques populars de les quatre províncies catalanes. Paral·lelament, passa a dirigir l'Escola de Bibliotecàries, on no havia deixat de ser professor i responsable de les pràctiques des del 1920.

La separació temporal de les biblioteques per províncies havia comportat, si de cas, deficiències en els fons o en les activitats, però des del punt de vista tècnic totes les biblioteques havien seguit funcionant de la mateixa manera gràcies a la formació comuna de tot el personal. Segons l'opinió de Rubió, el canvi de règim no havia afectat el rendiment. Amb tot, malgrat l'existència d'un

sistema únic, les inauguracions de noves biblioteques des de l'any 1931 fins al 1939 palesen una distribució territorial poc equilibrada, probablement a conseqüència del fet que les biblioteques s'adjudicaven en funció de les peticions i els recursos dels ajuntaments. A Rubió el preocupa aquest creixement aleatori de la xarxa, i opina, amb encert, que les biblioteques s'haurien d'instal·lar de manera planificada, començant per crear biblioteques comarcals en les poblacions de més de cinquanta mil habitants o en aquelles que per la situació geogràfica i el potencial econòmic fossin un centre d'irradiació. Des d'aquestes centrals comarcals es podria oferir servei de préstec a les biblioteques de les viles i lots circulants a les poblacions més

L'any 1938, amb una total precarietat de recursos, Rubió posa en marxa el Servei de Biblioteques del Front.

petites que no tinguessin biblioteca. Rubió defensa aquest servei de lots circulants per fer més rendible el sistema i evitar que sorgeixin biblioteques improvisades, sense cap xarxa que les empari, i per tant destinades a morir per manca de suport. En aquesta planificació també s'hi sumen les biblioteques provincials traspasades l'any 1931 per l'Estat a la Generalitat, que Rubió preveu reunir amb la biblioteca popular allà on n'hi hagi, com a Tarragona, i també dignificar (sic) les de Girona i Lleida. La de Barcelona, en canvi, no s'esmenta.

En el període de la guerra civil, el Servei de Biblioteques segueix funcionant amb normalitat, així com l'Escola de Bibliotecàries, on es fa difícil fer classes a causa de les bombes i dels talls de subministrament. D'altra banda, Rubió, en plena contesa bèl·lica, duu a terme el trasllat de l'edifici de la Biblioteca de Catalunya, ubicada des del 1907 al Palau de la Generalitat, al nou recinte de l'Hospital de la Santa Creu, on s'havien iniciat els treballs de restauració i adequació el 1932, però s'havien anat endarrerint fins que van coincidir amb l'esclat de la guerra. A més, el Pla de salvament del patrimoni bibliogràfic –la recollida de llibres valuosos de centres públics i de particulars– va complicar encara més el procés. Més de 100.000 llibres i documents es van recollir i es van guardar a la Biblioteca de Catalunya, degudament empaquetats i classificats, amb escassetat de mitjans. Jordi Rubió i Lois, fill de Jordi Rubió i Balaguer,

explicava com el seu pare patia més pel cotxe que tenien per fer els trasllats que per les persones, fins al punt d'exclamar en caure una bomba que no va explotar: «Sort que no ha caigut sobre el cotxe! Com ens ho faríem sense ell?».

La voluntat de servei es fa palesa en el fet que l'any 1938, amb una total precarietat de recursos, Rubió posa en marxa el Servei de Biblioteques del Front, que havia de donar servei amb un bibliobús a primera línia de foc i a la rereguarda i lots de préstec per als hospitals i les cases de convalescència. El bibliobús, un camió habilitat amb uns mobles especials dissenyats pel GATCPAC per traslladar i exposar els volums, transportava més de 2.000 llibres i revistes, a més del conductor i la bibliotecària assignada, una de les quals fou Aurora Díaz-Plaja, que explicava així la seva decisió d'«enrolar-se» en veure la manca de lectors a la biblioteca de Canet on treballava: «Decididament he demanat hospitals de sang. Ja que la muntanya no ve a mi, aniré jo a la muntanya. Des que se'n van anar els primers lectors hauria anat ja cap al front. Ara que ja no ens resta ningú, vaig a dur els llibres allà on siguin».

El bibliobús va començar a funcionar el maig del 1938, i encara al gener del 1939 va fer el seu darrer recorregut traslladant un grup d'intel·lectuals cap a l'exili.

En acabar la guerra civil, Rubió és obligat a deixar tots els càrrecs; les biblioteques populars passen, altre cop, a ser responsabilitat de les respectives diputacions provincials i desapareix la direcció única. Aleshores, aquest primer sistema bibliotecari organitzat de l'Estat espanyol comptava amb vint-i-dues biblioteques populars i més de trenta biblioteques filials, una Central Tècnica i unes eines compartides que garantien el treball uniforme i els serveis compartits. Uns trets que encara avui són exemplars i envejables.

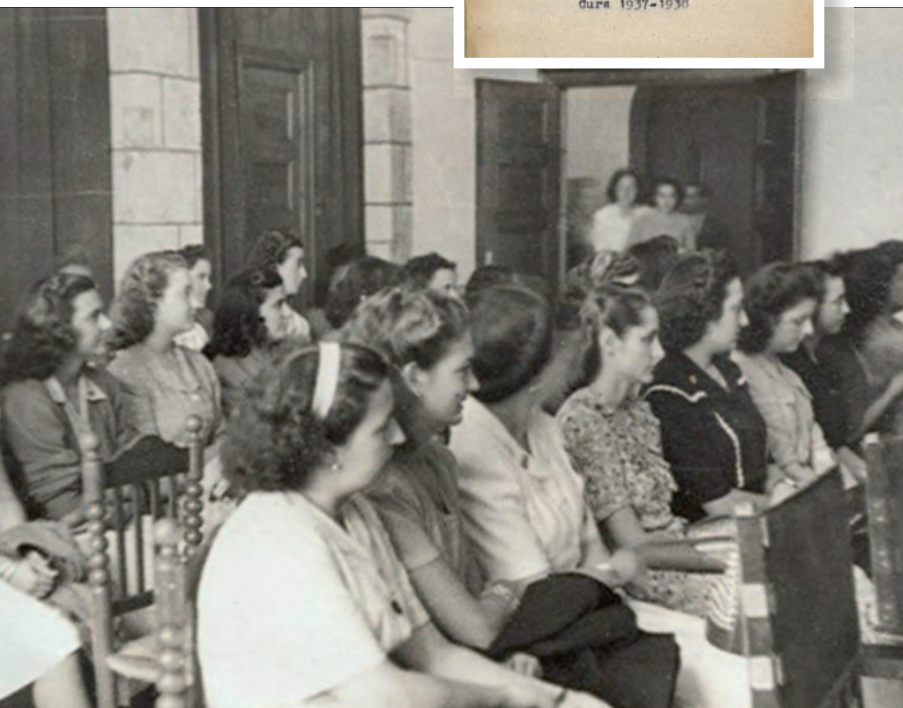
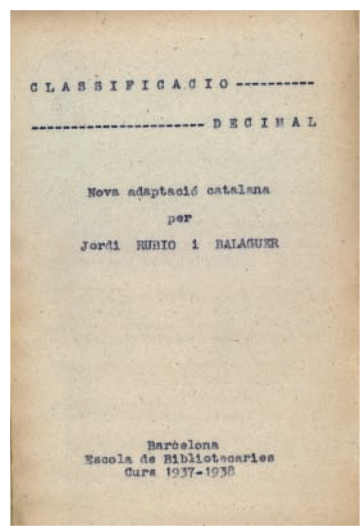
Les biblioteques catalanes sota el franquisme: supervivència, manteniment i recuperació

Lluís Agustí

(Barcelona, 1965)

Professor de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona, és també director de l'Escola de Llibreria del Gremi de Llibreters de Catalunya i la Universitat de Barcelona. Ha estat director de Biblioteques de l'Institut Cervantes a Lisboa, París, Brussel·les i Nova York. Autor de diverses publicacions especialitzades, ha estat col·laborador de cultura del diari *Avui* i locutor de ràdio en programes culturals.

Coberta de *Classificació decimal*,
nova adaptació catalana per
Jordi Rubió i Balaguer,
Barcelona, Escola de
Bibliotecàries, curs 1937-1938.

Alumnes entre el públic de l'acte
d'inauguració del curs 1946-1947 de
l'Escuela de Bibliotecarias.

Introducció

Les anotacions del mes de gener del 1939 fetes al diari de la biblioteca del Vendrell per la seva directora, Pilar Benavente, deixen entreveure l'enormitat històrica del moment: l'exèrcit republicà en retirada, l'evacuació de civils i l'entrada de les tropes franquistes. Entre una cosa i una altra, canvien l'idioma, el to i les formes; arriben els acataments i els homenatges amb el nou règim, però darrere de tot, i com a rerefons, roman l'esperit bibliotecari de feina callada i constant, la preocupació pels detalls. Les bibliotecàries tenen una missió per dur a terme, una idea clara: col·laboren en la construcció del món posant en ordre el caos de les petites coses.

Durant els últims mesos del 1938 i els primers dies del 1939, veiem, a través dels diaris de les biblioteques i la poca correspondència que queda, aquesta mateixa manera de procedir en una colla de bibliotecàries que, amb el Dr. Jordi Rubió i Balaguer al capdavant, malden per salvar el que poden: a Sitges es preocupen de recuperar llibres prestats entre els militars, els ferits i els refugiats que miren d'evacuar la vila, o són capaces de traslladar, sota les bombes, els fons de la biblioteca de Vilafranca a Barcelona.

Supervivència: la fi de la guerra i els anys més difícils

L'endemà de l'ocupació total de Catalunya, el panorama del teixit bibliotecari no és tan feliç, si es pot dir així, com el que es podria creure a partir de la lectura del fragment del diari del Vendrell (p. 36). Alguna biblioteca ha quedat enrunada per les bombes, com la de les Borges Blanques; d'altres pateixen danys, com la de Vic o la de Granollers, que són reparats; la de Vilafranca del Penedès és usada per a fins militars. El bibliobús del Servei de Biblioteques del Front duu a l'exili una colla d'intel·lectuals catalans i es queda allà.

Encara que certes biblioteques pateixen desordres i pillatges, en general són respectades per l'un i l'altre bàndol.

Arribades les noves autoritats conqueridores, els noms de les biblioteques canvien no només de llengua, sinó també de referents ideològics: la Biblioteca de Catalunya passa a anomenar-se Biblioteca Central i a tenir personalitat provincial; la Biblioteca Popular Pere Vila passa a ser la Biblioteca Popular del Distrito IV; la de Sallent durà el nom de Padre Claret; la de Granollers, el del canonge i erudit Francisco Tarafá; la d'Esparreguera, la del beat i màrtir Domingo Castellet; la de Canet de Mar homenatja el pare Gual i Pujadas; la de Calella, l'arquebisbe Costa i Fornaguera, i la Biblioteca Popular de Vic passa a ser la Biblioteca Popular Jaime Balmes i, no cal dir-ho, serà la biblioteca de «Vich».

La relació íntima de l'Església amb el nou règim es deixa veure des del primer dia, no sols amb els nous noms de les biblioteques, sinó també amb la presència constant dels seus preveres i bisbes en les inauguracions, les xerrades i les conferències, amb misses, benediccions

i celebracions de les festes religioses més importants del calendari catòlic com ara el Corpus Christi i les festes de Nadal. Juntament amb les festes religioses, en trobem d'altres de contingut clarament polític i doctrinari com ara la Fiesta Nacional del Libro Español, el 18 de juliol, o el Día de la Raza.

El canvi de la llengua no arriba només, com acabem de dir, als noms de les biblioteques: el poc fons bibliogràfic adquirit i de més sortida, les noves subscripcions a publicacions periòdiques (*Destino*, *Vértice*...) i tota l'administració passen a ser completament espanyolitzats. I, una feina més per a les bibliotecàries, també els catàlegs de matèries s'han de traduir en tots els centres al castellà.

Des del Servicio de Recuperación y Devolución Bibliográfica de la Biblioteca de Catalunya, ara sota el nom de Biblioteca Central, es retornen als seus propietaris o hereus les biblioteques que a la rereguarda republicana havien estat requisades durant la guerra, de vegades per l'assassinat o la fugida dels propietaris. D'altra banda, les autoritats franquistes donen les instruccions pertinents per tal d'esporgar els fons de

Fragment del diari de la Biblioteca del Vendrell, escrit per la seva directora Pilar Benavente (1939).

1939, gener, 15, diumenge. Des de mig matí fins al migdia, [...] s'han sentit fortament avions, metrallaments i antiaeris, per la qual cosa no hem pogut obrir, hauria estat inútil també amb l'angoixa que hem passat en aquells moments; després, l'aspecte de la vila és d'esverament per part d'uns (amb trasllat d'objectes, canvis provisionals d'estatge i preparatius de marxa d'alguns) i d'expectació per part dels altres.

16. No hi ha el d'ahir, però l'aspecte és el mateix amb la tensió nerviosa arribada al màxim. De bon matí han fet una crida disposant l'evacuació de la població civil, donada la proximitat del front, en previsió del que pugui passar. Hem cregut convenient no obrir ni venir per aquí per diferents raons, ultra la del perill, que és major, però que no és d'ara, afortunadament; abans-d'ahir ja havíem tret els documents i quelcom més, com queda consignat, que és l'únic que es podia fer, i havíem disposat les coses per a un cas semblant.

17, 18, 19 i 20. Tancat pel motiu exposat.

21. Habiendo entrado ayer tarde en esta población el Ejército Nacional y pasados ya los peligros de estos días, vengo muy de mañana a dar un vistazo a la biblioteca; me da un vuelco el corazón al encontrar la puerta abierta, pero afortunadamente no ha ocurrido nada, vamos, nada de importancia, pues libros y muebles aparentan estar tal como quedaron, únicamente los cajones de la mesa escritorio, donde sólo quedan enseres y material en blanco, aparecen en desorden; sigo inspeccionando, y me doy cuenta, con el consiguiente disgusto, de que andan dos cajones del catálogo por el suelo y con las tarjetas en desorden, así como unas cajas de prospectos de la colección local, puede ser que falte alguno; tarjetas parece que no, en fin, vendré en mejor ocasión a repasarlo todo; no cesan de oírse fuertemente los antiáereos. Como las puertas no han sido forzadas, he podido cerrarlas al marchar, dejando el consiguiente letrero en cada puerta de indicación de la finalidad del edificio y saludo a Franco, para lo cual he tenido que andar revolviendo todo (lo que ya estaba) para encontrar una sola plumilla con que escribir...

Biblioteca Popular «San Martín» d'Arenys de Munt, sala de lectura: en primer terme, espai per als infants; al fons, per a adults (1944).

tots els materials sediciosos, i, en el cas de les biblioteques públiques, segons les «Normas de selección de libros en las bibliotecas populares», dictades pel Patronato Provincial de Archivos, Bibliotecas y Museos, i en compliment de l'Ordre de 16 de setembre del 1937 de la Presidencia de la Junta Técnica del Estado a Burgos. Llibres de temàtica o orientació catalanista, comunista, socialista o anarquista, llibres que ataquin el Caudillo, el Movimiento o els règims totalitaris amics d'Alemanya i Itàlia, llibres contraris a la fe catòlica, llibres pornogràfics, naturistes o pacifistes..., tot resta sota sospita.

Per als fons esporgats es creen en la postguerra els inferns de les biblioteques —generalment una prestatgeria poc visible, sense accés directe per al públic i sota la vigilància de les bibliotecàries—, on van a parar tots aquests materials enemics del règim. Paradoxalment, aquesta mesura fa que de cremes i destruccions se'n produeixin poques. En tornarem a parlar. En aquest anar i venir de fons, es recuperen per a la consulta les obres de temàtica religiosa que durant la guerra havien estat retirades dels prestatges i, sota les indicacions del

Dr. Rubió des del Servei de Biblioteques, amagades i convenientment protegides.

Però la vida continua, i moltes bibliotecàries, després de l'ensulsiada, es mostren en els diaris il·lusionades i contentes del retorn a les sales de lectura dels infants i els adults: «No hay que decir la alegría que nos proporciona el encontrarnos otra vez con nuestros lectores. La mayoría se nos habían despedido creyendo que no nos volveríamos a ver. Todos nos quieren hacer sabedores de las trágicas escenas vividas, y lo que más lamentamos es la pérdida de muchos que han sido víctimas de la horrenda guerra que acabamos de pasar», consigna la directora de la Biblioteca Pere Vila.

Els retrats del general Franco, de José Antonio Primo de Rivera, les banderes espanyoles i els símbols religiosos, amb el fred intens i la migradesa de recursos materials i intel·lectuals, pròxims a la misèria més absoluta, són la part més visible d'aquests anys de postguerra més foscos, «els anys més difícils», tal com els definí Albert Manent.

Amb la caiguda de Barcelona i l'acabament de la guerra a Catalunya,

1. Alumnes assistint a una classe de l'Escuela de Bibliotecarias (1953-1956).

2. Un tribunal d'exàmens de l'Escuela de Bibliotecarias dels anys cinquanta: Francesca Carbó, secretària; Felip Mateu, director, i Agustín Blánquez, professor de llatí i literatura.

l'Escola de Bibliotecàries, que havia viscut probablement la seva millor etapa, queda deserta de professors, si bé les últimes classes s'interrompen només el 23 de gener del 1939. Alguns professors prenen el camí de l'exili, i els que romanen al país són quasi tots depurats, alguns fins i tot empresonats; pocs poden seguir impartint docència en l'Escola.

Carmina Bayó comença a estudiar durant la guerra, i té un record ben present de la qualitat de l'ensenyament dels primers cursos; i finalitza els estudis el 1940, en l'Escuela de Bibliotecarias, una institució totalment diferent, en un ambient entristit pels esdeveniments col·lectius, amb uns professors que han vingut a substituir els primers, però la figura de qualitat intel·lectual i animosa de Rubió es troba a faltar. Tot ha canviat, no només el nom, els professors o la llengua de les classes, també els continguts: ja no s'estudia llengua, ni literatura, ni història catalanes, sinó espanyoles en tots els casos. El daltabaix és superior al que s'havia patit durant la dictadura de Primo de Rivera, comparativament més curta en el temps i menys violenta i ferotge per a la intel·lectualitat que la franquista.

D'altres bibliotecàries que estudien anys després, en la dècada dels quaranta, dels cinquanta, dels seixanta o dels setanta, com ara Concepció Carreras, Carmina Illa, Pilar Llopart, Carme Mayol, Montserrat Prats o Núria Ventura, ens confirmen aquesta mateixa grisor amb

diversos matisos. Hi havia professors poc brillants intel·lectualment i, en general, sense els coneixements tècnics sobre biblioteques que sí que tenien els de l'antiga Escola, sense aquella «eficàcia i utilitat» que se cercava en la formació tècnica. Alguns d'aquests professors són falangistes d'última hora, membres del Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos destinats a Catalunya, professors d'universitat de vegades amb molts fills i pocs ingressos.

Però alguns dels canvis que es produeixen en les biblioteques de Catalunya no són visibles a ull nu. Cal fer-ne una anàlisi diacrònica. En aquest sentit, caldria recordar d'on venia l'enteixinat bibliotecari que havia estat ideat i creat per la Mancomunitat de Catalunya. Després de la interrupció de la dictadura de Primo de Rivera, la República continua la tasca sobre aquelles bases de treball en xarxa i seriós que, d'alguna manera, van sobreviure passada la guerra i, en part, en la xarxa de biblioteques de la Diputació de Barcelona. Les biblioteques populars de les províncies de Girona, Lleida i Tarragona, en canvi, havien estat separades de la xarxa bibliotecària catalana, i no tenien més suport que el que rebien des de Madrid, i aquest suport era ben escàs o directament inexistent.

La lectura pública catalana, reduïda en la seva estructura i el seu funcionament en xarxa a la província barcelonina, s'esllangueix durant aquesta primera postguerra; sobreviu, això és tot. I la

La lectura pública catalana, reduïda en la seva estructura i el seu funcionament en xarxa a la província barcelonina, s'enllangueix durant aquesta primera postguerra i simplement sobreviu.

societat civil, per mitjà de les caixes d'estalvis, mira de pal·liar aquesta anèmia cultural: l'any 1923, la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears havia obert la primera biblioteca, a la qual en seguien d'altres d'aquesta mateixa entitat o d'altres, com ara la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona i les caixes d'estalvis de Girona i Mataró (després Laietana), Manlleu, Penedès, Sabadell i Tarragona. L'any 1940 s'inaugura la Biblioteca de Molins de Rei, prevista per al 1936; fins als anys vuitanta les biblioteques de la Caixa van tenir un paper força important al Principat i a les illes.

Manteniment i resistència: els anys cinquanta i seixanta

Les professionals diplomades durant aquells anys són conscients de les limitacions del pla d'estudis. A l'Escuela de Bibliotecarias hi ha qüestions tècniques que no s'hi aprenen, i, evidentment, les qüestions relacionades amb la llengua i la cultura catalanes tampoc no hi són abordades. Per això, i de manera natural, es recorre a dues fonts d'aprenentatge paral·leles que lliguen amb l'Escola de Bibliotecàries republicana: la primera és en forma de classes particulars regulars per a un petit nombre d'alumnes escollides, que el mateix Dr. Rubió imparteix a casa seva en secret i sense permís de les autoritats, unes classes que tracten tant de temes tècnics com

culturals. Quan des de l'Escuela n'és descoberta l'existència, la venjança del professorat recau sobre les alumnes, a la qual s'afegeix la prohibició terminant, i sota amenaces, al Dr. Rubió de continuar fent aquestes classes, una formació que, per contrast, posava en evidència la qualitat del curs oficial; el segon mestreatge a l'ombra és posat en pràctica per les bibliotecàries «d'abans de la guerra» a la Biblioteca de Catalunya o en d'altres institucions públiques o privades; elles atenen els dubtes tècnics de les alumnes i les joves bibliotecàries acabades de diplomar. La formació tècnica, cultural i moral de les antigues alumnes, les «d'abans de la guerra», continua en les noves generacions malgrat la ruptura que suposa l'Escuela franquista.

Qui defineix, programàticament i ideològica, la manera de fer de les biblioteques catalanes des de la Mancomunitat fins als últims dies de la guerra és el Dr. Rubió, que exerceix el seu mestreatge en aquest doble context: formatiu en l'Escola i professional en el treball pràctic i diari a la Biblioteca de Catalunya i a la Xarxa de Biblioteques Populares. Aquest mestreatge contrasta amb la personalitat del Dr. Felip Mateu i Llopis, que en fou el successor a partir del 1942 i fins al 1972. Mateu va exercir els mateixos càrrecs que Rubió i hi va afegir també la direcció de les biblioteques de la Universitat de Barcelona.

El Dr. Mateu representa tota la història del franquisme en les biblioteques catalanes. Nascut a València, era llicenciat en Filosofia i Lletres i doctor en Història; l'any 1930 entrà a formar part del Cuerpo de Archiveros y Bibliotecarios. Home liberal i catòlic fervent, durant la República participa en el moviment cultural de renovació valencianista i és un dels signants de les Normes de Castelló del 1932. Acabada la guerra es reincorpora com a funcionari del «Cuerpo», que el destina a Barcelona, on acata el nou ordre i passa a usar el castellà en l'àmbit professional fins als anys setanta. Però també és un home culte, de tracte afable i

La bibliotecària Carme Mayol treballant a la biblioteca dels Laboratoris Uriach (1964).

bonhomíis, que, sense una aparent bel·ligerància, no va seguir les consignes rebudes per tal de destruir els fons dissolvents i separatistes de la Biblioteca de Catalunya i les biblioteques populars. Aquesta activitat la dugué a terme de manera poc cridanera, a través de recomanacions a les bibliotecàries, amb la creació dels inferns o bé permetent l'existència d'habitacions oblidades amb material prohibit a l'espera de temps millors o, com a mínim, més tranquils.

A pesar del que acabem de relatar, no s'ha de veure en les biblioteques populars de finals dels quaranta, dels cinquanta o dels seixanta un cert espai de llibertat on tota mena de fons i totes les activitats culturals són permeses. Res més allunyat de la realitat: cal informar les autoritats prèviament de les activitats que s'hi faran, del text que s'hi llegirà i fins i tot, cosa ben sorprenent!, de les preguntes que s'hi faran en finalitzar la presentació. Segons Carmina Illa, alguna bibliotecària que, en contra de la prudència aconsellada per a l'època, s'atreví a presentar davant del públic de la biblioteca un autor o un tema polèmics es trobà amb problemes reals i seriosos: el règim intimidava i no valia a badar.

Formen un cas a part les biblioteques universitàries en aquest resum d'història de la biblioteconomia catalana. Segons

Pilar Llopart i Carme Mayol, la universitat espanyola del franquisme és un reflex de la mateixa societat. Llopart hi veu, a més, un problema per al desenvolupament d'una biblioteconomia moderna —a més de no haver tingut mai una organització prèvia, llarga, sòlida i consistent com en el cas de la Biblioteca de Catalunya o les biblioteques populars—: hi havia una superestructura formada en primer lloc i principalment pel cos docent, que decidia i organitzava la vida universitària; un nivell reduït de funcionaris del cos d'arxivers i bibliotecaris de l'Estat, gent acabada d'arribar i que se sentia desarrelada a Catalunya a l'espera de poder demanar un destí a prop de casa seva, i un conjunt de bibliotecàries formades a l'Escola de Bibliotecàries, personal auxiliar, que no podien imposar de cap manera un model racional i ordenat.

El cas és que les biblioteques dels departaments universitaris es multipliquen, i les compres de material bibliogràfic duplicades, triplicades, de vegades per a ús purament personal (o fins i tot domèstic!), sovintegen absurdament. La falta d'un model bibliotecari previ de qualitat, la verticalitat en el comandament, la manera com afecta la lleialtat pretoriana la carrera universitària espanyola, el silenci..., tot impedeix l'aparició de

qualsevol sistema racionalitzat. No són pas poques les biblioteques de catedràtics traspassats els hereus dels quals lleguen o intenten vendre a la universitat alguns dels volums, que són... de la mateixa universitat.

Les inèrcies i les formes de treballar serioses i col·laboratives de la Mancomunitat i la Generalitat republicana sobreviuen d'alguna manera en la Xarxa de Biblioteques Populars, malgrat la mediocritat de la Diputació franquista de Barcelona. No van tenir tanta sort les biblioteques que van caure en mans dels «centros coordinadores» provincials a Girona, Lleida i Tarragona. Els serveis es deterioren en alguns casos, desapareixen o queden reduïts a les «maletas viajeras», uns grans baguls amb llibres que anaven recorrent els pobles.

Una de les activitats que es van mantenir durant tot el franquisme i fins al retorn de la democràcia van ser les reunions de treball i de Nadal de les bibliotecàries. Aquestes reunions, proposades des de la Diputació de Barcelona, mantenien el *modus operandi* de la Mancomunitat i la Generalitat republicana. Prenen part en la reunió les bibliotecàries de la Biblioteca de Catalunya i les de les biblioteques populars, però també hi són convidades les d'altres xarxes, com ara les de la Caixa, les de les biblioteques

universitàries o les d'institucions privades. És una mena de festa professional que comença, com és de rigor a l'època, amb una missa, i on també hi ha, segons els anys, una prèdica, una xerrada cultural o professional i un esmorzar o refrigeri.

Recuperació: els anys setanta i la transició democràtica

A finals dels seixanta i sobretot als inicis de la dècada dels setanta, a poc a poc s'alleugereixen la pressió i la vigilància, i, en les biblioteques, s'hi fan actes relacionats amb les inquietuds i les qüestions més actuals, s'hi imparteixen classes de català, s'hi presenten obres en aquesta llengua, de manera que les biblioteques recuperen molt tímidament una part del lloc natural que no haurien d'haver perdut mai.

Hi havia el record que en els anys de la República s'havia creat l'Agrupació Escola de Bibliotecàries i que, ja durant la guerra, aquesta institució s'havia convertit en l'Agrupació Professional de Bibliotecàries de Catalunya. En un parell d'ocasions, a finals dels seixanta i inicis dels setanta, es demana el permís governamental corresponent per tal de crear una associació de professionals, però no va ser fins al 1974 que es pogué constituir l'Asociación de Antiguas Alumnas de la Escuela de Bibliotecarias de Barcelona, que poc més de dos anys més tard, el 1975, es va convertir en l'Associació de Bibliotecàries, i, uns quants anys després, en l'Associació de Bibliotecaris. La presidenta de la nova associació va ser Rosa Ricart, que havia estat vocal durant la guerra de l'Agrupació. Tot lliga: un fil invisible en la professió durant quaranta anys que es reprèn i aporta el seu testimoni entre les noves promocions.

El 1973 Rosalia Guilleumas succeeix el Dr. Mateu en els càrrecs de directora de la Biblioteca de Catalunya, de les Biblioteques Populars, de l'Escola de Bibliotecàries i de les biblioteques

Exterior de la Biblioteca de Llinars del Vallès de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis (1983).

de la Universitat de Barcelona. Són temps de canvi, de modernització, i Guilleumas voldrà actualitzar i posar al dia els estudis de l'Escola de Bibliotecàries, convertint-la en Escola de Bibliologia el 1974, renovant els plans docents, apropant-los als models universitaris en els quals es volia enquadrar i acceptant per primera vegada homes en la professió.

Durant els primers anys de democràcia es produeix el gran esclat de projectes i treballs, la realització d'una obra que s'havia anat covant des de feia temps, transmesa de promoció en promoció, un treball callat i constant d'organització d'un model de país. El nombre de centres ha crescut sobretot als pobles: a les comarques de Barcelona hi ha 89 biblioteques populars i tres bibliobusos dependents de la Central de Biblioteques Populars de la Diputació; la xarxa de biblioteques de la Caixa de Pensions compta amb 120 biblioteques al Principat i a les illes Balears; les biblioteques de les caixes de Sabadell, de Barcelona i de Catalunya són molt menys nombroses.

El 1978 es traspassen prop de 90 biblioteques del Servicio Nacional de Lectura a les diputacions provincials de Girona, Lleida i Tarragona. Són biblioteques que en molts casos han patit l'abandó més absolut des dels seus respectius «centros coordinadores» provincials, sense cap mena d'organització en xarxa que les ajudés tècnicament i les proveís de novetats bibliogràfiques, sense personal professional al capdavant (llevat d'algun cas excepcional de les diputacions) i, finalment, sense espais adequats ni suficients. Aquestes tres diputacions recorren al Servei de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya, a partir de la seva creació, per tal d'actualitzar i mantenir els serveis. Les dades sobre aquest traspàs —o aquesta acollida— divergeixen en les fonts, i algunes parlen de 80 serveis, però el motiu s'entén: algunes de les biblioteques traspassades des del Servicio Nacional

de Lectura no són en cap cas homologables i només es poden tancar i tornar a obrir de bell nou.

Aquell mateix any 1978 es crea el Centre de Mecanització de Biblioteques, que, amb la voluntat de disposar d'un catàleg únic, compta amb la Universitat Politècnica de Barcelona, la Universitat de Barcelona i la Caixa de Pensions. Aquest és un projecte que durà tres anys, però que va significar l'arribada de l'automatització i la modernització del teixit bibliotecari.

De manera ràpida es recuperen eines de treball, s'estableixen les bases de la recuperació nacional, es construeix amb il·lusió i tenacitat, encara que sovint amb recursos molt migrats... L'allau de realitzacions és, però, constant i visible, i en mostrem tot seguit alguns exemples.

Una data clau és el 1980, any en què es crea el Servei de Biblioteques i del Patrimoni Bibliogràfic de la Generalitat de Catalunya, que l'any següent, el 1981, endegà el Sistema d'Informació per a Catàlegs Automatitzats de Biblioteques (SICAB). Com hem comentat més amunt, aquest servei assisteix les biblioteques públiques de les diputacions de Girona, Lleida i Tarragona, i les 40 noves biblioteques que la Generalitat crea en els primers quatre anys d'autogovern, i posa a la seva disposició uns serveis tècnics mínims en xarxa.

Poc després, les universitats catalanes posen la primera pedra en el que havia de ser un projecte d'èxit, ambicions i modern: la creació d'un nucli estable de treball consorciat universitari català de qualitat. I ho fan amb un primer projecte conjunt: la redacció del Catàleg de Revistes de les Universitats Catalanes (CRUC).

El 1981 també s'aprova en el Parlament la primera Llei de Biblioteques, que organitza la creació de les infraestructures culturals i dels serveis bibliotecaris, i que a través d'aquest fil subtil de lleialtats professionals, sovint

Ordinadors del Centre de Càlcul de la Universitat Politècnica de Barcelona, on es va fer el programari per al Centre de Mecanització de Biblioteques (1979).

invisible en els anys més foscos, enllaça amb l'esperit de les biblioteques de la Mancomunitat i la Generalitat republicana. En el desplegament d'aquesta llei, la Biblioteca de Catalunya passa a ser la biblioteca nacional i deixa enrere el seu caràcter provincial; es proposen les bases per a la creació d'un mapa bibliotecari català; s'exigeix disposar de personal tècnic especialitzat a les biblioteques; es crea l'Institut Català de Bibliografia (ICB), encarregat dels serveis bibliogràfics nacionals, això és, la redacció de la *Bibliografia nacional* i la normalització catalogràfica internacional a nivell català, amb una labor extraordinària duta a terme en els dotze anys escassos que està en funcionament. També en aquestes dates s'inicia el Catàleg Col·lectiu de Catalunya (Antiquaria), i les biblioteques especialitzades de biomedicina i educació duen a terme sengles experiments de col·laboració.

Per la seva banda, i en paral·lel, l'organització dels estudis també segueix aquest procés de modernització, regeneració i actualització. El 1981 es revisen i s'aproven els nous plans d'estudis específics, i el 1982, l'Escola de Bibliologia es converteix en l'Escola

Universitària de Biblioteconomia i Documentació. Els primers diplomats es graduen ben aviat i responen amb la seva preparació a les necessitats de modernització d'un mercat de treball en expansió que requereix personal qualificat.

A tall de conclusió

Els prop de quaranta anys de vida bibliotecària sota el franquisme es podrien analitzar, tal com hem vist, com una època de supervivència, primer; de manteniment, després, i, finalment, de recuperació de l'estructura bibliotecària catalana bastida durant la Mancomunitat i la Generalitat republicana. Aquesta estructura, val a dir-ho, estava més dissenyada que assolida. Hi havia un esperit de treball, de qualitat i en xarxa, però els resultats, abans de la guerra, eren encara migrats quantitativament: era un teixit bibliotecari que no arribava ni de bon tros a tots els racons del país, no pas per falta de voluntat tècnica o política, sinó de temps.

En els períodes de supervivència i de manteniment, el col·lectiu bibliotecari crea una xarxa personal de transmissió de coneixements de la qual es beneficien les generacions més noves. Aquesta etapa de feina callada i continuada ha estat poc estudiada, i probablement no se n'ha valorat prou la importància, però sembla evident que va resultar clau en la recuperació que va tenir lloc en el moment del retorn de la democràcia i de l'autogovern. La biblioteconomia que es va viure més tard, moderna, seriosa, estructurada i amb èxit reconegut a nivell estatal i internacional, és el resultat del compromís i la fidelitat en el període immediatament anterior, d'haver sabut conservar i transmetre, en anys de grisor, aquell model que s'havia dissenyat en democràcia durant la Mancomunitat i la Generalitat republicana, i que per l'aturada en els períodes de les dues dictadures i per la manca de temps no es va dur a terme.

Biblioteques de recerca (1983-2014): tres dècades de cooperació i una de digitalització

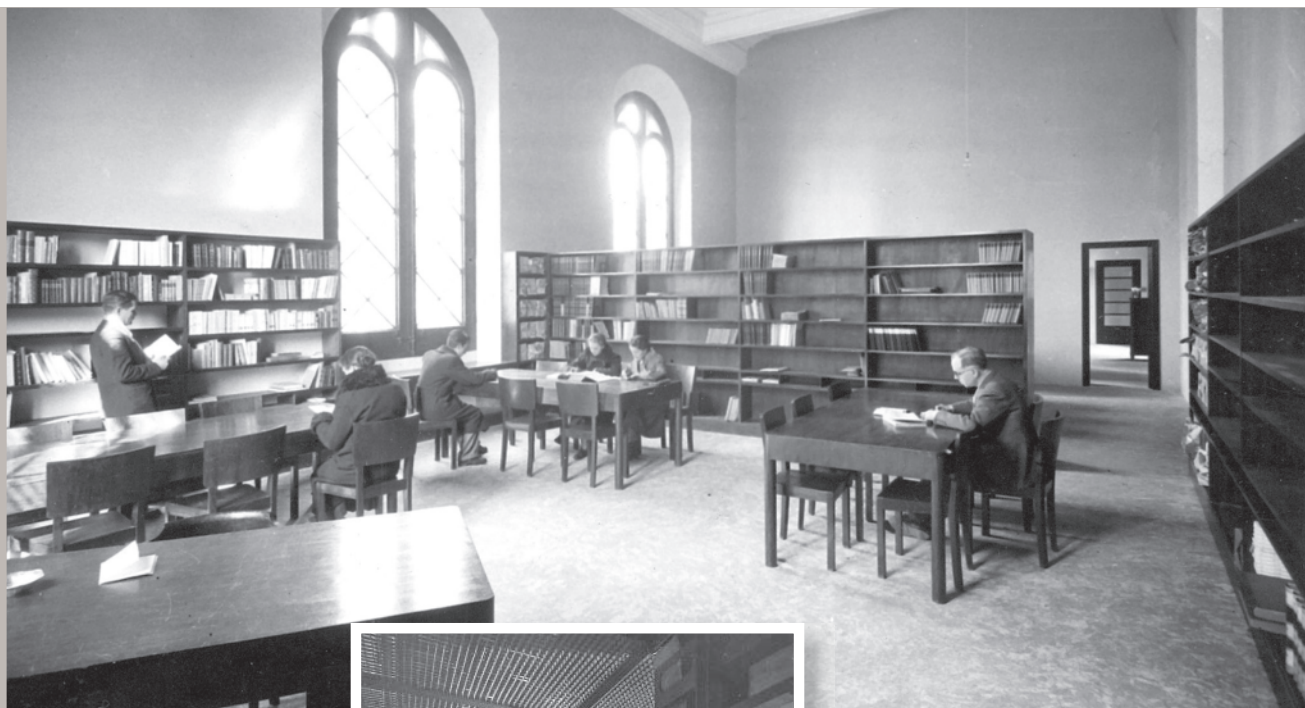
Cristóbal Urbano

(Barcelona, 1962)

Professor titular de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona, centre del qual va ser degà entre el 2005 i el 2011. Director de l'Observatori de Biblioteques, Llibres i Lectura de la UB des del 2013, i membre del grup d'investigació consolidat *i-Viu: informació, valor i ús* (2014 SGR 594). El seu camp docent contempla els recursos i els serveis d'informació, la gestió de col·leccions i les mètriques d'ús de recursos electrònics.

Bona part de les nades publicades per la Fundació Carulla des del 1967 no s'haurien pogut fer sense el concurs de diverses institucions de suport a la recerca com ara arxius i biblioteques. Per exemple, la nadala del 1968 es dedicà a uns discursos de Pau Claris del 1640 descoberts per mossèn Josep Sanabre a la Biblioteca Nacional de París. Així mateix, un recorregut pels crèdits de les imatges dels 48 volums publicats fins ara ofereix una bona relació de les

principals biblioteques de recerca del país. Sota aquesta denominació entenem que hi ha tres tipus de centres, que podem exemplificar justament amb els crèdits de la nadala del 2014, on trobem mencions a una biblioteca nacional (Biblioteca de Catalunya), a una biblioteca universitària (Biblioteca de la Universitat de Barcelona) i a una biblioteca especialitzada (Centre d'Estudis i Documentació del Museu d'Art Contemporani de Barcelona).

Interior d'una de les biblioteques de seminaris a l'edifici central de la Universitat de Barcelona.

Dipòsit de la Biblioteca General a l'edifici central de la Universitat de Barcelona, creat el 1929.

Els centres que englobem dins les tres categories esmentades desenvolupen les seves funcions en àmbits com la gestió del patrimoni bibliogràfic, la formació de col·leccions singulars relacionades amb la ciència i la cultura del país, el suport a l'educació superior, l'accés a la literatura científica internacional o la difusió dels resultats de la recerca.

On som i d'on veníem?

Les biblioteques de recerca han viscut a Catalunya, en les darreres dècades, una experiència continuada i reeixida de

modernització gràcies a la cooperació entre les diverses institucions i al vincle dels bibliotecaris catalans amb les bones pràctiques internacionals. La seva trajectòria és un bon exemple de com les històries d'èxit en la transformació d'un país, a banda dels recursos econòmics, necessiten una visió professional oberta al món, una orientació adreçada a les necessitats dels ciutadans i un marc sociopolític que faci possible que iniciatives diverses s'articulin per donar lloc a projectes col·lectius.

Serveis d'altura internacional

Avui, a Catalunya, investigadors i universitaris gaudeixen d'unes condicions d'accés a la informació científica i al patrimoni bibliogràfic homologables a les dels països del nostre entorn. D'una banda, els projectes de digitalització retrospectiva i la transformació digital de l'edició científica afavoreixen que des de Catalunya es pugui accedir amb facilitat a una munió de recursos d'arreu del món, insospitada a començaments del període que analitzem. De l'altra, des de les institucions científiques del nostre país s'ha apostat per fer fàcilment accessibles aquí i arreu els continguts digitals propis o les referències digitals als documents de les biblioteques catalanes. Són fons impresos o digitals

Vista de l'interior d'una antiga biblioteca de la Universitat Autònoma de Barcelona, anys vuitanta.

que, malgrat la percepció social que Internet és un espai «totalment gratuït», tenen un cost d'adquisició o de tractament important, ja sigui que parlem de bibliografia científica o de gestió del patrimoni. Per això l'adquisició conjunta o coordinada, els catàlegs col·lectius, el préstec interbibliotecari de documents i els projectes de digitalització cooperatius permeten accedir a més informació i oferir més serveis, com ho demostren les estadístiques de les universitats públiques presencials de Catalunya (vegeu pàg. 50)

Així, gràcies al conjunt format pels fons de la Biblioteca de Catalunya, les biblioteques universitàries i les principals biblioteques especialitzades i patrimonials del país, reunides al voltant del Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC), del Consorci de Serveis de les Universitats de Catalunya (CSUC), els investigadors catalans tenen accés a uns 11 milions de documents tangibles (5 milions de títols). Al costat d'aquest conjunt, també tenen accés a un gran nombre de documents digitals (entre els quals hi ha milions d'articles en revistes científiques), contractats comercialment o creats per universitats i altres entitats.

Una tradició feble

Aquesta situació ha estat el resultat dels canvis experimentats en els darrers trenta-cinc anys i no és fruit d'una llarga tradició. La situació anterior de les biblioteques de recerca responia a una història científica i universitària caracteritzada per una endèmica migradesa de recursos i l'absència d'institucions públiques de nivell internacional. Òbviament, trobaríem excepcions que matisen aquesta afirmació tan categòrica, tot confirmant la regla: aportacions d'institucions culturals (per exemple, l'Ateneu Barcelonès), religioses (l'Abadia de Montserrat) o de formació de quadres (la Junta de Comerç) impulsades per la societat civil; breus períodes com els de la Mancomunitat i la Segona República, en què es generaren grans expectatives

Antiga Biblioteca General de la UAB en l'edifici del rectorat (1986).

científiques i culturals que no es van poder consolidar; i realitzacions singulars a la universitat entre el 1960 i principis dels vuitanta (com la Biblioteca de Física i Química de la UB o la d'Arquitectura de la UPC).

La tradició sí que explica la configuració de les biblioteques universitàries en països com ara els Estats Units. Així, mentre que a mitjan segle XIX la posició central d'una gran biblioteca en el campus era un element de prestigi de les universitats americanes, al nostre país maldàvem per restaurar la Universitat a Barcelona, amb grans limitacions a la seva biblioteca: el 1837 la Universitat de Barcelona (UB) comptava amb un fons inicial de 1.600 volums procedents de Cervera, que cap al 1925 arribaren a ser 225.500, no tant per una política sistemàtica d'adquisicions de bibliografia actualitzada, sinó gràcies als fons antics dels convents desamortitzats. La comparació, per exemple, amb la biblioteca de la Universitat de Yale, als

Estats Units, amb 25.500 volums el 1831 i 1.697.322 volums el 1925, marca la diferència de tradició bibliotecària a la qual fem esment.

Durant el franquisme, tot i el *desarrollismo* econòmic dels anys seixanta, les millores en les biblioteques no es produeixen, ni de bon tros, al mateix ritme ni amb la dimensió equivalent a la de la resta dels països europeus. En podem assenyalar alguns trets significatius que palesen aquesta situació deficitària just abans del 1983: espais obsolets, col·leccions poc accessibles i pressupostos d'adquisicions insuficients; absència de procediments cooperatius, àdhuc a l'interior d'una mateixa universitat; indefinició en la que era la principal biblioteca universitària en aquell moment, la Biblioteca Central de la UB, que, amb el nom de Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona, exercia alhora com a biblioteca pública i universitària sense liderar el conjunt atomitzat de les biblioteques de la UB;

Biblioteca Rector Gabriel Ferraté de la Universitat Politècnica de Catalunya (2010).

oportunitats perdudes en crear-se la Universitat Autònoma de Barcelona (1968) i la Universitat Politècnica (1971), ja que tampoc no van sorgir sistemes bibliotecaris sòlids i integrats; estroncament del projecte original de la Biblioteca de Catalunya, que, sota el concepte difús associat al seu nou nom, Biblioteca Central de la Diputació de Barcelona, no tenia les competències ni el reconeixement propis d'una biblioteca nacional; i, finalment, fruit d'una visió de servei restringit i intern, un bon nombre de biblioteques especialitzades van patir l'aïllament entre elles i respecte de la resta de les institucions del país.

A partir del 1977, l'incipient reconeixement polític de Catalunya, juntament amb la demanda d'autonomia i reforma de les universitats, van posar les bases per qüestionar la situació precària de la recerca i dels estudis universitaris, animant els professionals de les biblioteques a situar aquests equipaments en l'agenda dels canvis culturals i de l'educació superior.

Com hi hem arribat?

Modernització i reconeixement: 1983-1992

En els anys vuitanta, les biblioteques universitàries inicien una etapa de racionalització i de planificació d'acord amb tendències professionals internacionals, en tant que necessària resposta a un període de transformació de les universitats. La Ley Orgánica de Reforma Universitaria (1983), en reconèixer l'autonomia universitària, i, posteriorment, la transferència de les competències sobre la matèria a la Generalitat (1985) van impulsar el debat i les iniciatives sobre com s'havia de millorar la universitat i, per tant, les seves biblioteques. Els bibliotecaris van saber aprofitar el moment per tenir veu pròpia davant aquesta finestra que s'obria: feia anys que es fixaven en les bones pràctiques internacionals, tenien una visió del que havia de ser la biblioteca universitària i, arribat el moment, van plasmar-la amb pragmatisme en propostes concretes.

Les biblioteques universitàries i de recerca han viscut una experiència reeixida de modernització gràcies a la cooperació i al vincle dels bibliotecaris catalans amb les bones pràctiques internacionals.

A nivell de gestió, va ser fonamental la progressiva integració de moltes petites biblioteques de departament (unes cent, per exemple, a la UB l'any 1978) en renovades biblioteques de facultat. Això va ser possible gràcies a la configuració de veritables sistemes bibliotecaris, sovint amb un reconeixement explícit de la naturalesa unitària de la biblioteca en els nous estatuts de les universitats o en reglaments específics. Aquests dos moviments clau van comportar el nomenament de direccions de biblioteca efectives, que van ser reconegudes com a interlocutores vàlides per les autoritats acadèmiques. En síntesi, es va superar la manca de reconeixement dels bibliotecaris en el lideratge de projectes a escala universitària, i les direccions van poder administrar centralitzadament uns pressupostos més estables.

Pel que fa a la prestació de serveis i a l'organització interna, a finals dels anys vuitanta i principis dels noranta es van produir canvis importants: ampliació de les instal·lacions bibliotecàries, amb més i millors espais, on una part important dels fons va passar a prestatgeria oberta; ampliació dels horaris d'obertura de les biblioteques; ampliació de les col·leccions, optimitzant-les amb la cobertura de buits i evitant duplicacions; inici de l'automatització dels catàlegs; centralització de serveis tècnics com les

adquisicions i la catalogació; i especialització del personal en determinades tasques, com ara el servei de referència, les consultes a bases de dades en línia i el préstec interbibliotecari.

Entre el 1990 i el 1991, l'expansió de la demanda d'educació superior portà a la creació de noves universitats (Pompeu Fabra, Girona, Lleida i Rovira Virgili) i al reconeixement de la Universitat Ramon Llull. L'aparició de més actors i la novetat dels projectes que es van generar en aquesta expansió universitària van comportar un major grau d'innovació i de comparació entre les diverses biblioteques, fet que va ser finalment enriquidor, i no únicament per a les biblioteques universitàries.

Institucionalització de la cooperació: 1993-2000

Un cop enfortides les biblioteques universitàries com a resultat de la seva reorganització, es trobaren en condicions d'establir relacions sòlides amb altres agents per cercar noves metes. Cronològicament, aquest nou escenari es pot considerar madur al voltant de l'any 1993, quan es produeix la interconnexió dels catàlegs en línia de tres universitats (UAB, UPC i UPF) i s'aprova una nova Llei de Biblioteques.

Si bé les lleis, per elles mateixes, difícilment canvien la realitat, el que sí que acostuma a ser cert és que la realitat canvia les lleis, i això és el que en certa forma explica la Llei del Sistema Bibliotecari de Catalunya del 1993. La nova llei, que remarca la paraula «sistema» en el títol, va ser en bona mesura el resultat de l'esgotament de la llei del 1981: calia donar a la Biblioteca de Catalunya l'estatus d'institució nacional singular amb personalitat pròpia, i també aclarir les responsabilitats de l'administració local i l'autonòmica quant a les biblioteques públiques. La llei va distribuir el joc entre els diversos agents i va intentar definir el paper coordinador del govern.

Dades de les biblioteques de les universitats públiques presencials				
	1992	2002	2012	2013
Alumnes oficials grau i postgrau	164.985	168.888	180.886	177.353
Personal docent i investigador	9.594	13.293	16.868	16.589
Superfície biblioteques (m2)	55.973	114.326	137.197	137.953
Places de lectura	12.688	19.064	24.346	23.682
Monografies: llibres i altre material no-llibre (ítems)	2.823.239	4.443.680	5.579.320	5.615.403
Llibres-e (títols en línia)			142.126	115.593
Col·leccions de publicacions periòdiques (PP) vives en paper	31.604	57.045	26.483	26.432
Mitjana de títols de PP vives per universitat (paper)	4.515	8.149	3.783	3.776
Col·leccions de PP vives en línia		23.026	100.961	106.054
Mitjana de títols de PP vives per universitat (en línia)		3.289	14.423	15.151
Recursos-e en dipòsits digitals propis			235.641	277.942
Lectors en sala	11.004.392	20.757.567	15.395.931	14.642.456
Préstecs	1.042.193	2.173.457	2.330.340	2.280.608
Documents descarregats (recursos-e en línia de pagament)			9.265.972	11.482.847
Préstec interbibliotecari (peticions generades)	32.426	41.432	23.468	22.191
Préstec interbibliotecari (peticions rebudes)	28.723	63.970	36.558	39.406
Préstec consorciat CBUC (PUC)			75.005	86.845
Personal (sense becaris)	578	793	785	787
Pressupost adquisicions de monografies	2.530.754	4.339.185	2.076.475	1.905.161
Pressupost adquisicions de PP		8.339.087	10.396.039	10.354.353

Taula que recull dades de les biblioteques de les universitats públiques presencials dels anys 1992, 2002, 2012 i 2013.

Ara bé, en el nou text les biblioteques universitàries i les especialitzades quedaren contemplades vagament sota una coordinació genèrica dins del sistema. Tot i la indefinició, el resultat per a les biblioteques de recerca es pot considerar prou satisfactori, ja que, malgrat les dificultats i els desacords recurrents sobre l'abast de les polítiques de coordinació atribuïdes a la Generalitat, la cooperació es va veure reforçada per l'esperit sistèmic que la nova llei va impulsar entre les diverses administracions. Aquesta facilitat per concretar solucions i emprendre

projectes no hauria estat possible sense l'autonomia universitària i l'empoderament de la Biblioteca de Catalunya com a ens autònom, que van ajudar a institucionalitzar una cooperació de gran abast, però de base deliberativa i gradual, i no tant legal o predefinida.

Com hem dit, la Biblioteca de Catalunya va ser objecte d'una atenció especial en la llei del 1993. Si bé ja en la llei del 1981 era reconeguda com a biblioteca nacional, no va ser fins al 1993 que s'estructurà tal com avui la coneixem.

Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya

Amb més de 5 milions de títols, dona accés a més d'11 milions de documents físics.

Pàgina d'inici del portal digital Tesis Doctorals en Xarxa, un repositori cooperatiu que conté tesis doctorals llegides a les universitats de Catalunya i d'altres comunitats autònomes.

Aquests canvis legals van coincidir amb la formulació del projecte per millorar les condicions materials de l'edifici de l'antic Hospital de la Santa Creu, que va culminar amb la inauguració de les noves instal·lacions el 1998. L'ampliació i la modernització de l'edifici de la Biblioteca de Catalunya no va ser un fet aïllat: entre el 1992 i el 2002 les set universitats públiques catalanes van contemplar a fons les biblioteques en els seus plans d'inversió, de forma que es va duplicar la superfície d'aquests equipaments amb la construcció de diversos edificis de nova planta (o rehabilitacions integrals) i amb programes funcionals molt treballats amb els bibliotecaris.

Ara bé, tan important com la construcció d'edificis va ser l'establiment d'acords i aliances, com les que van portar a la creació, el 1996, del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC),* amb la participació inicial de les universitats públiques i la Biblioteca de Catalunya. El resultat del treball consorciat va fer aflorar ben aviat un conjunt de recursos per als investigadors que depassà la mera suma del que aportaven les parts consorciades. El camí cap al consorci es va avançar amb la creació un any abans del CCUC (1995),

* Des de l'any 2014 integrat en el CSUC (Consorci de Serveis de les Universitats de Catalunya).

catàleg col·lectiu consultable per Internet i actualitzat diàriament, pensat per optimitzar les tasques de catalogació i de localització de documents. La ràpida constatació dels beneficis del CCUC va ser fonamental per canviar les rutines de treball a les biblioteques: va possibilitar un gran increment de la catalogació per còpia, evitant que una mateixa obra fos catalogada un cop i un altre per diversos centres. Això va ser important perquè els bibliotecaris centressin més la seva atenció en els usuaris, així com en nous reptes com la transició a les col·leccions i als serveis digitals o els programes de formació d'usuaris en competències informacionals.

Superada la fase de consolidació inicial del consorci entorn del catàleg col·lectiu, es van anar desplegant pas a pas un ventall d'actuacions, entre les quals destaquen les compres consorciades de recursos digitals d'informació, en especial les revistes i les bases de dades científiques, amb una bona relació preu/volum de recursos adquirits, atès l'important increment de les col·leccions que van permetre les adquisicions negociades conjuntament.

Els beneficis potencials del CBUC per a d'altres biblioteques especialitzades i patrimonials aviat van ser ben evidents, i això va portar, al cap de poc temps, a la creació de les figures de la biblioteca associada i la biblioteca col·laboradora, fórmula utilitzada per un bon nombre de biblioteques no universitàries per participar en el catàleg col·lectiu i, en menor mesura, en altres programes. L'ampliació a dotze del nombre d'universitats catalanes a partir de l'any 1997 va posar a prova el model de consorci de «geometria variable», amb nous membres plens com la Universitat Oberta de Catalunya i la Universitat de Vic; membres associats, com la Universitat Internacional de Catalunya, i institucions col·laboradores, com la Universitat Abat Oliba.

Per la seva banda, les biblioteques administratives i especialitzades amb

dependència orgànica de la Generalitat van posar en marxa el seu propi catàleg col·lectiu, el BEG (Biblioteques Especialitzades de la Generalitat), el 1998, i iniciaren un interessant debat sobre l'abast de la seva cooperació més enllà del catàleg i sobre les vies de convergència amb la resta de les biblioteques del país. Durant la segona meitat de la dècada dels noranta, les biblioteques especialitzades passaren de viure la cooperació en espais limitats, com les xarxes d'especialització temàtica (biblioteques jurídiques, hospitalàries, de museus d'art, etc.), a disposar d'una doble opció de cooperació i integració a nivell de país: el BEG i el CBJC.

Transformació digital: 2001-2014

Les biblioteques de recerca van ser pioneres a l'hora de fer el salt a Internet amb l'eclosió del web el 1993: de seguida van ser-hi presents amb llocs web a manera de mapa d'accés a l'incipient ventall de recursos en línia que s'oferien. Però el canvi de segle coincidir amb una fase d'acceleració digital que marquem amb una primera fita simbòlica: el 2001 va entrar en funcionament el dipòsit digital TDX (Tesis Doctorals en Xarxa) com una primera realització cooperativa de les universitats catalanes per digitalitzar i difondre tesis doctorals, seguint el model

de la Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD).

Un any més tard, la Budapest Open Access Initiative va donar carta de naturalesa al moviment d'accés obert a les publicacions científiques, iniciat pocs anys abans sota la consideració que si la recerca es finança amb fons públics, hauria de ser públic l'accés a les publicacions amb els seus resultats. A partir d'aquest moment, les biblioteques de recerca catalanes es van implicar a fons en la difusió del moviment *open access*, i actualment són les responsables en moltes institucions de gestionar els dipòsits digitals perquè els investigadors autoarxivin els seus treballs de forma normalitzada, amb metadades recol·lectables des d'Internet per diversos cercadors i agregadors, entre els quals cal esmentar el Recercat (Dipòsit de la Recerca de Catalunya). El paper del treball cooperatiu en aquest terreny va ser molt important per ser presents, de forma coordinada des de primera hora, en aquesta onada que està canviant el model de comunicació científica.

La segona fita que cal considerar en aquesta transformació quantitativa i qualitativa de la transició digital és el llançament, el 2004, del projecte Google Books de digitalització retrospectiva i

Façana de la biblioteca del campus Montilivi de la Universitat de Girona, inaugurada el 2002 i ampliada el 2007, obra de l'arquitecte Javier San José Marqués.

Interior de la biblioteca del campus Capped de la Universitat de Lleida, inaugurada l'any 2006, obra de l'arquitecte finès Kristian Gullichsen.

massiva de llibres. En primer lloc, marcà un canvi en el món bibliotecari perquè el projecte no hauria estat possible sense la participació de grans biblioteques universitàries i de recerca d'arreu del món, entre les quals, a partir del 2006, col·laboraren, sota el lideratge de la Biblioteca de Catalunya, quatre biblioteques patrimonials catalanes més (la Biblioteca del Monestir de Montserrat, la Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, la Biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya i la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès). Però, així mateix, els debats sobre els pros i els contres d'aquesta col·laboració, monopolitzada per una empresa privada, van ser molt intensos arreu i van ser el detonant de diverses iniciatives públiques —el paradigma de les quals és la gran biblioteca digital Europea— amb les quals les biblioteques van reaccionar al repte plantejat per Google.

Tant pel coneixement adquirit com per la normalització de tècniques i procediments de construcció de col·leccions digitals retrospectives, a partir del 2004 es va veure que els projectes de digitalització en

biblioteques de recerca a casa nostra eren possibles i necessaris. Han tingut un important recorregut en forma de projectes tant individuals de cada institució com consorciats, entre els quals podem esmentar la Memòria Digital de Catalunya o l'ARCA (Arxiu de Revistes Catalanes Antiques). En la mateixa línia, però considerant també com a patrimoni documental del país els continguts web generats a Catalunya, el 2005 la Biblioteca de Catalunya va emprendre, amb la col·laboració del Centre de Supercomputació de Catalunya, la creació del PADICAT (Arxiu Web de Catalunya), on de manera selectiva es capturen i es preserven llocs web del domini «.cat» o d'institucions rellevants del nostre país sota altres dominis. En síntesi, les biblioteques de recerca estan liderant la presència de continguts digitals catalans de qualitat a la xarxa, un repte que es troba a una escala pròpia del món globalitzat d'Internet, on el treball cooperatiu entre biblioteques i amb altres agents és fonamental per assolir una massa crítica necessària per a la seva viabilitat.

Això comportarà un nou cicle de canvi, a la recerca d'equilibris que assegurin la sostenibilitat i l'eficàcia en el servei demanat: entre suports digitals i tangibles; entre espai físic i presència a la xarxa; col·leccions singulars i continguts propis en accés obert enfront de l'adquisició de la producció editorial comercial; entre accés i preservació digital, o entre autoservei i serveis personalitzats de més valor afegit. Per aquest motiu, el sector haurà de promoure de forma sistemàtica la prospectiva, la innovació i el desenvolupament a una escala suficient que permeti seguir com a sistema bibliotecari el ritme accelerat de les transformacions.

Les biblioteques públiques des dels anys vuitanta fins avui: un període de grans canvis

Núria Ventura Bosch

(Barcelona, 1950)

Diplomada en Biblioteconomia i Documentació, llicenciada en Pedagogia i postgrau en Planificació i Gestió de Biblioteques. Directora de les biblioteques de Rubí i Lola Anglada de Barcelona. Del 1986 al 1996 va ser cap de la Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona i, posteriorment, responsable de Coordinació i Serveis Bibliotecaris. Ha treballat també en el camp de la literatura infantil i del foment de la lectura.

Façana de la Biblioteca de Singuerlín-Salvador Cabré, Santa Coloma de Gramenet, inaugurada l'any 2010, obra de l'arquitecte Oriol Cusidó i Irene Marzo.

En els darrers trenta anys les biblioteques han experimentat grans transformacions que han afectat el conjunt dels seus serveis, des de l'oferta documental i els espais on s'allotjaven fins a les formes de treballar i els mitjans per fer-ho. Les biblioteques dels anys seixanta i setanta, malgrat els problemes derivats de la manca de recursos per a l'adquisició de fons, el control ideològic sobre aquests fons i la manca de planificació en l'obertura de nous serveis, es podien comparar en certa manera amb les biblioteques de principis de segle. El llibre era l'únic recurs ofert per les biblioteques; el fons de cada biblioteca constituïa una

unitat en si mateix; els usuaris no podien tenir accés al conjunt dels llibres de les altres biblioteques; la informació estava limitada al suport paper... Però tots aquests aspectes comencen a canviar cap a finals dels anys vuitanta, quan les biblioteques incorporen d'altres suports (música, vídeos...) i, sobretot, amb la irrupció de les tecnologies de la informació, que tant van canviar el panorama de les biblioteques a tot el món i, en conseqüència, també a Catalunya.

Es pot afirmar que els bibliotecaris, que van passar a dir-se «bibliotecaris-documentalistes», han vist evolucionar la

seva feina d'una forma radical, com els periodistes i molts altres professionals que treballen en el camp de la informació, perquè el paper d'aquesta informació i la manera d'obtenir-la han modificat substancialment les eines de treball i, també, les demandes i les necessitats dels ciutadans.

L'herència del franquisme: un panorama dispers amb moltes xarxes

Durant els anys seixanta i setanta es van obrir nombroses biblioteques gràcies a les iniciatives públiques de diverses administracions, però també gràcies a l'acció de les entitats d'estalvi, encara que sense cap política comuna de planificació ni normatives que les cohesionessin. Sols es contemplava certa unitat en els aspectes tècnics, ja que la majoria de les persones que treballaven a les biblioteques públiques eren titulades per l'Escola de Bibliotecàries de la Diputació de Barcelona, i això donava una estructura similar als serveis.

Concretament, el panorama, l'any 1985, en què coexistien diverses xarxes, era el següent:

- Xarxa de Biblioteques Populars de la Diputació de Barcelona, formada per 91 biblioteques a la província de Barcelona, la majoria de les quals

disposaven d'un conveni segons el qual l'ajuntament s'havia de responsabilitzar del manteniment del local, i la Diputació, de posar el personal i el fons de llibres.

- Xarxa de Biblioteques de la Caixa de Pensions, que comptava amb 111 biblioteques arreu de Catalunya, que depenien exclusivament de l'Obra Social. Hi havia, a més, d'altres biblioteques creades, per exemple, per la Caixa de Sabadell, la Caixa de Barcelona i la Caixa de Catalunya. Les caixes havien obert biblioteques en municipis on tenien agències, com una fórmula de fidelització dels usuaris, però també oferint un important servei a poblacions que altrament no haurien disposat de cap biblioteca.
- Xarxa de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya, creada a partir de les 80 biblioteques traspasades pel Centro Nacional de Lectura, moltes de les quals no arribaven a ser ni sales de lectura i es van haver de tancar o traslladar, així com a partir de les 40 biblioteques que la Generalitat va crear en els primers anys de govern autonòmic.

Vist en conjunt, podria semblar que a Catalunya hi havia un bon servei de biblioteques, però la majoria patien greus mancances que en minimitzaven l'eficàcia. Mancava una planificació conjunta que, basant-se en un estudi del territori i les seves necessitats, fixés on calia donar serveis prioritàriament, ja fos pel nombre d'habitants o per les necessitats culturals i educatives. Tampoc no s'establien uns mínims requisits que haguessin de complir les biblioteques pel que respecta a la capacitat i la idoneïtat dels locals que s'hi destinaven o del tipus de fons que s'adquiriria. Hi havia biblioteques en pisos, en espais petits i de difícil accés, amb mobiliari inadequat o escàs (la meitat de les biblioteques no arribaven a 200 m²). I un punt cabdal: el fons bibliogràfic era quasi sempre insuficient en relació amb la població que teòricament havia de servir (a tall d'exemple, a la província de Barcelona

Antoni Dalmau (tercer per la dreta), president de la Diputació de Barcelona (1982-1987) i impulsor de la modernització de la Xarxa de Biblioteques.

Persones de la mesa, d'esquerra a dreta: T. Forn, R. Guilleumas, M. Colet, A. Dalmau, J. Miralles i C. Camps, en l'acte de lliurament de la beca Colet (1981/1982).

Interior de la Biblioteca Can Sumarro de l'Hospitalet de Llobregat. La biblioteca està ubicada en una antiga masia del segle XVI, remodelada com a biblioteca pública pels arquitectes Josep Martorell, Oriol Bohigas i David MacKay. Va inaugurar-se l'any 1983.

el 62% de les biblioteques no arribaven als 10.000 volums). D'aquí que les biblioteques es veiessin envellides i fossin poc atractives per a una gran part de la població.

Malgrat tot, les biblioteques eren molt utilitzades, bàsicament pels escolars i els estudiants que, a causa de la manca de biblioteques en els centres d'ensenyament, feien servir les biblioteques públiques com a sales d'estudi i com a recurs per fer els treballs que els demanaven als seus centres.

Un nou model de biblioteca pública

A les darreries dels anys vuitanta, des de la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Barcelona es fa patent la necessitat de procedir a un canvi de model bibliotecari més d'acord amb els nous temps. Els professionals catalans assisteixen a congressos internacionals de biblioteques i es fan viatges per conèixer les biblioteques de països anglosaxons i nòrdics, preferentment, i tot això ajuda a veure la importància de fer un canvi radical en l'estructura bibliotecària catalana i en el model que cal seguir. L'essencial serà l'usuari i no la conservació dels llibres, i els recursos documentals hauran de ser totalment accessibles i oberts a tothom tant com sigui possible.

Per la seva banda, el Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya publica el 1987 les *Directrius per a biblioteques públiques*, que donen una visió més propera del que en aquells moments s'està impulsant a Europa com a estàndards que han de complir els serveis públics.

Cal remarcar que, mentre que és la Generalitat qui té les competències per establir una nova política de biblioteques, qui gestiona el funcionament de les biblioteques dels municipis on viu el 75% de la població de Catalunya és la Diputació de Barcelona. Aquesta institució, gràcies a l'impuls del qui n'era aleshores president, Antoni Dalmau, fa una aposta seriosa per renovar i modernitzar la Xarxa de Biblioteques Populars i els serveis centrals que els donaven suport. La Xarxa s'independitza de la Biblioteca de Catalunya, de la qual depenia orgànicament, i s'endega un procés per tal de modernitzar i transformar les biblioteques, tenint en compte els estàndards europeus i les orientacions tècniques que s'apliquen a altres països. Això suposà diverses coses: comptar amb la implicació decidida dels ajuntaments, que fins aleshores no tenien gaire clar el seu paper en la gestió de les biblioteques; incrementar notablement la inversió en biblioteques per tal de construir nous equipaments que reuneixin les condicions més idònies per acollir aquests nous serveis, però també per a la renovació i l'increment dels fons documentals; i, finalment, establir estàndards o normatives, basats en les recomanacions internacionals, que fixin els mínims que ha de tenir una biblioteca i la manera d'organitzar-les.

En aquest procés de modernització emprès per la Generalitat i la Diputació de Barcelona, es prioritzaren diversos aspectes: posar fi al monopoli del llibre i obrir les biblioteques a altres formats, com la música o el vídeo; iniciar la informatització dels serveis de les biblioteques per tal d'evitar tasques repetitives, però sobretot per facilitar als

usuaris la consulta dels fons del conjunt de les biblioteques, i amb gran volum d'informació, tot agilitzant la recerca de qualsevol tipus de document. També calia incrementar el paper de les biblioteques com a agents per al foment de la lectura.

Pel que fa a la introducció de nous formats, el setembre del 1987 s'inaugura la Biblioteca Popular Mestre Martí Tauler de Rubí, la primera a Catalunya que disposa de serveis d'audició a la sala i de préstec de música (amb el nou format CD, que en facilita el préstec) i vídeos culturals. Les biblioteques que s'inauguraren a partir d'aleshores van incorporar aquest nou servei, que tingué una gran acollida entre els usuaris i que, juntament amb l'ampliació dels fons de diaris i revistes, suposà un important atractiu per a públics molt diversos.

Però per allotjar nous serveis i modificar el model bibliotecari eren necessaris espais adequats, molt més grans, on els llibres es poguessin presentar de forma atractiva, els diferents públics compartissin serveis sense molestar-se (amb espais específics per a infants o per a la música) i els usuaris gaudissin d'un entorn acollidor i funcional. Per a això calia adequar o construir edificis molt més grans, pensats en funció dels nous usos i dels serveis que havien d'oferir. Però els ajuntaments tenien pocs recursos i calia ajudar-los, de manera que la Diputació de Barcelona va obrir una línia de subvencions als ajuntaments (1989)

Bibliobús modern de la Diputació de la Diputació de Barcelona, un servei que va facilitar l'accés a la lectura a municipis petits, de menys de 3.000 habitants. A Catalunya, el bibliobús de Berga va ser el primer que va posar-se en funcionament, l'any 1973.

per a la construcció de noves biblioteques, que donà suport a la construcció d'edificis dissenyats per fer aquestes funcions, com la Biblioteca Montserrat Roig de Sant Feliu de Llobregat i la Biblioteca Can Pedrals de Granollers, les primeres que es van beneficiar d'aquests ajuts. Per la seva banda, la Generalitat també va endegar el PEB, un programa específic d'ajudes als municipis per a la construcció de biblioteques, que va contribuir a la construcció de nombroses biblioteques a tot Catalunya.

També calia dotar de mobiliari adequat aquests serveis, un tema complex perquè no hi havia empreses que fabriquessin mobles pensats per a les biblioteques públiques (taulells de préstec, prestatgeries fàcilment movibles, etc.). Així, la Generalitat optà per un model de mobiliari propi (Biblioteca Can Sumarro de l'Hospitalet de Llobregat, 1983), i la Diputació de Barcelona, per mobles nòrdics per a biblioteques (Biblioteca Can Sabaté de Barcelona, 1987).

Els anys noranta: la informatització i la nova Llei de Biblioteques

A principis de la dècada dels noranta es fa més evident que cal informatitzar de manera conjunta les biblioteques i se cerquen programes aptes per a grans xarxes, amb capacitat per emmagatzemar la informació de centenars de milers de documents. La Xarxa de Biblioteques Populares va adquirir un programa informàtic centralitzat que permetia mecanitzar tots els processos del conjunt de les biblioteques i que posava a l'abast dels usuaris tota la informació que posseïen. Poc després, veient l'eficàcia d'aquest programa, les universitats catalanes van adquirir el mateix sistema, la qual cosa facilità l'intercanvi d'informació i evità la duplicitat de feines, com la catalogació d'un mateix títol per part de diferents biblioteques.

El setembre del 1990 s'inaugura la Biblioteca Joan Miró de Barcelona,

Façana de la Biblioteca Joan Miró de Barcelona, inaugurada l'any 1990, obra dels arquitectes Beth Galí, Màrius Quintana i Antoni Solanas.

la primera biblioteca pública catalana totalment informatitzada, a la qual van seguir les noves biblioteques de la Xarxa que es crearen a partir d'aquell moment. Per la seva banda, les biblioteques de la Generalitat treballen amb un altre programa basat en ordinadors individualitzats per a cada biblioteca, i així, l'any 1991, s'informatitza la Biblioteca Can Sumarro de l'Hospitalet i, més tard, les biblioteques d'Olot i Balaguer. Finalment, l'any 1996 s'adquireix el mateix sistema que tenen les biblioteques públiques de la província de Barcelona i les universitats catalanes.

Paral·lelament als temes tecnològics, que es van resolent gràcies a la col·laboració entre les diferents biblioteques, queda pendent definir clarament l'estructura bibliotecària que ha de regir a Catalunya. La primera Llei de Biblioteques, del 1981, no s'havia desplegat ni aplicat, i es decideix fer una segona llei, que és aprovada pel Parlament de Catalunya el 1993 amb el nom de Llei del Sistema Bibliotecari de Catalunya. Amb aquesta llei es vol donar un nou rumb a l'organització territorial de les biblioteques, i s'assenyala quin ha de ser el paper de la Biblioteca de Catalunya com a biblioteca nacional catalana, així com la seva organització i el seu funcionament. S'estableix també un

mapa de lectura pública, que fixa l'organització de les biblioteques segons categories (comarcals, urbanes, locals...) i que especifica que totes les poblacions de més de 5.000 habitants han de tenir una biblioteca pública. Un aspecte en què incideix especialment la nova llei és en la responsabilitat dels ajuntaments en la creació i el manteniment de les biblioteques, que passen a dependre d'ells d'una manera molt més clara i es consideren biblioteques municipals. També defineix quins són els serveis nacionals que haurà de donar la Generalitat, i els serveis regionals i de suport que donaran les diputacions o els consells comarcals.

Ara bé, hi ha dos aspectes que queden poc especificats en aquesta llei: com s'organitzen i es mantenen les biblioteques escolars, tan necessàries per a un ensenyament actiu i de qualitat, i com s'han de facilitar els serveis de lectura als municipis de menys de 3.000 habitants, quasi sempre mancats de recursos per mantenir una biblioteca pública amb un mínim de condicions, si bé s'indica que existeixen els serveis dels bibliobusos.

Els municipis petits, de menys de 3.000 habitants, no estan obligats a crear i mantenir una biblioteca pública, però

Interior de la Biblioteca Jaume Fuster de Barcelona, inaugurada l'any 2015, obra de l'arquitecte Josep Llinàs.

els seus habitants han de poder accedir a la lectura i la informació igual que els d'altres poblacions més grans. El servei de bibliobús és possiblement la millor solució per facilitar-los aquest accés, sense que suposi una despesa important per als municipis. De fet, a Catalunya hi havia tres bibliobusos en funcionament: el bibliobús de Berga, que començà a donar servei el 1973 a diverses poblacions del Berguedà; el bibliobús Pere Quart (1982) i el Garrigues-Segrià (1988), per a les comarques de Lleida. El 1995 la Diputació de Barcelona posa en marxa un pla que preveu adquirir nou bibliobusos per donar servei als municipis de la província de Barcelona. Fins a l'any 1998 es posen en funcionament quatre nous vehicles, especialment equipats per servir municipis de l'Alt Penedès, el Garraf, Osona i l'Anoia, a més del Berguedà, que va comptar amb un nou vehicle. Més endavant es completà el desplegament amb quatre vehicles més, i així es va arribar a nou bibliobusos per abastar tota la província de Barcelona.

En definir-se la biblioteca pública com a competència municipal, algunes entitats

d'estalvi que creaven i mantenien biblioteques reorienten la seva obra social cap a altres àmbits i comencen a traspasar les biblioteques als municipis. Concretament, aquest és el cas de la Caixa, que de manera escalonada, des del 1993 fins al 2006, deixa d'ocupar-se de les biblioteques i les traspassa als ajuntaments. En cada municipi arriba a acords sobre aquest traspàs i les condicions en què es portarà a terme.

L'interès dels ajuntaments per millorar o crear noves biblioteques comporta la cerca de nous locals o la construcció de biblioteques de nova planta que responguin a les demandes d'un públic cada vegada més divers i més interessat pels llibres, però també per les publicacions periòdiques, la música, els vídeos..., i per aquella informació en format digital que cada vegada se cerca més a través de les pantalles dels ordinadors, que van substituint algunes obres de consulta en paper.

Al començament s'adeqüen i es transformen edificis existents, com antigues fàbriques, cases pairals o naus en desús, però ben aviat es construeixen

La Xarxa de Biblioteques Populars va adquirir un programa informàtic centralitzat que permetia mecanitzar tots els processos i que posava a l'abast dels usuaris tota la informació que posseïen.

edificis de nova planta, en llocs cèntrics i molt visibles, que ajuden a canviar la imatge clàssica de la biblioteca recollida i una mica allunyada del món per transformar-la en un espai obert i acollidor on sovint se celebren actes culturals per a tota mena de públics. Coneguts arquitectes realitzen projectes de noves biblioteques, com Piñón i Viaplana (Biblioteca Montserrat Roig de Sant Feliu de Llobregat), Josep Llinàs (Biblioteca Central de Terrassa i Biblioteca Jaume Fuster de Barcelona) o Ramon Artigues i Ramon Sanabria (Biblioteca de Viladecans i Biblioteca de Sant Joan Despí), Casadevall Arquitectes (Biblioteca de Figueres, Biblioteca de Roses). Totes elles són construïdes sota la tutela dels serveis tècnics de cada Xarxa de Biblioteques per tal que compleixin els requisits que s'estableixen a fi de garantir la idoneïtat dels edificis. Es comencen a elaborar recomanacions per a la construcció de nous edificis i també es fixen els paràmetres que ha de seguir el mobiliari de les biblioteques, eines útils per adequar millor els espais a les noves necessitats dels usuaris.

Al tombant d'un nou segle: noves necessitats i nous usos

Les biblioteques públiques copsen molt ràpidament les necessitats dels usuaris,

i, en aquest sentit, la incorporació de les noves tecnologies no sols afecta l'organització tècnica de les biblioteques, sinó els usos que els ciutadans demanen. Alguns dels reptes plantejats a les biblioteques, que els suposen reorientar l'oferta i les formes de treball, són: disposar de connexions a Internet, ja sigui des dels ordinadors de les mateixes biblioteques o a través del wi-fi instal·lat a les sales de consulta; comptar amb espais d'aprenentatge de noves tecnologies que permetin formar aquelles persones amb més dificultats per accedir-hi; tenir fàcil accés al conjunt de fons de totes les biblioteques; planificar serveis pensant en els usuaris presencials, però també en els usuaris virtuals, que demanen serveis des de punts allunyats de les biblioteques, la qual cosa suposa disposar de webs clares i àgils que facilitin un gran volum d'informació.

El públic també ha variat: hi ha una segmentació més gran de les tipologies d'usuaris, i l'espectre d'edats i d'interessos s'ha diversificat notablement. Des de l'acollida d'infants de les primeres edats (de 0 a 4 anys), que ara tenen espais adequats dins les seccions infantils —adreçades, com se sol dir, als «petits lectors»—, fins a l'arribada, fa uns quants anys, d'un gran nombre d'immigrants de diferents procedències i cultures, que troben a les biblioteques un espai d'acollida i una forma d'integració per conèixer millor la cultura i la llengua del país. El públic adult utilitza de forma habitual els serveis bibliotecaris. En general es pot dir que les biblioteques s'han obert al conjunt de la societat i són una bona mostra de la diversitat i els interessos dels diferents col·lectius que conformen els pobles i els barris.

Però no n'hi ha prou de veure els espais plens de gent, ni de comprovar els centenars de milers d'usos que les estadístiques recullen cada mes. Darrere d'aquest èxit d'usuaris hi ha un treball de planificació i avaluació ben definit, que ha permès arribar a la situació actual. Cada nova demanda de creació d'una biblioteca

suposa un estudi previ de les necessitats de la població i de la manera com s'emmarca dins els estàndards que li corresponen. A més, moltes ciutats han redactat plans municipals de biblioteques, com la ciutat de Barcelona, que elaborà un Pla de Biblioteques 1998-2010 que va donar peu a un creixement espectacular de públic i d'usos, acompanyat de la creació de noves biblioteques en els diferents barris de la ciutat (actualment n'hi ha 40). Altres grans ciutats, com Terrassa, Sabadell o l'Hospitalet de Llobregat, també han elaborat els seus plans municipals de biblioteques, en els quals s'estudia la configuració dels diferents barris, els serveis existents i les prioritats més urgents a l'hora de planificar nous equipaments i serveis, amb una previsió de costos a curt i llarg termini, perquè, a més de la inversió en la construcció i la dotació inicial, cal mantenir els serveis i els edificis en bones condicions.

Un altre aspecte que cal remarcar dels últims quinze anys ha estat el paper cabdal de les biblioteques en el foment de la lectura i la dinamització cultural. Encara que històricament, a les biblioteques, s'hi havien dut a terme algunes activitats culturals com conferències, presentacions

de llibres, hores del conte per als infants, etc., és en aquesta nova etapa que les biblioteques públiques han esdevingut veritables motors culturals dels municipis o, si més no, elements molt significatius de l'activitat cultural. Aquest procés s'ha vist afavorit pel fet que les biblioteques disposen d'espais grans i, en molts casos, de sales polivalents, on es poden celebrar tota mena d'actes, des de la presentació d'un llibre fins a un recital poètic o una exposició sobre un tema d'actualitat. Sovint les biblioteques comparteixen aquests recursos, de manera que les exposicions, per exemple, poden ser itinerants i passar per diverses biblioteques, o un autor conegut pot presentar la seva obra davant usuaris de diverses poblacions reunits en una biblioteca de la zona. Les activitats que s'hi fan, ja siguin per a infants o per a adults, són una mostra excel·lent de la bona dinàmica de les biblioteques i de com estan involucrades en el teixit cultural de la ciutat o del barri, perquè moltes activitats no es podrien dur a terme si no es comptés amb la implicació de les entitats i els organismes del municipi.

Així mateix, cal fer una menció especial al creixement dels clubs de lectura, que

Façana de la Biblioteca Lluís Barceló i Bou de Palamós, inaugurada l'any 2008, obra de Casadevall Arquitectes.

Interior de la Biblioteca Enric Miralles de Palafoles, inaugurada l'any 2008, obra pòstuma de l'arquitecte Enric Miralles.

han proliferat al voltant de les biblioteques de tot Catalunya. En aquests moments n'hi ha més de 600, que es reuneixen periòdicament per comentar tota mena de novel·les (també n'hi ha per practicar idiomes o de filosofia) i que puntualment es troben amb alguns autors per compartir amb ells la seva visió del que han llegit. Els clubs, on és majoritària la presència de les dones, han donat pas a un públic entusiasta que participa sovint en els actes i les propostes de les biblioteques.

No es pot deixar de tractar, perquè és obvi, el que constitueix el veritable fonament de tota biblioteca, que són els llibres. Encara que avui es parla de biblioteques digitals, de la informació que no està ubicada en cap punt físic, les biblioteques públiques continuen donant resposta a una demanda de llibres físics en format paper. I per aquest motiu cal seguir adquirint llibres i altres publicacions, per tal d'estar al dia de l'edició, per no defraudar la confiança dels centenars de milers d'usuaris que dia rere dia van a les biblioteques a cercar novetats. A més, les biblioteques són un bon suport per a la pervivència del món editorial, prou marcat en aquests darrers anys per la crisi i la pirateria.

La crisi econòmica també ha arribat amb força a les economies dels ens locals, i molts ajuntaments que participaven en la

compra de llibres per a les biblioteques han deixat de fer-ho per manca de recursos. Això significa que el pes de l'adquisició de fons recau en la Generalitat i les diputacions. Iniciatives com el Sistema d'Adquisició Bibliotecària (SAB) del Departament de Cultura de la Generalitat, de suport a l'edició en català, que facilita llibres acabats d'editar a les biblioteques del Sistema Bibliotecari de Catalunya, són molt importants per seguir mantenint els fons al dia. D'altra banda, s'han deixat de rebre les ajudes econòmiques per a l'adquisició de fons que provenien del Ministeri de Cultura, i això ha suposat un descens en l'adquisició de fons per a les biblioteques. Alguns serveis, però, com el préstec interbibliotecari, que porta els llibres d'una biblioteca a una altra, permeten respondre a les demandes específiques dels usuaris.

Queden moltes qüestions per aclarir: quina incidència tindrà el llibre digital en els hàbits de lectura dels ciutadans i quin ha de ser el paper de les biblioteques en aquest camp; quines noves demandes de serveis digitals faran els usuaris (en la telefonia mòbil, les *tablets*...); la digitalització de fons històrics o d'interès local; la preservació de centenars de milers de fotografies i documents que circulen per Internet i que es poden perdre fàcilment en qualsevol canvi de programa informàtic; el paper d'integració social que pot fer la biblioteca enfront de les situacions de risc de les persones que es queden sense suport econòmic o el veuen disminuït fins a extrems difícilment sostenibles; el rol de les biblioteques «provincials», de titularitat estatal i gestió autonòmica, enfront de les xarxes de biblioteques municipals existents; com s'han d'articular els esforços de les diferents administracions implicades en les biblioteques; un mateix carnet de biblioteques com a carnet cultural; la futura sostenibilitat dels serveis i també dels edificis; com donar servei als municipis de menys de 3.000 habitants sense rebaixar estàndards... Velles i noves preguntes davant una societat en contínua transformació.

Les biblioteques públiques, avui

Carme Fenoll i Clarabuch

(Palafolls, 1977)

Diplomada en Biblioteconomia i Documentació per la UB i llicenciada en Documentació per la UOC, universitat d'on n'és actualment tutora. Ha obtingut dos postgraus en Documentació i un màster en Gestió Cultural. Des del 2000 fins al 2012 va dirigir la Biblioteca de Palafrugell. Des de llavors és cap del Servei de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya.

Biblioteca Sant Gervasi-Joan Maragall de Barcelona, inaugurada l'any 2014, obra de l'estudi d'arquitectura BCQ.

Infografia feta amb motiu de l'Any de les biblioteques.

L'any 2015 és l'any de les biblioteques a Catalunya. Es commemora el primer centenari de l'inici del pla de biblioteques de la Mancomunitat, un moment en què la voluntat de ser del nostre país es va expressar amb dos dels seus trets més característics: situar la cultura com a prioritat del seu desenvolupament i crear sistemes perdurables des de la racionalitat de la planificació. Passat un segle del desplegament del sistema de biblioteques públiques, donem una ullada a l'actual estructura.

La Llei 4/1993, del Sistema Bibliotecari de Catalunya, preveu que es considerin biblioteques públiques les que disposin d'un fons general, ofereixin un ampli ventall de serveis informatius de caire cultural, educatiu, recreatiu i social, i siguin accessibles a tots els ciutadans, tant al conjunt del públic en general com a determinats grups d'usuaris. La llei també destaca que han d'oferir llurs prestacions bàsiques de manera lliure i gratuïta i han de prestar serveis diferenciats per a adults i per a infants.

Balanç de les
biblioteques públiques
de Catalunya l'any 2014.

Catalunya disposa actualment de 376 biblioteques públiques i 11 bibliobusos. La gestió d'aquestes biblioteques és municipal. Els ajuntaments tenen l'encàrrec de crear-les, regular-les, organitzar-les i gestionar-les d'acord amb les normes establertes per llei. Per ajudar en aquesta tasca, els ajuntaments disposen de diferents òrgans de coordinació territorial: un a nivell nacional, el Servei de Biblioteques del Departament de Cultura, i cinc serveis regionals, un a cada capital de província i també a Tortosa. Els serveis regionals a Barcelona estan impulsats per la Diputació de Barcelona, que manté el seu ferm i incondicional suport a les biblioteques des de fa dècades. Així mateix, els serveis regionals de Girona també compten amb el suport de la Diputació de Girona. L'activitat dels serveis de suport garanteix unes pautes de treball en comú i el desplegament del servei, des de la creació d'un equipament fins al seguiment d'incidències i la millora contínua.

Entre les competències de la Generalitat de Catalunya hi ha la de reconèixer la integració de les biblioteques dins del Sistema de Lectura Pública. El Departament de Cultura també s'encarrega d'elaborar i mantenir el Mapa de Lectura Pública, un document que actualitza les necessitats bibliotecàries bàsiques de tots els municipis catalans seguint els estàndards internacionals. En aquests moments, el 92% de la població catalana disposa d'una biblioteca al seu mateix municipi o barri. Això ha estat possible gràcies a la suma d'esforços que les administracions locals, les diputacions (amb el paper destacat de la Diputació de Barcelona, però també amb el suport de la Diputació de Girona) i la Generalitat han portat a terme de forma contínua en els darrers anys. En deu anys hem passat de 245 biblioteques a les 376 d'enguany (s'han inaugurat una mitjana de 12 equipaments per any en aquest darrer lustre). La superfície mitjana d'aquestes biblioteques és de 921 m².

Els fons bibliogràfics que acullen les biblioteques són majoritàriament llibres, però les xifres de préstec donen compte de l'interès que desperten els audiovisuals: l'any 2014 el préstec de llibres va suposar el 60% del total, i les pel·lícules se situaven en el 23% del total dels més de 16 milions de préstecs que es van realitzar. El mes de juny del 2015 va entrar en funcionament el servei de préstec digital amb una col·lecció inicial de 1.900 títols, que permet un ús fàcil i gratuït a qualsevol ciutadà que posseeixi el carnet de biblioteca. D'aquesta manera es comença a donar resposta a una necessitat social i s'ofereix un canal de consum de llibres electrònics.

La lectura de les xifres d'ús de les biblioteques és favorable: pràcticament la meitat de la població catalana disposa d'un carnet de biblioteques: 1 de cada 8 ciutadans utilitza el servei de préstec. La gran majoria dels ciutadans valoren positivament el servei, i, per exemple, a la ciutat de Barcelona, les biblioteques són des de fa vuit anys els equipaments

Biblioteques públiques de Catalunya 2014			
	2005		2014
 Nombre de biblioteques	324	17,59%	381
 Fons	8.488.647	64,11%	13.930.497
 Ítems per habitant	1,21		1,85
 Despesa de funcionament	68.904.298	54,89%	106.726.051
 Despesa per habitant (€)	9,85		14,19
 Usuaris inscrits (carnets)	1.842.382	94,16%	3.577.213
 % carnets sobre població total	26,34		47,58
 Visites	18.328.884	35,72%	24.875.135
 Visites per habitant	2,62		3,31
 Préstecs	13.650.185	8,31%	14.784.261
 Préstecs per habitants	1,95		1,97
 Activitats	32.523	109,36%	68.090

Passat un segle, i gràcies a la utilitat en el seu dia a dia, més ciutadans han de poder confirmar que les biblioteques són un projecte d'èxit.

més ben valorats per la ciutadania. L'ús de les biblioteques està diversificant-se molt en els darrers temps. Destaca, d'una banda, l'increment exponencial de l'ús dels ordinadors o el wi-fi i, d'altra banda, el major protagonisme de la programació cultural que permet que les biblioteques es converteixin en els veritables motors del seu territori, acollint activitats d'animació lectora i de difusió cultural per a totes les edats.

La tasca de cohesió social que estan fent les biblioteques catalanes és poc visible, però d'un valor incalculable. Aquests equipaments continuen sent atractius per a tots els públics sense cap mena de discriminació ni diferència. Són bastions de la democràcia i una primera porta oberta al coneixement. Malgrat que un 35% dels ciutadans catalans no llegeixin mai cap llibre, la percepció general és que les biblioteques són un servei bàsic. El rol de les biblioteques en la millora dels índexs de lectura és rellevant, atès que estan al mig de la cadena de valor del llibre amb la creació i amb el consum: pels seus vincles amb els escriptors i també amb els editors, com a compradors i com a espais de difusió.

Les biblioteques públiques catalanes tenen el repte de facilitar eines unificades d'accés als seus continguts bibliogràfics, un accés cooperatiu als fons bibliogràfics que ha d'anar des de la base, amb biblioteques escolars estructurades i un vincle amb les biblioteques universitàries i especialitzades. És previsible que els perfils bibliotecaris es diversifiquin en un futur proper. El personal de les biblioteques ha d'estar altament involucrat en el seu teixit cultural, centrat en les persones, i ha de posseir un bagatge que els permeti actuar com a prescriptors culturals. Ara mateix es treballa perquè aquesta prescripció arribi als ciutadans a través d'un carnet cultural català, que comportarà poder rebre propostes i avantatges personalitzats.

Les biblioteques hauran de continuar sent, doncs, espais impulsors de la literatura, hauran d'ampliar els horaris i treballar de forma cooperativa amb altres equipaments culturals, com ara els arxius i els museus. El llegat de l'any de les biblioteques ha de passar també per estructurar millor el sistema bibliotecari i aprovar una planificació a mitjà termini que permeti observar que aquest servei té un vincle més ferm amb el seu teixit cultural.

Des d'una perspectiva específicament catalana, cal entendre les biblioteques com una veritable estructura d'Estat. Perquè generen sistema i equilibri territorial. Perquè interpel·len els ciutadans des de la màxima qualitat dels serveis. Perquè ens connecten amb el món des de la proximitat i representen un fil conductor entre la tradició i el futur. Passat un segle, i gràcies a la utilitat en el seu dia a dia, més ciutadans han de poder confirmar que les biblioteques són un projecte d'èxit.

Cronologia de la Biblioteca de Catalunya

Marga Losantos i Reis Fontanals

(Madrid, 1966)

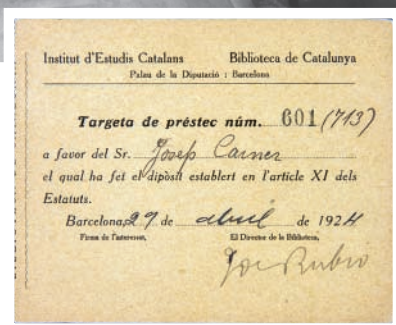
Va estudiar Filologia Anglesa i Biblioteconomia. Des del 1990 treballa a la Biblioteca de Catalunya. Actualment és la responsable dels serveis als usuaris. Sempre ha estat interessada per la història de la institució, i amb motiu del seu centenari, el 2007, va escriure, juntament amb Reis Fontanals, *Biblioteca de Catalunya, 100 anys: 1907-2007*.

(Barcelona, 1952)

Llicenciada en Lletres i en Ciències de la Documentació, màster en Arxivística i doctora en Història Medieval. Entre el 1989 i el 2012 ha treballat com a arxivera a la Biblioteca de Catalunya, i des del 2012 n'és cap de l'Àrea de Difusió. És coautora de l'obra monogràfica *La Biblioteca de Catalunya, 100 anys: 1907-2007*.

Sala de Lectura de la Biblioteca de Catalunya al Palau de la Generalitat (1914).

Targeta de préstec de Josep Carner de la Biblioteca de Catalunya, abril del 1924.

1907

Es funda l'Institut d'Estudis Catalans sota l'impuls d'Enric Prat de la Riba. Un dels seus objectius principals és la creació d'una biblioteca nacional catalana. La nova biblioteca, ubicada al Palau de la Generalitat, vol recuperar el patrimoni bibliogràfic i documental català, però també pretén ser el centre d'estudi i investigació que necessiten les noves generacions de científics. La compra de la biblioteca particular de Marià Aguiló constitueix el nucli dels seus fons bibliogràfics. Jordi Rubió i Balaguer n'és el director fins al 1939.

1914

La Biblioteca de Catalunya es fa pública coincidint, en el terreny polític, amb la creació de la Mancomunitat. La que era fins aleshores la biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans esdevé ara un centre de cultura obert a tota la societat. Incorpora com a novetats capdavanteres el lliure accés als llibres de referència i als catàlegs i el préstec de llibres. L'èxit és extraordinari i s'adquireixen fons importants per compra i per donació, com les *Homilies d'Organyà* o el *Cançoner Gil*.

1923

Malgrat l'hostilitat contra les expressions culturals catalanes que mostra la dictadura de Primo de Rivera, la Biblioteca de Catalunya es consolida en aquest període. Els fons bibliogràfics creixen i es crea la nova secció d'Estampes i Gravats, que, amb les de Manuscrits, Incunables i Música formades anteriorment, completa l'organització interna de la biblioteca. Lluís Nicolau d'Olwer fa campanya per traslladar la Biblioteca de Catalunya a l'antic Hospital de la Santa Creu, ara buit, que ofereix més capacitat de dipòsits i d'espai per als lectors en el marc d'un magnífic edifici gòtic.

1931

L'Ajuntament de Barcelona cedeix a la Diputació Provincial l'edifici de l'antic Hospital de la Santa Creu perquè hi instal·li la Biblioteca de Catalunya i

l'Institut d'Estudis Catalans. De seguida comencen les obres de rehabilitació. L'adveniment de la Segona República, i la seva voluntat d'estendre la cultura a totes les capes socials, dóna un nou impuls a la biblioteca, que segueix essent el principal centre de recerca del país, però també el nucli de la Xarxa de Biblioteques Populars, creada el 1915.

1936

Durant la guerra civil es comença a traslladar la seu de la biblioteca del Palau de la Generalitat a l'antic Hospital de la Santa Creu. Enmig de les greus dificultats causades pel conflicte bèl·lic, la Generalitat destina recursos humans i materials a la restauració i l'adaptació de l'edifici. Des de la Biblioteca de Catalunya s'organitza la gran tasca de recollida de fons bibliogràfics catalans per salvar-los de la destrucció de la guerra.

1939

Sota el franquisme, la Biblioteca de Catalunya canvia el seu nom pel de Biblioteca Central. Perd la seva condició de biblioteca nacional catalana i es converteix en un centre de consulta i recerca generals. Malgrat les limitacions imposades pel règim i les restriccions econòmiques, la biblioteca va creixent, i la voluntat que l'havia creat perdura gràcies al seu personal. Continuen entrant-hi col·leccions, la majoria per

Acte commemoratiu del cinquantenari de l'Editorial Barcino, celebrat a l'auditori de la Biblioteca de Catalunya el 12 de desembre de l'any 1974.

donatiu, i els estudiants i els investigadors n'omplen les sales.

1950

Una de les activitats més rellevants de la biblioteca, tant pel contingut com per la duració en el temps, és l'Exposició de la Producció Editorial Barcelonesa, que comença el 1950 i se celebra, sense interrupció, fins al 1980. Amb motiu de la festa del llibre, els editors barcelonesos exposen a la Biblioteca Central les seves novetats, que després donen a la biblioteca, suplint, en part, el dipòsit legal.

1964

La biblioteca creix i s'adapta als nous temps. S'inaugura una nova sala per als investigadors i els estudiants d'humanitats, que se suma a la sala de ciències, oberta el 1946. En una tercera sala s'instal·la un auditori, on tindran lloc els actes de la biblioteca. També el dipòsit s'engrandeix i es modernitza amb la mecanització del sistema de petició dels documents. S'ofereixen nous serveis als usuaris, el de microfilmació i el de xerocòpies o fotocòpies.

1981

La Llei de Biblioteques, aprovada pel Parlament de Catalunya, converteix la Biblioteca de Catalunya en biblioteca nacional amb la missió de recollir, conservar i difondre el patrimoni català. Amb aquest objectiu, comença a rebre el dipòsit legal. Encara que inicialment segueix depenent de la Diputació, del 1987 al 1994 és regida per un consorci format per la Diputació de Barcelona, la Generalitat, l'Ajuntament de Barcelona i l'Institut d'Estudis Catalans.

1993

S'aprova al Parlament de Catalunya la Llei del Sistema Bibliotecari, que suposa la incorporació de l'Hemeroteca, la Fonoteca, la secció de Material Menor i els serveis bibliogràfics nacionals a la Biblioteca de Catalunya, que, així, queda estructurada en quatre unitats: Bibliogràfica, Gràfica, Hemeroteca i Fonoteca. La biblioteca passa a dependre

Façana gòtica de la Biblioteca de Catalunya i edifici de serveis construït als anys noranta.

únicament de la Generalitat, com correspon a un equipament cultural nacional.

1996

Les noves tecnologies porten canvis a totes les institucions, i les biblioteques no es queden enrere. El 1996 les universitats catalanes i la Biblioteca de Catalunya

Planta del dipòsit subterrani de la Biblioteca de Catalunya.

constitueixen un consorci de biblioteques (CBUC) que té com a primera actuació la formació d'un catàleg col·lectiu amb els fons de les biblioteques de recerca catalanes. Poc després s'inicia la Biblioteca Digital de Catalunya, un projecte per compartir recursos electrònics que facilita la recerca en tots els àmbits del coneixement.

2005

En els últims anys del segle xx i començaments del XXI, les biblioteques ja no són només llocs físics, sinó que el seu contingut s'ha de poder consultar des de tot arreu. Amb aquest esperit, la Biblioteca de Catalunya participa en destacats projectes cooperatius digitals que permeten que els seus catàlegs i milers de documents digitalitzats es puguin visualitzar a través d'Internet. Així, a partir del 2005 neixen PADICAT, ARCA, RACO i MDC, i la biblioteca col·labora activament amb els projectes Google Books (2006) i Europeana (2008). El 2014 s'inicia el Portal de Patrimoni d'Editors i Editats.

La lectura (en) digital: funcions, tipologia i vigència de la lectura avui

Laura Borràs Castanyer

(Barcelona, 1970)

Va estudiar Filologia Catalana i es va doctorar en Filologia Romànica per la Universitat de Barcelona. Ha estat professora de Teoria de la Literatura a la mateixa universitat i directora acadèmica del Màster en Literatura en l'Era Digital (UB i Grup 62). Un dels seus camps d'interès és la difusió de la literatura en entorns digitals i l'estudi de les noves textualitats electròniques. Des del 2013 és la directora de la Institució de les Lletres Catalanes.

La cultura i el foment de la lectura han de ser una pedra angular d'una societat que es vulgui lliure i culta. El seu futur, la seva riquesa i el seu valor dependran, en bona mesura, de mantenir tant l'hàbit com el goig de llegir. Perquè això és inqüestionable: la lectura segueix essent, avui, una eina indispensable en l'aprenentatge i la transmissió de coneixement. Ara bé, les transformacions que s'han produït en l'ecosistema de la lectura en els darrers anys han estat certament espectaculars. En els trenta anys

que em separen generacionalment de la meua filla puc rastrejar amb nitidesa els senyals d'aquesta mutació. Si la meua pròpia formació lectora a l'escola oscil·lava entre els controls de velocitat lectora i els controls de comprensió lectora de textos escrits, impresos, en format llibre, avui en dia la meua filla va a escola amb una eina primordial i quasi insubstituïble, un ordinador que fa de quadern, llibre, laboratori, biblioteca, pissarra i també, perquè no, de pati. Perquè, efectivament, hi

Entrada de la Biblioteca Joan Baptista Manyà i Alcoverro de Gandesa, inaugurada l'any 2008, obra de Casadevall Arquitectes.

Pantalla de l'iPad d'Infinet de Màrius Sampere (Ubicuo Studio).

escriu, hi llegeix, hi cerca informació, hi fa pràctiques i exercicis, es comunica o s'interrelaciona i hi juga. Si pensem en la irrupció d'Internet i la cultura de les xarxes, en la cultura en xarxa, en els models editorials o periodístics del segle XXI, sense cap mena de dubte cal concloure que vivim en unes circumstàncies històricament inèdites que, com és lògic, deixen un rastre de desconcert i d'incomprensió força considerables, encara més en un context —el del món del llibre imprès— que s'ha mantingut tan fabulosament estable des de fa cinc-cents anys.

L'impacte generalitzat de l'efecte digital sobre la lectura ha modificat de manera substancial l'*statu quo*. A ningú no se li escapa que amb l'arribada d'Internet hem experimentat una transformació radical que afecta i modifica la pràctica totalitat dels components de l'ecosistema lector. S'han diversificat els suports de lectura (del mòbil a les *tablets*, passant pels ordinadors i els lectors digitals o *e-readers*), els canals de transmissió (potencialment podem portar una biblioteca a la butxaca dins del nostre telèfon), els processos d'edició i presentació dels continguts, les formes de comercialització, recepció i consum, i se n'ha ressentit, també, el model mateix d'empresa editorial o de llibreria.

Ahora, el comportament dels lectors amb les potencialitats dels nous dispositius ha variat ostensiblement. Uns lectors que –cada cop més– són, com volia Nabókov, actius i creatius. I és que s'ha modificat de manera significativa la interacció entre autors i lectors, exposada ara a un contacte potencial quasi directe i permanent de manera virtual mitjançant les xarxes. Hem assistit, també, al debilitament, la superposició o la confusió de les fronteres entre l'oci, la feina i l'aprenentatge, la qual cosa comporta, de manera sumatòria i com

Aplicació *The Waste Land*, de T. S. Eliot, per a iPad, exemple de les noves possibilitats que pot oferir la lectura en digital (editorial Faber & Faber).

a conseqüència global de totes les transformacions que he esmentat, una modificació significativa de la manera de llegir, però, alhora, una enorme transversalitat de la lectura. Tinguem present que llegir és l'activitat d'interrelació bàsica a les xarxes, on la gent llegeix i, de tant en tant, també escriu, tot i que de vegades l'ortografia, la forma, la sintaxi ens haurien de fer dubtar de l'atribució del verb «escriure» a algunes de les manifestacions que hi trobem. Però llegir és avui una activitat primordial, instrumental, ordinària, que canalitza els fluxos comunicatius. El que passa és que sovint no explicitem de què parlem quan parlem de «llegir» i acostumem, en termes generals, a pensar implícitament en la lectura analògica de llibres i, més concretament, de literatura. I aquí fem trampa. Perquè es tracta d'un discurs pessimista que enfonsa les seves arrels en situacions que no són homologables. No es pot afirmar que avui ningú no llegeix obres com la *Iliada* o l'*Odissea*, perquè en el seu moment tampoc no es llegien. Si de cas es veien interpretades, cantades, recitades. El seu consum mediàtic es produïa en forma d'espectacle teatral, musical. El mateix podem dir respecte de *Madame Bovary* o *Anna Karènia* perquè en el seu context aquestes obres apareixien per fascicles. Deixant de banda, en tots dos exemples històrics, que ni les formes de l'oci eren comparables –en qualitat i quantitat– a les que tenim avui en dia, ni tampoc el temps era el mateix. El que Paul Virilio ha denominat «acceleració cultural» és fruit de la condició vertiginosa d'un temps que sembla haver-se accelerat a mesura que s'han trencat les coordenades bàsiques de l'espai, que ja no es mesura en quilòmetres, sinó en unitats de temps. Un temps que –suposadament– dona per a més perquè permet fer més coses i en menys temps (pensem en la dialèctica entre l'alta velocitat, el menjar ràpid, etc., i corrents diametralment oposats que reivindiquen el concepte *slow*, com ara *slow food*, *slow travel*, *slow living*... Una filosofia que, segons que l'ha definit Guttorm Fløistad, està en contra

The waste land per a iPad

Club de lectura de joves de la Biblioteca Central de Castelldefels, 21 de setembre del 2015.

de la consideració que «de pressa» és sempre millor).

Praxis lectores contemporànies

Actualment podem parlar almenys de tres grans praxis lectores en la nostra vida quotidiana:

1. La «lectura compartida». Costa d'imaginar un moment més àlgid de socialització de la lectura, tant per l'augment del fenomen dels clubs de lectura a les biblioteques, que ha experimentat un creixement més que notable en els darrers temps, com per la lectura dialògica a gran escala, com la que es produeix de manera viral a les xarxes socials, amb comentaris a Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, comentaris als blogs... Les interaccions hipermediàtiques que conflueixen en l'espai 2.0 són extraordinàriament fecundes i, en el cas de la lectura d'obres literàries, troba en fòrums de lectura virtuals com el *Què llegeixes?*, o en el fenomen dels bloguers literaris i els *booktubers*, lectors que comparteixen les seves crítiques i lectures mitjançant clips de vídeo a Youtube, un camp d'estudi ben interessant.
2. La «lectura fragmentada». Els estudis sobre el tipus de lectura que es practica actualment revelen que ens acostem als textos de manera fragmentària, no necessàriament seqüencial, discontinua i fugaç... Aquest «ús» dels textos vindria determinat pel tipus de suport amb què hi accedim –fonamentalment dispositius mòbils– i també pel factor de la connexió. La velocitat de descàrrega de dades condiona sovint una autocontenció a l'hora de seguir els enllaços que, a les xarxes socials, amplifiquen els titulars. Però no podem obviar tampoc que hi ha moltes maneres de llegir en format paper, diaris o revistes, per a les quals funciona aquesta mateixa valoració, i això no és pas degut a dificultats de descàrrega o connexió, sinó simplement a usos de lectura que practiquen aquest ús fragmentari del discurs lector.
3. I, finalment, la «lectura transmèdia», que és la que discorre entre suports i plataformes diversos i combina modes narratius propis del cinema, la televisió, les xarxes, els còmics, la publicitat... Aquest tipus de lectura és el que més s'allunya de l'activitat lectora «tradicional», això és, en format paper, perquè posa en joc

Noia llegint al sofà de la Biblioteca Municipal Carles Rahola de Girona, inaugurada l'any 2014, obra de Corea & Moran Arquitectura.

altres habilitats de cooperació textual procedents d'una ecologia mediàtica d'ampli espectre, que abasta molt més enllà de l'objecte llibre i que té un pes eminentment audiovisual.

Aquestes són només algunes de les formes de la lectura en el nostre temps. Un temps enormement lector, contràriament al que les veus més catastrofistes s'entesten a proclamar. Un temps en què el concepte de lectura s'ha allargassat i s'ha tornat enormement complex. Un temps, també, en què indefectiblement apareixen els *ludites* de torn –amb interessos més materials que ideològics en alguns casos– per prevenir dels efectes perniciosos de la tecnologia en les nostres vides, però, ai las!, és que resulta que cal recordar que l'escriptura és una tecnologia i el llibre és una màquina! Quasi ens n'hem oblidat perquè la interiorització de la tecnologia corrobora la seva neutralització com a element disruptiu, però, animals metafòrics com som, de vegades les metàfores que diem són metàfores que ens diuen, com afirma Emmànuel Lizzano.

Quan la lectura digital amplifica

L'univers lector s'ha enriquit extraordinàriament, i la història de l'escriptura ens n'ha ofert diversos exemples. Però per espai de cinc-cents anys el llibre imprès ha estat l'objecte cultural i transmissor de saber de referència, al voltant del qual ha florit una indústria editorial que a casa nostra és extraordinàriament rica, potent i variada. Darrerament, això no obstant, la irrupció d'altres dispositius, que aporten altres prestacions que se sumen i es complementen amb el llibre, configura un escenari en què cal redefinir tots els elements de la cadena lectora i de totes les institucions que giren al seu voltant, des de les escoles fins a les biblioteques. No podem defugir-ho. En trobem alguns exemples rellevants en edicions enriquides on l'aportació digital modifica substancialment el producte resultant, estenent les seves possibilitats molt més enllà de l'objecte llibre. Serveixen com a exemples dues aplicacions com *The Waste Land*, de T. S. Eliot, i *Infinit*, de Màrius Sampere. Si en el primer cas ens trobem amb una ampliació de les possibilitats

El canvi que estem experimentant és deutor del fet que les tecnologies generen estètiques i que els mercats s'estenen de manera proporcional a l'oferta dels productes que les tecnologies posen a l'abast dels consumidors.

de la impremta i del format llibre, amb un text i un aparat crític en format àudio o vídeo, fotografies, crítica genètica amb correccions d'originals, galerades, possibilitat de lectura del text en format audiotext per, entre altres, el mateix autor, i fins i tot inclou una representació teatral del llibre (<http://thewasteland.touchpress.com>), en el segon estem davant d'una obra en la qual l'ordre de lectura és determinat pel lector, que pot triar llegir-la cronològicament o bé llegir-la aleatòriament, la qual cosa remetria metafòricament a l'«infinit» del títol, però combinant també la part literària amb obra gràfica del mateix poeta o, fins i tot, amb el poeta recitant el poema des d'una bombolla que ens el fa sentir a cau d'orella (https://www.youtube.com/watch?v=hDl5wsjUiko&feature=player_embedded).

Dins del marc del projecte eduCaixa també hem desenvolupat darrerament el que anomenem els «bits de literatura». Destinats a l'àmbit escolar, els «bits» volen ser breus vídeos que ajudin a contextualitzar la lectura d'una obra, en aquest cas clàssics de la literatura universal, amb un llenguatge televisiu, de naturalesa audiovisual, que atrapi la curiositat del lector, faci de pont entre ell i l'obra a partir de les nocions crítiques i

contextuals que s'hi plantegen, i, és clar, desperti les ganes d'iniciar la lectura (<http://www.educaixa.com/ca/-/bits-de-literatura-la-metamorfosis>).

En aquesta mateixa direcció hi ha reconstruccions narratives audiovisuals de documents de lectura com ara el tapís de Bayeux, on s'explica la batalla de Hastings (1066) de Guillem el Conqueridor: https://www.youtube.com/watch?v=Xpo_aYltLk8.

En una dimensió cultural i industrial, el canvi que estem experimentant és deutor del fet que les tecnologies generen estètiques i que els mercats s'estenen de manera proporcional a l'oferta dels productes que les tecnologies posen a l'abast dels consumidors. Perquè, amb independència que —des d'una perspectiva comunicacional, si més no— s'hagi parlat, en els darrers cinquanta anys, de receptor, lector, públic, espectador, internauta o usuari, és un fet que quan l'espai d'acció i d'interacció esdevé la pantalla, les pantalles, el comú denominador que unifica la multiplicitat de matisos és el concepte d'usuari, derivat de l'«user» anglès. Perquè, davant d'una pantalla, el que hi fem és interaccionar-hi de maneres diverses, usar-la, utilitzar-la, fer-la servir, per manipular-la de les maneres més variades, per obtenir informació, per jugar-hi, per comunicar-nos... i, és clar, també per llegir.

Llegir, llegir, llegir... Ahir, avui i sempre!

Cal expressar des d'ara mateix una consideració de caràcter completament funcional i bàsic: la lectura és la capacitat que tenim els humans alfabetitzats per extreure informació textual d'un suport escrit. Tenint en compte aquesta premissa, les dades que ens ofereixen els darrers estudis sobre la lectura podrien ser interpretades en un to prudentment optimista pel que fa a les xifres globals totals, per tal com demostren que les

persones que s'han incorporat a la lectura han crescut gradualment en els darrers anys. Això a banda, indubtablement, les quotes d'alfabetització assolides en el nostre present són, des d'una perspectiva cronològica, les més elevades de la història, amb la qual cosa també el total de lectors que ens aporten les estadístiques és el més alt de tots els temps. Tanmateix, convé tenir present que, com deia Andrew Lang, cal fer servir les estadístiques com els embriacs fan servir els fanals, això és, per recolzar-s'hi, no per il·luminar-se. Vull dir que tal vegada hi ha algú que busca l'autocomplaença en la labilitat d'unes xifres que recullen una sèrie d'indicadors que, ni tots ells junts, no ens ajuden a saber si veritablement es llegeix ni com es llegeix, amb quin profit. La venda de llibres, per exemple, que està patint en els darrers temps una fortíssima davallada, no sempre es correspon directament amb menys lectura, atès que hi ha altres maneres de poder accedir als continguts, com ara les biblioteques, però també la pirateria. És cert que països com Suècia han experimentat també un descens en la xifra del préstec de llibres, per bé que en els resultats en les proves PISA i en el nivell cultural mitjà del país no s'observi una relació directa entre totes dues dades. Perquè les biblioteques sueques estan fortament

digitalitzades i la xifra de préstec de llibres físics no comporta necessàriament un descens de la lectura. A casa nostra la pirateria és un problema sagnant que està fent molt de mal a les indústries culturals, i ho està fent a gran velocitat. No desitjo obrir més fronts dels que ja comporta l'espectre que se m'ha encarregat en aquest article, però només apunto el fet que l'existència de la pirateria en l'àmbit cultural significa que, en darrer terme, hi ha públic, que hi ha lectors, que hi ha espectadors i, per tant, que poden ser pirates, però són també consumidors de cultura, són lectors. En aquesta línia, doncs, em resulta extraordinàriament més preocupant la xifra de prop de 2.500.000 de persones que asseguren no haver llegit ni un sol llibre en el darrer any. Sobretot perquè, de la resta de la població «lectora», només un migrat 2% llegeix 5 o més llibres l'any, una xifra que joves i adults d'una societat avançada haurien de poder llegir en un sol mes de vacances.

Les dades també ens aporten informació sobre interfícies de lectura, gèneres, edats... Sabem, per exemple, que, majoritàriament, els llibres encara es compren, i es compren a les llibreries, per bé que les opcions del regal o el préstec entre particulars o a les biblioteques van al darrere. També diuen les enquestes que les preferències dels lectors consultats s'inclinen en un 47% per la novel·la, el gènere que continua regnant en els hàbits lectors. Fa feredat pensar en l'irrisori 2% dels lectors que llegim poesia. Tampoc no costa endevinar que el castellà continua essent la llengua majoritària de lectura: haver estat escolaritzat en aquesta llengua implica l'adquisició d'una destresa a la qual no tots els lectors estan disposats a renunciar per entrenar-se en una nova dinàmica de lectura. Pel que fa als suports, és cada cop més evident que els dispositius digitals proliferen arreu i que la venda de llibres digitals també augmenta. En un context de davallada quasi sistemàtica, el que és veritablement sorprenent és l'increment en milers de títols, una xifra que no para de créixer.

Llegir també significa analitzar, comprendre, criticar, reflexionar, valorar i compartir el passat i el present que es transforma a gran velocitat. La lectura és una forma de fer el món més habitable.

Racó de CD's de la Biblioteca Singuerlín-Salvador Cabré, Santa Coloma de Gramenet, inaugurada l'any 2010, obra de l'arquitecte Oriol Cusidó i Irene Marzo.

Sembla, doncs, que en l'ecosistema de la lectura estem experimentant la pobresa de l'excés: davant d'un catàleg abassegador de novetats, la caducitat dels llibres a les llibreries és més elevada que la d'un iogurt en un supermercat. Per tant, quan parlem d'estadístiques referides a la lectura, cal partir de la base que el camí que tenim per recórrer és formidable per arribar a assolir, no ja xifres europees –que malauradament han disminuït en els darrers anys, la qual cosa ens proporciona un avantatge il·lús–, sinó l'objectiu de tenir una societat formada, lliure i crítica, és a dir, una societat plenament lectora.

El futur de la lectura en un escenari nou

Com diria Paul Valéry, l'inconvenient del nostre temps és que el futur ja no és el que era. Si llegir té a veure amb la paraula, els canvis de suport han anat ampliant l'espectre de l'activitat que denominem lectura per tal de descodificar textos cada cop més complexos, per als quals calen noves alfabetitzacions. La irrupció de la literatura digital, la que neix de procediments digitals i només pot ser consumida en aquests entorns, està modificant l'escenari creatiu més radicalment contemporani. Alhora, les pràctiques dels «semionautes» estan totalment instaurades perquè –en certa mesura– són les dels internautes. Segons Pierre Bourriaud, els «semionautes» són els artistes contemporanis que recorren el territori de la cultura a la recerca de material amb el qual puguin construir la seva pròpia obra: els artistes com a DJ, com algú que *sampleja*, que mescla, que combina, que postprodueix i, fent-ho, inventa itineraris originals a través dels signes de la cultura.

Llegir també significa analitzar, comprendre, criticar, reflexionar, valorar i compartir el passat i el present que es transforma a gran velocitat. La lectura és una forma de pensar el món, d'habitar-lo i de fer-lo més habitable. Una societat lectora és una societat amb criteri, i cal treballar en el foment de la lectura per aconseguir formar lectors que descodifiquin textos i que en gaudeixin perquè, com deia Joseph Joubert, recordem millor allò que ens ha agradat més. Formar lectors avui, doncs, vol dir que l'alfabetització digital ha de ser bàsica perquè vivim en entorns multilingües, multimodals i multimèdia. Els que fins ara podien continuar essent indigents digitals s'han quedat sense coartada: tenim al davant «temps de lectura», i així ha de ser, perquè cada cop més necessitem especialistes en textos orals, escrits, visuals, sonors, iconogràfics, audiovisuals, hipertextuals... Necessitem lectors! Per això cal construir un futur de progrés invertint en lectura!

Les biblioteques a Catalunya i el seu paper futur en un futur sense paper

Lluís M. Anglada i de Ferrer

(Vic, 1957)

Va estudiar Biblioteconomia i Filosofia.
Ha fet diverses feines de bibliotecari i ha estat director del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC). Ha format part de diversos comitès nacionals i internacionals de biblioteques. Actualment és membre de la Comissió Executiva de LIBER i director de l'àrea de Biblioteques, Informació i Documentació del CSUC. Manté el bloc *Bdig* sobre biblioteques digitals i cooperació, i participa en el *Blok de BiD*.

Interior de la Biblioteca Municipal Carles Rahola de Girona, inaugurada l'any 2015, obra de Corea & Moran Arquitectura.

Les biblioteques com a cas d'èxit: què ens ha portat fins aquí?

El 1985, ara fa trenta anys, Carme Mayol obria les Primeres Jornades de l'Associació de Bibliotecaris de Catalunya amb una descripció molt completa de la situació bibliotecària a Catalunya i conclouïa que presentava greus deficiències. Res no és casual aquí: no ho és que les jornades fossin les primeres, ni que es fessin deu anys més tard de la mort del dictador, ni que el panorama que es podia presentar fos poc engrescador. Hi havia pocs elements que

permetessin apostar per una millora radical. Arreu del món (i també a Catalunya) les biblioteques, que havien basat la seva utilitat social en l'organització i la conservació de documents, viuen la crisi de ser considerades prescindibles i passen a ser valorades per la capacitat de generar serveis al voltant de la lectura i la informació. La restauració de les biblioteques creades pel noucentisme era, doncs, un programa poc atractiu als ulls dels polítics i administradors. Hi havia molts dèficits per cobrir, i les biblioteques no van ser una prioritat.

Hi havia pocs elements que fessin preveure que, passats trenta anys, les biblioteques fossin citades com un cas d'èxit en la gestió pública. Certament, en aquests darrers anys, deixant les biblioteques escolars a banda, les biblioteques de Catalunya han assolit un molt bon nivell de servei, tal com és reconegut pels ciutadans i pels polítics. Els primers n'avalen el bon funcionament usant-les i mostrant-se satisfets dels serveis que hi reben; els segons les esmenten freqüentment com un exemple d'equipament transversal i en destaquen –tal com fa sovint el conseller de Cultura, Ferran Mascarell– l'aportació en cohesió social i cultural i en la creació de capital social. L'obra de la Mancomunitat hi té res a veure, amb aquesta valoració unànimement positiva?

Del sistema de biblioteques que va concebre Eugeni d'Ors i que va construir Jordi Rubió, jo en destacaria tres aspectes fonamentals: una mirada atenta a les experiències estrangeres més avançades, la voluntat de construir un sistema i no biblioteques aïllades, i el fet d'estar basat en la dedicació i el rigor d'un conjunt de professionals degudament formats. Més enllà d'això, els embats que les institucions catalanes han rebut de la història no permeten que hi hagi altres fils de continuïtat. L'obra de la

Congrés de la International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) a Barcelona, l'any 1993.

Mancomunitat va ser curta en el temps. Tal com expliquen altres contribucions a aquesta nadala, es van poder fer relativament poques biblioteques, el sistema viu un parèntesi durant la dictadura de Primo de Rivera, i, finalment, l'obra no es pot completar amb el que n'hauria hagut de ser el desenvolupament natural: la seva extensió a les biblioteques d'ensenyament.

La profunditat i la durada del franquisme deixen poc del que s'havia iniciat amb la Mancomunitat. Deixen poc, però deixen prou. Sota la desintegració de la feina feta queda una llavor. Les biblioteques populars o públiques són desmembrades a escala provincial; la Biblioteca de Catalunya –rebatejada amb el nom de Biblioteca Central de la Diputació Provincial de Barcelona– perd la personalitat que tenia, la de ser una biblioteca nacional i de recerca, i les biblioteques de les universitats creixen disgregades per càtedres. Però el record d'haver estat i la voluntat de voler ser romanen. Aquesta és la llavor que planta la Mancomunitat i aquest és el primer dels seus èxits. El segon fou l'encert del model: copiar dels millors, cooperar i professionalisme.

La mirada cap enfora ha estat una de les característiques de la biblioteconomia catalana des que tant Ors com Rubió van configurar els trets bàsics del model de la Mancomunitat. Les visites a l'estranger, l'anàlisi i la «còpia» del que es feia als països més avançats en matèria bibliotecària, van ser un dels trets definitoris de la represa dels anys vuitanta. Els bibliotecaris catalans han estat actius en l'associacionisme internacional, i Barcelona ha acollit reunions de les principals entitats i associacions bibliotecàries a nivell internacional o europeu: la de la International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) el 1993, la de la International Coalition of Library Consortia (ICOLC) el 2004, la de l'European Library Automation Group (ELAG) el 2007, la de la Ligue des

Bibliothèques Européennes de Recherche (LIBER) el 2011, i la de la secció Metropolitan Libraries (METLIB) de la IFLA el 2012.

Si hom observa els sistemes bibliotecaris d'altres països, trobarà que en la majoria dels casos s'ha posat més èmfasi a fer biblioteques que no pas a establir xarxes. No ha estat així en el cas català. Malgrat que la cooperació forma part del substrat de les biblioteques, la voluntat d'enllaçar les diferents biblioteques entre si formant un sistema bibliotecari és una de les empremtes clares que va deixar l'obra de la Mancomunitat. Si bé tota realitat sempre és millorable, la col·laboració entre les diferents biblioteques de Catalunya és gran. Avui hi ha dos grups de biblioteques que treballen de forma prou coordinada: les biblioteques públiques, d'una banda, i les universitàries i especialitzades, de l'altra.

Finalment, la vocació i el professionalisme han estat la tercera característica distintiva de les biblioteques catalanes. Hi ha hagut dos elements que han ajudat a la creació d'una manera de fer homogènia i a l'establiment de xarxes professionals que han creat vincles al marge i més enllà de les relacions institucionals: el fet que la majoria dels professionals provinguessin de l'Escola de Bibliotecàries, una escola

petita però de llarga tradició, i la creació a finals dels anys setanta de l'Associació de Bibliotecaris de Catalunya (més tard transformada en el Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes).

Certament, l'Escola de Bibliotecàries –magníficament estudiada, en el seu període inicial, per Assumpció Estivill– ha proporcionat una formació tècnica que ha contribuït a la qualitat i l'èxit de les biblioteques catalanes, però aquesta és una explicació insuficient. Els perfils psicològics i els valors de cada u configuren un punt de vista sobre el món que, portat a l'àmbit laboral, acaba anomenant-se «vocació». Aquesta és una de les poques forces que poden combatre el burocratisme. I ha estat així que, amb el llegat pobre del franquisme, els pocs recursos de la transició i les urgències que no incloïen les biblioteques als anys vuitanta, per vocació i amb professionalitat, malgrat la inèrcia i la mediocritat, s'han sabut construir sistemes bibliotecaris que han rebut la consideració social de reeixits.

Les biblioteques a Catalunya, avui: forteses i debilitats

Per analitzar la situació de les biblioteques de Catalunya podem usar la classificació comunament acceptada i dividir-les en cinc grups: biblioteques populars, escolars, universitàries, especialitzades i la Biblioteca de Catalunya. Sens dubte, cada grup presenta característiques diferents (com també podríem trobar diferències entre les biblioteques de cada grup), però és cert que també hi ha elements comuns, als quals ens podem referir.

Comencem per les principals forteses, que, al meu entendre, són: la bona valoració pública que es fa dels seus serveis, les infraestructures actuals i els nivells de coordinació assolits.

Ara fa trenta anys, les biblioteques tenien un nivell d'utilització baix i socialment marginal. Avui els seus serveis són

Amb el llegat pobre del franquisme, els pocs recursos de la transició i les urgències que no incloïen les biblioteques als anys vuitanta, s'han sabut construir sistemes bibliotecaris que han rebut consideració social.

utilitzats per una elevada proporció de ciutadans, i, el que és més important, els seus usuaris són representatius de la societat catalana. A les biblioteques hi va un ampli espectre de la població, i a les universitats els serveis bibliotecaris són usats indistintament per estudiants i professors. L'extensió de l'ús de les biblioteques, l'acceptació dels serveis per part dels usuaris, és la conseqüència tant de la seva modernització com del fet d'haver estat capaces de crear un model de servei que ha estat útil a la societat catalana. La consideració col·lectiva de la labor de les biblioteques com a «feina ben feta» no prové de l'excel·lència d'alguns serveis o biblioteques, sinó del nivell mitjà elevat que han assolit totes plegades. La fortalesa de les biblioteques es deriva de models ben pensats i ben construïts que han estat capaços d'estendre's gràcies al fet d'haver satisfet determinades necessitats socials.

La construcció de biblioteques ha estat un fenomen relativament recent. Tant als municipis com a les universitats això s'ha concentrat en les dues dècades del tombant de segle. Podia haver estat diferent. Podia haver passat que la maduració i l'eclosió del sistema haguessin estat més tardanes, i llavors ens hauríem trobat amb una capacitat inversora molt menor. Ens esperen uns anys en els quals costarà molt fer noves

biblioteques, i per això és una enorme fortalesa haver-ne pogut fer de noves en aquests anys i haver-les fet amb criteris de flexibilitat arquitectònica, que en permetran la transformació a mesura que les necessitats de la comunitat que se'n serveix també canviïn.

Finalment, el nivell de coordinació entre les diferents biblioteques és prou elevat. Podria (i hauria de) ser-ho més, però el que s'ha assolit entre les biblioteques universitàries i de recerca és destacable. Les diferents biblioteques de campus o facultat de les universitats actuen de forma unitària, i, a aquestes xarxes, s'hi sumen la Biblioteca de Catalunya i la pràctica totalitat de les biblioteques especialitzades i de recerca. El sistema –basat en l'autonomia de cada integrant i en la coordinació de tots ells– s'ha dotat d'eines col·lectives (un catàleg, un sistema de préstec entre biblioteques, repositoris digitals diversos, un magatzem per a documents impresos de poc ús i un sistema de contractacions conjunt) que milloren els serveis que les biblioteques poden prestar, alhora que n'incrementen l'eficiència. La coordinació entre les biblioteques municipals és alta també dins de cada una de les xarxes existents –la de la Diputació de Barcelona i la de la Generalitat–, però no entre elles dues.

Vist això, quines són les febleses que avui debiliten les biblioteques de Catalunya? Al meu entendre, les principals són tres: unes biblioteques escolars mancades de model, la desigualtat territorial en els serveis de biblioteca pública i la separació encara massa alta entre arxius, biblioteques i museus.

El principal punt negre de les biblioteques a Catalunya és, segurament, el de les biblioteques escolars i d'ensenyament secundari. Aquestes biblioteques no han experimentat en aquests darrers trenta anys les millores equivalents a les de les altres biblioteques. Durant molt de temps, el model de biblioteca escolar del Departament d'Educació no va ser

Les febleses que avui debiliten les biblioteques de Catalunya són unes biblioteques escolars mancades de model, la desigualtat territorial en els serveis de biblioteca pública i la separació entre arxius, biblioteques i museus.

Interior de l'Edifici de les Aigües del Campus de la Ciutadella de la Universitat Pompeu Fabra, inaugurat el 1880 com a Dipòsit de les Aigües. L'any 1999 va començar a funcionar com a Biblioteca General de la Universitat. L'arquitecte del projecte va ser Josep Fontserè i Mestre (1874) i la remodelació va ser a càrrec de Lluís Clotet i Ignasi Paricio.

(o no va poder ser) fer una biblioteca a cada escola, i va decidir fer centres de recursos comuns que havien de servir per a més d'una escola. La idea era, sens dubte, benintencionada i probablement bona, però amb el temps s'ha demostrat ineficaç.

Més recentment el mateix departament va posar en funcionament el programa «punt.edu», que pretenia refer el camí dotant les escoles de recursos documentals i, sobretot, de personal per a les biblioteques escolars. El programa «punt.edu» va néixer tard i va comptar amb pocs mitjans, però era un pas en la direcció encertada. Lamentablement, en el marc de recessió econòmica actual, el programa ha quedat sense recursos.

La biblioteca escolar no està en el nucli del sistema educatiu català, malgrat la importància que té, juntament amb el foment de la lectura, en la formació integral de les persones, l'èxit escolar i l'alfabetització en l'ús de la informació. El fet que ens estiguem endinsant en la societat «informativa» (el terme és de Manuel Castells) hauria de fer-nos veure que la democràcia i l'equitat només es podran estendre entre ciutadans capaços d'accedir, comprendre críticament i usar proactivament la informació. Aquestes capacitats han de començar a fomentar-se a l'escola i a través de la biblioteca escolar.

L'accidentada història del nostre país ha fet que el que va ser concebut unitàriament —la Xarxa de Biblioteques Populars— fos disgregat per les dues dictadures que vam patir en el segle XX. L'actual Llei de Biblioteques considera que les biblioteques públiques són serveis municipals; que s'organitzen en xarxes «regionals» (comarcals o provincials), i que, juntament amb serveis nacionals de suport, formen el conjunt organitzat de serveis que configura el Sistema de Lectura Pública de Catalunya.

A efectes pràctics, però, a molts municipis els ha costat assumir el servei bibliotecari com a propi, i les biblioteques difícilment haurien assolit el nivell d'excel·lència que se'ls atribueix si no haguessin comptat amb el suport de les xarxes de les diputacions. Tanmateix, el resultat és desigual perquè aquest suport no és homogeni en el territori català, i, en conseqüència, els serveis bibliotecaris d'algunes províncies tenen una extensió i una qualitat superiors a les de la resta. A això se suma el fet que, malgrat haver estat assenyalat per tothom com un punt feble, en aquests anys no s'ha aconseguit coordinar les diferents xarxes en un únic sistema. Al sistema de biblioteca pública de Catalunya li falten peces clau, com el catàleg col·lectiu, acords de préstec entre xarxes o la inspecció de biblioteques.

I una darrera feblesa, que potser no és pas la més important. Els darrers anys han estat de redreçament i de construcció en el sector de la cultura, qui ho dubta?, però les diferents realitats culturals han crescut separadament, i no s'han creat aliances ni sinergies. Sempre ha estat així, podem dir, amb el sector de la música treballant aïlladament del dels museus, i el dels arxius separat del de les biblioteques. És cert, però la digitalització de la informació i el seu consum a través de la xarxa estan configurant una realitat que provocarà uns canvis que difícilment podem preveure. En sabem dues coses amb certesa, però: que seran profunds i que tendiran a fer confluïr a la xarxa el que fins ara han estat realitats separades.

La disrupció d'Internet

El desenvolupament del pensament ha anat estretament lligat a les tecnologies que en permetien la fixació i la transmissió, però les relacions entre aquest pensament i les noves tecnologies mai no han estat fàcils. Plató va expressar

els seus recels respecte de la tècnica de l'escriptura al *Fedre*. Més a prop nostre, Rosa Leveroni s'estranyava que l'increment demogràfic que Catalunya vivia en els anys seixanta, i l'increment d'estudiants que això comportava, no suposés un augment significatiu de visitants a les biblioteques populars, i ho atribuïa a les noves tecnologies de llavors: la ràdio i, més encara –deia–, la televisió.

Si bé, quan es viuen, tots els canvis semblen importants, n'hi ha que aconsegueixen ser «disruptius», és a dir, que reconfiguren la manera de fer les coses. No podem dubtar que hi ha hagut tres canvis tecnològics disruptius relacionats amb la paraula, el pensament i la informació: l'aparició de l'escriptura, la invenció de la impremta i el desenvolupament de la capacitat de processar dades en ordinadors i de transmetre-les a través de xarxes de telecomunicacions.

L'aparició del llibre imprès va canviar la societat, però fins i tot també les persones. La paraula –que fins en aquell moment havia estat o dita o escoltada– va poder ser emmagatzemada (en llibres)

Interior de la Biblioteca de Poblenuu-Manuel Arranz, Barcelona, inaugurada l'any 2009, obra dels arquitectes Tomàs Morató i Moisés Gallego.

i usada a distància en una extensió fins llavors no coneguda. I una cosa similar ens està passant amb Internet. Mai com ara no hi ha hagut tanta informació, i mai com ara no ha estat tan gran la nostra capacitat d'accedir-hi i d'usar-la.

Hem passat (estem passant) d'una societat que tenia temps abundant per cercar una informació escassa a una altra en què el que és abundant (massa?) és la informació i el que escasseja és el temps per cercar-la i usar-la. Estem desenvolupant tècniques i instruments que permeten que la informació que ens és rellevant se'ns aparegui sense buscar-la. Si fins ara la informació calia treballar-la «a mà», ara ho faran les màquines, i els grans conjunts d'informació –*big data*– acabaran essent capaços de generar nova informació.

La informació ha estat tradicionalment lligada al seu suport. El que deia un llibre (o un document) i el llibre en si eren una mateixa cosa. Només algunes obres molt populars acabaven editant-se diverses vegades en edicions diferents. La progressiva mecanització de la impremta i, més endavant, l'actual digitalització acabaran alliberant del tot la informació del seu suport. Aquesta informació fluirà per la xarxa de forma abundant i lliure, i els seus costos de reproducció es reduiran enormement. Avui, en el domini de la ciència, es considera que en l'horitzó de l'any 2025 els articles i altres documents de recerca seran accessibles de forma oberta, és a dir, sense cost i amb capacitat de ser reutilitzats sense permís del seu autor. Cal veure si aquesta llibertat de flux de la informació arribarà també als àmbits de l'ensenyament i l'oci.

La paraula escrita ja va incorporar dibuixos mentre els llibres eren manuscrits. Més tard, la impremta va permetre ajuntar-hi fotografies, però ara la informació digital permet incrustar en qualsevol text qualsevol altra informació (textual, gràfica, sonora o audiovisual). Els textos poden enllaçar a altres documents, i els lectors poden

intervenir en el text comentant-lo, continuant-lo o valorant-lo a les xarxes socials. El descobriment de la neuroplasticitat del cervell –és a dir, que està dissenyat per adaptar-se a pressions ambientals, canvis fisiològics o experiències– ha fet que ens plantejem quins canvis provocaran en el cervell aquestes noves experiències lectores, i si aquests canvis són positius (de fet, Nicholas Carr, el 2008, va publicar un article amb un títol que expressa algunes d'aquestes temences: «Is Google Making Us Stupid?»).

El paper de les biblioteques en una societat sense paper

Ni mai hi havia hagut tanta informació, ni mai els lectors havien estat tan autosuficients per accedir al contingut de llibres i altres documents tradicionalment col·leccionats per les biblioteques. Les capacitats d'emmagatzematge i de difusió dels ordinadors i de la xarxa semblen estar ocupant l'espai de les biblioteques. Tenen algun paper en una societat cada vegada més digital i amb menys «paper» per al paper imprès?

L'evolució de les biblioteques, però, la seva utilitat o el seu caràcter prescindible en el futur, no depenen només d'elles ni de les solucions tecnològiques que es trobin per posar la informació a la disposició de la gent i facilitar-ne la gestió. És la mateixa societat, escollint quin camí de futur tria, qui decidirà si les biblioteques continuaran aportant algun valor a la societat. Si l'evolució social elegeix valorar la igualtat, les identitats individuals i col·lectives i el desenvolupament de les persones, llavors continuarà havent-hi organitzacions que es diran biblioteques (o no) i que vetllaran per facilitar a tothom l'accés a qualsevol informació.

Fins ara les tecnologies aplicades a l'enregistrament i la difusió de la paraula no han fet més que estendre la capacitat de llegir. Han augmentat tant la facilitat

d'accedir a llibres i a altres documents com la de fer coses amb la informació que la humanitat genera. Però només les biblioteques garanteixen l'accés a tota la informació, per a tothom i per sempre. Va ser així quan la tecnologia nova va ser l'escriptura, i va tornar-ho a ser amb la impremta: hi ha informació que no es considera valuosa, hi ha individus que queden al marge de l'ús de la informació i hi ha informació que deixa de tenir interès i no es conserva. Tots aquests «buits» són els que la biblioteca moderna –la que es va crear dins del paradigma del llibre imprès– va cobrir. La tecnologia del digital en xarxa, però, continua creant buits similars, i les biblioteques contemporànies i del futur tindran la funció d'omplir-los. Això fa la Memòria Digital de Catalunya, que digitalitza documents de vida efímera, o les biblioteques públiques que creen serveis d'alfabetització informacional, o el PADICAT, que preserva i dona accés a versions antigues de pàgines web catalanes.

El paper futur de les biblioteques recaurà menys en l'objecte que estotja i transporta la informació (el llibre o el document) i més en la informació en si mateixa i en les múltiples maneres en què aquesta informació s'usa. Les biblioteques del futur seran espais físics, entitats financeres de l'accés a la informació, centres de formació en l'ús de la informació i organitzacions dedicades a tenir-ne cura.

Potser és un misteri, però alhora és un fet constatable, que biblioteques dissenyades com a espais agradables atrauen gent que entra en contacte amb la informació i amb altres persones. És això un defecte? Al contrari. Les biblioteques són un exemple clar del que s'ha anomenat «tercers espais»: llocs, que no són ni la casa ni la feina, on els humans exercim la nostra humanitat socialitzant-nos, intercanviant informació, exercitant la paraula. Les biblioteques, a més de llibres, ofereixen un lloc on podem estar (amb nosaltres mateixos, amb els

altres i en contacte amb la informació), faciliten el contacte amb la cultura, en les seves diferents formes, i amb altres persones que també hi estan interessades, i són un espai on hom pot trobar-se amb qui pugui tenir interessos similars, un lloc on es pot estar sense consumir, sense pagar, sense haver de seguir la moda... L'aportació futura de les biblioteques serà la creació i el manteniment de llocs i espais reals al voltant de la informació.

Cada vegada hi ha –i hi haurà– més informació gratuïta a la xarxa. Cal veure fins on arribarà això, si abastarà només les obres científiques finançades públicament i els clàssics de la literatura i el pensament, o si arribarà a l'ensenyament i a l'oci. A més, les millores tecnològiques també abaratiran el cost de llegir en paper, en edicions fetes segons demanda. Per a la població que assoleixi uns nivells mínims de renda, el cost no serà cap obstacle (com sí que ho va ser en el passat) per accedir als llibres que llegim. Però la feina d'editar llibres continuarà tenint costos, i si volem una societat culta, caldrà generar models de negoci que sustentin l'edició digital. En el passat les compres que feien les biblioteques –bàsicament les públiques i les universitàries– sufragaven una part del cost editorial. Probablement sempre hi haurà llibres o obres l'accés als quals serà sota cost. Les biblioteques paguen en nom d'un grup (una ciutat, una universitat, una empresa, una escola) perquè les persones puguin accedir, sota el model capitalista (retribuïnt l'autor i l'editor), a un bé socialitzat. Un dels serveis de les biblioteques serà, doncs, pagar per formar col·leccions de documents impresos i, també, electrònics.

Diversos pensadors han qualificat la societat actual com la societat del coneixement. La seva característica principal és que gira al voltant de la informació. La producció de riquesa i benestar ja no es fonamenta en els desenvolupaments industrials, sinó en

Exterior de la Biblioteca Jordi Rubió i Balaguer de Sant Boi de Llobregat, inaugurada l'any 2005, obra dels arquitectes Toño Foraster i Victòria Garriga.

la creació de serveis basats en el coneixement i en la gestió de la informació. En una societat així, l'ensenyament reglat ja no serà suficient, i l'aprenentatge serà una activitat que es perllongarà al llarg de tota la vida. Les competències informacionals seran, doncs, cabdals. La seva adquisició s'iniciarà a l'escola, però continuarà més enllà dels cicles educatius. I les biblioteques tindran per als ciutadans un rol formador en l'ús de la informació. A les escoles, a les universitats, a les entitats i als pobles i barris, les biblioteques seran organitzacions dedicades a ajudar a gestionar la informació, a seleccionar-la adequadament, a analitzar-la críticament i a usar-la convenientment.

Finalment, però no pas en darrer lloc, la importància del nostre passat, de la nostra identitat i de la nostra memòria creix amb el nostre benestar. Això és cert tant a nivell individual com col·lectiu. Guardar difícilment genera benefici, i no

té prou incentiu per ser deixat en mans de la iniciativa privada i l'empresa. Algú ho ha de fer, és clar, i les biblioteques oferiran aquest servei a la col·lectivitat, és a dir, conservaran la informació i l'organitzaran perquè pugui ser trobada i usada en el futur. Un altre dels serveis de les biblioteques serà guardar la informació que generem avui, sigui en paper o digital.

La societat necessita informació i necessita que s'hi pugui accedir de forma igualitària. Necessita àmbits de potenciació de les persones, de cohesió social, d'autoaprenentatge i de preservació del passat. En aquests darrers cent anys les biblioteques, a Catalunya, han estat institucions que han afavorit l'evolució de la nostra societat en un entorn de paper i una societat industrial. En els anys que vindran, les biblioteques poden ser instruments que facilitin el trànsit i l'adaptació sense fractures en un entorn digital i una societat informacional.

Per saber-ne més

- ALCOLEA, Santiago; LAMARCA, Dolors; LLOPART, Pilar; TORRA, Jordi: *La biblioteca de la Universitat de Barcelona*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1994.
- COMAS I GÜELL, Montserrat: *Lectura i biblioteques populars a Catalunya: 1793-1914*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001 («Textos i estudis de cultura catalana»).
- FONTANALS, Reis; LOSANTOS, Marga: *Biblioteca de Catalunya, 100 anys: 1907-2007*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2007.
- ESTIVILL RIUS, Assumpció: *L'Escola de Bibliotecàries: 1915-1939*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1992.
- MAÑÀ, Teresa: *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya: 1915-1925*. Barcelona: Pagès Editors; Diputació de Barcelona, 2007 («Materials per a la biblioteca pública», 5).
- MAÑÀ, Teresa: *Les biblioteques populars a Catalunya a través dels seus anuaris (1922-1936)*. Barcelona: Facultat de Biblioteconomia i Documentació, Universitat de Barcelona; Diputació de Barcelona, 2001 («Quaderns de treball», 16).
- MIRET I SOLÉ, Maria-Teresa: *Una aportació a la lectura pública del segle XX: les biblioteques de «La Caixa» (1923-1993)*. Barcelona: Pagès Editors; Diputació de Barcelona, 2010 («Materials per a la biblioteca pública», 6).
- CUGUERÓ I CONCHELLO, Maria C.; BOADA I VILALLONGA, Maria Teresa; ALLUÉ I BLANCH, Vicenç: *El Servei de Biblioteques del Front, 1936-1939*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1995 («Quaderns de treball», 14).
- LEVERONI, Rosa: «Les biblioteques populars». *Serra d'Or*, any X, núm. 111 (1968), p. 43-47.
- GÓMEZ ESCOFET, Joan (ed.): *Les biblioteques de les universitats públiques de Catalunya en els anys 90*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Comissionat per a Universitats i Recerca, 1993.
- MAYOL, Carme: «La situació bibliotecària a Catalunya». A: *Primeres Jornades de l'Associació de Bibliotecaris de Catalunya: ponències i comunicacions*. Barcelona: Associació de Bibliotecaris de Catalunya, 1985, p. 4-63.
- ANGLADA, Lluís: «Les biblioteques universitàries: evolució, tendències i reptes de futur». *Bibliodoc: anuari de biblioteconomia, documentació i informació*, 1999, p. 53-62.
- DARNTON, Robert: *Digitalitzar és democratitzar? El cas dels llibres*. Barcelona: Arcàdia, 2010.
- BORRÀS, Laura (ed.): *Under construction: literatures digitals i aproximacions teòriques*. Palma: Edicions de la UIB, 2012.

Fundació Carulla: Memòria de l'any 2015

DESTAQUEM

Premi Lluís Carulla

La convocatòria del Premi Lluís Carulla d'estímul a un projecte cultural ha rebut un centenar de candidatures.

Els 100.000 euros de la dotació del guardó han estat per a Terra-nova.cat, projecte de concebre, en un diàleg entre fotògrafs i pensadors, una visió de la Catalunya d'avui que reflecteixi el seu territori i el seu paisatge. El projecte està impulsat per Ignasi López, Román Yñán, Vicenç Altaió i Sergi Opisso.

Programa educatiu Enllulla't

Amb motiu l'Any Ramon Llull, hem unit esforços amb la Fundació Catalunya-La Pedrera per crear un programa educatiu adreçat a alumnes d'ESO, que es pot aplicar a assignatures diverses del currículum, amb l'objectiu d'apropar-los la figura i l'obra del savi mallorquí.

L'hort del segon origen

El Museu de la Vida Rural ha col·laborat amb la pel·lícula *Segon origen*, que adapta a la gran pantalla el *Mecanoscrit del segon origen* de Manuel de Pedrolo. Fruit d'aquesta implicació, n'ha sorgit el llibre *L'hort del segon origen*, de Jordi Puig i Roca, manual d'horticultura que incorpora més de 500 varietats locals d'horta i fruiters.

Portada del manual d'horticultura ecològica publicat pel Museu de la Vida Rural.

Patronat de la Fundació Carulla

Maria Font de Carulla, presidenta d'honor
Montserrat Carulla, presidenta
Mariona Carulla, vicepresidenta
Jordi Carulla-Ruiz, vicepresident
Lluís Carulla
Jordi Carulla
Artur Carulla

Aurèlia Carulla
Mireia Tomàs
Guillem Usandizaga
Ramon Pla
Josep González-Agàpito
Joaquim Triadú
Joaquim Coello
Carles Duarte, secretari no patró

Pressupost de la Fundació Carulla 2015

Despeses

Museu de la Vida Rural	526.000
Editorial Barcino	476.000
Observatori dels Valors	75.000
Premis Baldiri Reixac	200.100
Nadala	71.200
Premis d'Actuació Cívica	30.000
Premi Lluís Carulla	128.000
Premis Francesc Candel	40.200
Premis d'Educació en el Lleure	52.500
Suport a altres entitats	235.000
Amortitzacions d'inversions al Museu de la Vida Rural	460.000
Despeses generals	331.000
Total despeses	2.625.000

Ingressos

Venda d'entrades i botiga del Museu de la Vida Rural	90.000
Aportacions dels micromecenes als Premis Baldiri Reixac	100.100
Subvencions al Museu de la Vida Rural	24.000
Vendes de l'Editorial Barcino	40.000
Subvencions a producció editorial i traduccions Editorial Barcino	6.000
Donació del grup empresarial Agrolimen	2.364.900
Total ingressos	2.625.000

CULTURA

Premi Lluís Carulla d'estímul a un projecte cultural

El premi, dotat amb 100.000 euros, està destinat a impulsar un projecte cultural en els diversos àmbits de la llengua catalana, les arts i el pensament que constitueixi una aportació innovadora que contribueixi a l'enfortiment i la modernització de la cultura i la societat catalanes.

El Comitè de Selecció, format per Jordi Carulla-Ruiz, Ramon Pla i Arxé, Mireia Tomàs, Guillem Usandizaga i Vicenç Villatoro, després de valorar les 100 propostes rebudes, ha decidit atorgar el guardó a:

Terra-nova.cat

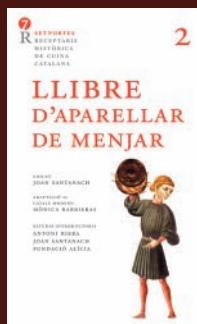
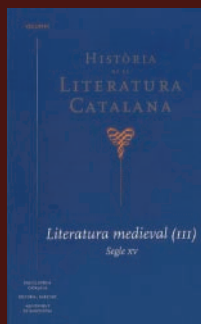
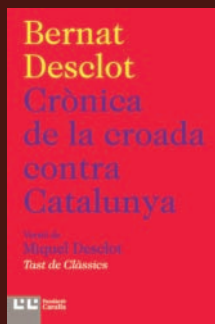
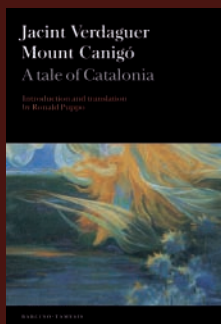
Ignasi López, Román Yñán, Vicenç Altaió i Sergi Opisso

Per un projecte que, amb l'objectiu de configurar una visió de la Catalunya d'avui a partir del diàleg entre fotògrafs i pensadors, es planteja renovar la mirada sobre el territori i el paisatge, tant geogràficament com conceptualment, després de dècades caracteritzades per la seva modernització en tots els àmbits i en un context de canvis profunds com l'actual. Consistirà en la distribució arreu del país de deu equips, format cadascun per dos fotògrafs i un escriptor de les generacions de creadors nascuts entre els anys 1970 i 1980. El treball de camp resultant s'exposarà en centres culturals de referència corresponents a cada àmbit territorial, se'n promourà el debat i la reflexió i s'editarà en format llibre, amb el propòsit final de dur-ne a terme una exposició conjunta a Barcelona i impulsar-ne la internacionalització. Paral·lelament, es desenvoluparà una aplicació per a mòbils que estarà oberta a la interacció i la participació de les persones que habiten el territori i que permetrà la geolocalització del contingut generat.

Editorial Barcino

Edició de textos

Al llarg del 2015 s'han superposat dues commemoracions diferents, vinculades totes dues a autors catalans antics. A dos Ramons il·lustres. D'una banda, s'ha celebrat l'Any Muntaner, amb motiu dels 750 anys del naixement del cronista de Peralada. De l'altra, a final de novembre s'ha iniciat l'Any Lluï, que es commemorarà sobretot durant el 2016, per recordar els 700 anys de la desaparició de Ramon Llull, que és, sense cap mena de dubte, l'escriptor en llengua catalana més universal. Encara avui, continua sent el que genera més bibliografia internacional.

Publicacions de l'Editorial
Barcino el 2015.

L'Editorial Barcino s'ha sumat a l'Any Muntaner amb la publicació de *L'Expedició dels catalans a Orient*. El llibre, en versió actualitzada de Jordi Llavina, recull els capítols 199-244 de la *Crònica* escrita per Muntaner. S'hi relata un dels episodis més apassionants de tota la literatura europea medieval: l'anada de l'exèrcit almogàver a l'Imperi Bizantí, sota el comandament de Roger de Flor, que va partir de Sicília l'any 1303. Muntaner, que era un dels responsables de l'expedició —n'era el mestre racional, és a dir, l'encarregat dels comptes—, va deixar constància de les batalles, les traïcions i la capacitat militar de la Companyia catalana en territoris de les actuals Grècia i Turquia.

El llibre de Muntaner s'ha publicat a la col·lecció *Tast de Clàssics*, en la qual, així mateix, ha aparegut l'obra d'un altre cronista: Bernat Desclot. El poeta Miquel Desclot ha preparat l'actualització de la *Crònica de la croada contra Catalunya*. S'hi han inclòs els capítols 131-168 del *Llibre del rei En Pere*, amb alguna omisió quan s'hi tractaven temes aliens a la guerra amb França. Després de les Vespres, en què es van aixecar contra la casa d'Anjou, els sicilians van oferir la corona del regne a Pere el Gran. I el rei català va acceptar-la. Aquest gest li va posar en contra el regne de França i el papat, aliats dels Anjou. Llavors Felip l'Ardit, el rei francès, va decidir envair els territoris de Pere, que era cunyat seu, i posar al tron català un dels seus fills. Contra tot pronòstic, Catalunya va aconseguir aturar la invasió i expulsar els francesos.

En l'àmbit de l'edició de textos, s'ha d'esmentar molt especialment l'edició crítica de la traducció catalana medieval

de les *Epístoles a Lucili* de Sèneca, preparada per Tomàs Martínez Romero. L'edició consta de tres volums, que contenen les dues versions de les vint-i-nou primeres epístoles; les epístoles restants de la primera versió, que no s'han conservat en la segona (XXX-CXXIV), i un florilegi de sentències que en deriven, les *Flors o autoritats*. Els textos de Sèneca, com els d'Ovidi i d'altres autors llatins, van gaudir d'una circulació molt important durant l'edat mitjana, i constitueixen un referent de primer ordre per als escriptors catalans del període.

Ha continuat creixent, d'altra banda, la col·lecció *Set Portes de Receptaris Històrics de Cuina Catalana*, coeditada amb el Restaurant de les 7 Portes. S'hi ha publicat el *Llibre d'aparellar de menjar*, fins ara inèdit per al gran públic. El receptari, compost per 279 receptes, és de la segona meitat del segle XIV, i aporta un cabal d'informació molt important sobre la gastronomia catalana medieval. El volum inclou l'edició del text, que ha estat a càrrec de Joan Santanach, que així mateix ha preparat un dels estudis preliminars; una adaptació al català actual, obra de Mònica Barriera, i dos estudis més, a càrrec d'Antoni Riera i de la Fundació Alícia.

Clàssics en altres llengües

Com a primera aportació de Barcino a l'Any Lull, i a l'espera de diversos llibres que es preparen per a l'any vinent, s'ha publicat la *Vida del maestro Ramón*, en coedició amb l'editorial valenciana Pre-textos. Cap al final de la seva vida, Ramon Llull va dictar la seva apassionant biografia als monjos de la cartoixa de

1. Taller de Clàssics a càrrec d'Ada Castells a la Llibreria Calters de Barcelona durant els mesos de febrer i març. Van llegir i comentar obres de Lluçia de Samòsata, Abdal·lah ibn Almuqaffà, Ramon Llull i Joan Roís de Corella.

2. Visita guiada a l'exposició Demos. Viure en democràcia per als Amics d'El Clàssics, al Museu d'Arqueologia de Catalunya de Barcelona.

3. Imatge del programa educatiu Enllulla't, impulsat conjuntament per la Fundació Carulla i la Fundació Catalunya-La Pedrera, amb motiu de l'Any Llull, que se celebrarà durant l'any 2016.

4. Lectura de Jordi Boixaderas de l'Expedició dels catalans a Orient, de Ramon Muntaner, en versió de Jordi Llavina, a la Setmana del Llibre en Català de Barcelona.

5. Trobada entre l'editor i el lector a la llibreria La Impossible. Mònica Barreras va explicar l'experiència de versionar el Llibre de Sent Soví al català modern.

6. Presentació de la Crònica de la croada contra Catalunya, de Bernat Desclot, de la col·lecció Tast de Clàssics, al Museu Marítim de Barcelona.

7. Presentació del tercer volum de la Història de la literatura catalana, que tanca l'etapa medieval. L'acte va fer-se a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona.

8. Presentació del llibre Martí de Riquer i els valors clàssics de les lletres, coeditat amb la Institució de les Lletres Catalanes, a la Biblioteca de Catalunya de Barcelona.

9. Joan Santanach, coordinador de l'Editorial Barcino; Eusebi Ayensa, exdirector de l'Institut Cervantes d'Atenes, i Kleri Skandami, professora de grec modern, a la presentació de la traducció grega de l'Expedició dels catalans a Orient, de Ramon Muntaner, a l'Escola Oficial d'Idiomes-Drassanes de Barcelona.

10. Presentació del Llibre de Sent Soví, de la col·lecció Set Portes, a la Seu d'Ègara amb motiu del II Cicle de Cultura Medieval de Terrassa.

11. Visita dels Amics d'El Clàssics a la Seu Vella de Lleida i lectura de la Crònica de la croada contra Catalunya, de Bernat Desclot, de la col·lecció Tast de Clàssics.

Vauvert, a París, i ara l'ha traduïda al castellà José M. Micó; Anthony Bonner n'ha preparat la introducció i les notes que ajuden a contextualitzar-la.

Respecte a traduccions angleses, cal remarcar la publicació, per primer cop en aquesta llengua, de *Mount Canigó. A tale of Catalonia*, de Jacint Verdaguer. La traducció ha estat a cura de Ronald Puppo, que no sols hi ha inclòs un estudi i un extens índex toponomàstic, sinó que n'ha fet una versió en vers. Amb la tria d'aquest títol, d'altra banda, la col·laboració entre Barcino i Tamesis Books incorpora a la sèrie, inicialment centrada en els grans títols medievals, una obra del segle XIX, seguint la línia oberta l'any passat amb els *Dialogues de Cristòfol Despuig*, del XVI.

Fruit de la col·laboració amb l'alemanya Lit Verlag, enguany s'ha publicat un volum que incorpora les obres espirituals que Arnau de Vilanova va escriure en català, *Über den Antichrist und die Reform der Christenheit*, a cura d'Alexander Fidora. Mestre Arnau, que en vida va ser un metge molt respectat, va cultivar igualment un vessant espiritual, que el va dur a aconsellar sobre aquestes matèries diversos reis i a guiar comunitats de beguins.

Història de la literatura medieval

Una publicació especialment destacada del 2015 ha estat el tercer volum de la *Història de la literatura catalana*, dirigida per Àlex Broch, i coeditada per Enciclopèdia Catalana, l'Ajuntament de Barcelona i l'Editorial Barcino. En aquest volum, que completa els dedicats al període medieval, sota la direcció de Lola Badia, s'hi tracten temes com la gran narrativa del XV, que té les seves màximes consecucions en el *Curial* i el *Tirant*, l'obra de Joan Roís de Corella o l'*Espill* de Jaume Roig.

Llull a l'ESO

Dins de la commemoració de l'Any Llull, s'ha presentat el programa educatiu

Enllulla't, impulsat conjuntament per les Fundacions Carulla i Catalunya-La Pedrera; s'ha encarregat de la producció del projecte l'empresa Idealúdica. Es tracta d'un programa, destinat a estudiants de 3r d'ESO, que pretén oferir-los una visió de conjunt de la figura i l'obra de Ramon Llull, estretament vinculada amb els itineraris formatius i les competències pròpies del curs.

Amics d'Els Clàssics

La plataforma Amics d'Els Clàssics ha continuat la seva tasca de difusió dels clàssics catalans amb l'organització de presentacions, lectures i visites guiades. Entre altres, els Amics van gaudir d'un Taller de Clàssics a la Llibreria Calders de Barcelona, en el qual Ada Castells va posar en valor obres de Llucià de Samòsata, Ramon Llull, Abdal·lah ibn Almuqaffa i Joan Roís de Corella en diverses sessions. Arran de la publicació de la *Crònica de la croada contra Catalunya*, va dur-se a terme una visita guiada al Museu Marítim de Barcelona i una sortida a la ciutat de Lleida, durant la qual els Amics van visitar el conjunt monumental de la Seu Vella i el Museu de Lleida. El Museu d'Arqueologia de Catalunya va oferir-los un itinerari guiat a l'exposició *Demos. Viure en democràcia*, sobre els orígens de la democràcia atenenca. A la tardor va organitzar-se un viatge per l'anomenada Ruta dels Tres Reis, que va centrar-se en els conjunts històrics i monumentals de Tortosa, Morella i Alcanyís. Fruit de la col·laboració amb la Fundació Romea, Carles Canut va dirigir una lectura dramatitzada de les *Lletres de batalla* de Joanot Martorell i Joan de Montpalau al Teatre Romea, en què van participar els actors Joan Pera, Jordi Boixaderas, Aina Sánchez i Joan Negrié. Per celebrar el cinquè aniversari de la creació dels Amics, va fer-se una lectura del *Llibre d'amic i amat* a càrrec dels membres de la plataforma al monestir gòtic de Santa Anna de Barcelona.

EDUCACIÓ

XXXVII Premis Baldiri Reixac per a l'estímul i el reconeixement de l'escola catalana

Aquests premis, destinats a l'estímul i al reconeixement de l'escola catalana, són dotats per la Fundació Carulla amb les aportacions voluntàries dels receptors del llibre-nadala que la Fundació tramet cada any a persones interessades en la nostra cultura. L'àmbit d'actuació és el dels països de parla catalana.

L'acte de lliurament dels premis a escoles i dels premis a mestres i professors es va dur a terme al Palau de Pedralbes de Barcelona el dia 3 de juny. L'acte de lliurament dels premis a alumnes va tenir lloc al Casal de l'Espluga de Francolí el dia 7 de juny.

El jurat de l'edició 2014-2015 ha estat format per Joan Arjona, Rosa Boixaderas, Josep Maria Calbet, Assumpta Fargas, Josep M. Farré, Josep González-Agàpito, David Pujol, Anna Ramis i Rosa Securún.

1, 2, 3, 4 i 5. Guardonats en les categories d'escoles, mestres i professors en l'acte de lliurament de premis al Palau de Pedralbes.

6. Intervenció del sociolingüista F. Xavier Vila i Moreno a l'acte de lliurament de premis a escoles i mestres.

7, 8 i 9. Alumnes guardonats en l'acte de lliurament de premis al Casal de l'Espluga de Francolí.

10. Gegants de l'Espluga davant del Casal.

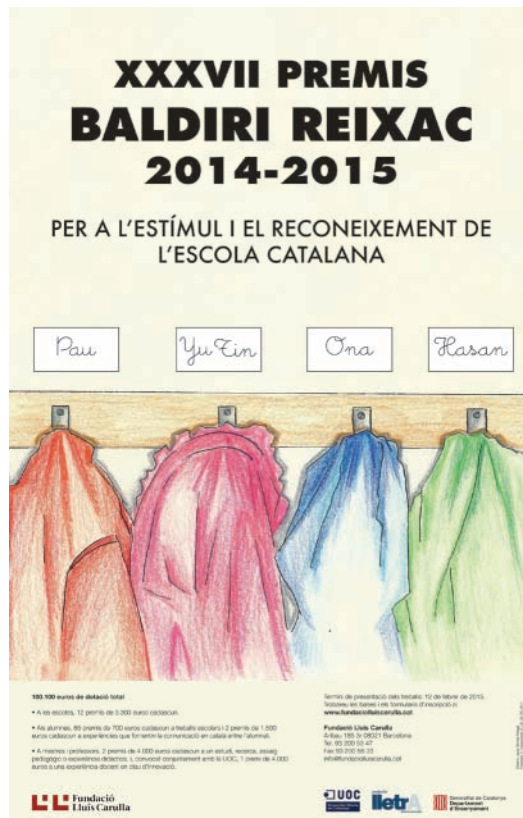
11. Mostra dels treballs guardonats en la categoria dels alumnes.

12. Actuació musical abans del lliurament de premis.

Quarta Jornada Premis Baldiri Reixac

La Quarta Jornada Premis Baldiri Reixac va dur-se a terme el dissabte 17 d'octubre a l'Institut Jaume Vicens Vives de Girona. La trobada, oberta al professorat i a estudiants de Ciències de l'Educació, va servir per presentar els treballs premiats en la darrera edició dels Premis Baldiri Reixac i intercanviar experiències. Una quarantena de professors guardonats van presentar-hi les seves iniciatives a l'aula i projectes de centre. Les presentacions, realitzades de manera simultània, estaven distribuïdes en blocs com l'aplicació didàctica de les TIC i dels mitjans de comunicació; el foment de l'ús de la llengua; la creativitat i l'expressió lingüística; la llengua, la comunicació i la integració; la cultura popular i el coneixement de l'entorn. Joan Santanach, comissari de l'Any Ramon Llull, va fer la conferència central de la jornada. Van col·laborar-hi el Servei Educatiu del Gironès, la Universitat de Girona, la Societat Catalana de Pedagogia i la Universitat Oberta de Catalunya.

XI Premis d'Educació en el Lleure

Els Premis d'Educació en el Lleure són cinc guardons, dotats amb 4.000 euros cadascun, destinats a promoure projectes i a reconèixer experiències i trajectòries de caràcter educatiu dins l'àmbit de l'educació social i del lleure.

El jurat, format per Carles Barba, Josep González-Agàpito, Fabian Mohedano, Rosa M. Pujol, Núria Ramon, Rafà Ruiz de Gauna, Antoni Reig i Marta Rosàs, ha valorat les 63 propostes rebudes i, després d'haver fet la deliberació corresponent, ha atorgat els XI Premis d'Educació en el Lleure de l'any 2015 a:

Trajectòria

La capsa dels somnis. 45 anys del Club d'Esplai Bellvitge Club d'Esplai Bellvitge-Fundesplai L'Hospitalet de Llobregat

El Club d'Esplai Bellvitge és la història d'un somni convertit en realitat. Milers d'infants i joves n'han estat protagonistes i els ha ajudat a créixer i construir també els seus somnis. Pioner en l'esplai diari, ha esdevingut un model d'acció educativa i social que ha dignificat l'educació en el lleure. També ha estat llavor i referència de molts esplais de l'Hospitalet i d'arreu del país, i és on trobem l'origen de Fundesplai. El Club és part de la història d'èxit de Bellvitge, un barri que va néixer fa cinquanta anys mancat de tot i que avui és una comunitat plena de vida.

Premi a la millor experiència o projecte presentats que estiguin fets per joves i/o adreçats a joves, ofert per la Direcció General de Joventut de la Generalitat de Catalunya

Campaments Generals 2015. Una experiència brillant! Acció Escolta de Catalunya Guardiola de Berguedà

Els Campaments Generals són una trobada juvenil i multitudinària que organitza Acció Escolta de Catalunya, en què també participen les altres dues associacions representatives de

1, 2 i 3. Guardonats amb els premis d'Educació en el Lleure
4. Intervenció de Núria Ramon, presidenta del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya, en l'acte de lliurament dels XI Premis d'Educació en el Lleure.

l'escoltisme català: Minyons Escoltes i Guies de Catalunya i Escoltes Catalans. Enguany s'espera l'assistència de dos mil infants i joves provinents d'agrupaments escoltes que, durant cinc dies, conviuran en un entorn natural. La llum serà l'eix temàtic de les diferents activitats amb l'objectiu de treballar l'educació ambiental, la importància de la ciència i el coneixement o l'espiritualitat, en el marc de la proposta educativa d'aprenentatge i servei de l'escoltisme.

Projectes i experiències

Estiu a la Plaça Associació La Rotllana Badalona

Una experiència desenvolupada des de fa tres anys, i en contínua renovació, que ofereix una formació-acció als joves que hi participen, alhora que és un servei als barris de Llefia i la Salut durant tot l'estiu. Es du a terme a l'espai ciutadà i planteja una clara intencionalitat

educativa i comunitària, amb una perspectiva de diversitat cultural i de treball intergeneracional. El projecte destaca pel seu fort impacte social i pel foment de valors com la responsabilitat, el sentiment de comunitat, la convivència i el respecte.

La Riborquestra Associació Riborquestra Barcelona

Es tracta d'una orquestra comunitària, participativa i intergeneracional ubicada al barri de Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera. Una de les seves línies prioritàries és l'apoderament juvenil, mitjançant el foment de l'autoconeixement i el desenvolupament d'habilitats de lideratge artístic i comunitari. Dinamitza accions d'impacte local i ofereix espais d'interacció i convivència positiva entre persones de diferents bagatges i situacions socioculturalment diverses, tant els participants com les seves famílies.

Riborquestra reivindica la necessitat d'entendre i reconèixer les pràctiques artístiques col·laboratives com un element clau que, d'una banda, ens ajuda a comprendre l'art i els seus processos i, de l'altra, genera sinergies que ajuden al canvi social i a la cohesió.

Taller de Teatre

Centre Parroquial Sant Vicenç Sabadell

La tasca realitzada pel Centre Sant Vicenç és una demostració clara que el treball d'educació en el lleure és una eina poderosa per a la formació integral de les persones. El fet d'educar sense esforç aparent a través de la màgia del teatre, que comporta disciplina, esforç i coordinació, acompanyat d'activitats complementàries com són les colònies i les trobades periòdiques, és allò que precisament la societat catalana sap fer molt bé. I el Centre ho està demostrant des de fa pràcticament vint-i-cinc anys, portant a terme tota mena d'activitats i tallers que han ajudat a promoure la cultura i les tradicions del país.

Esplai La Florida. 30 anys treballant per la felicitat dels infants

Associació Club d'Esplai La Florida L'Hospitalet de Llobregat

L'Esplai La Florida és un espai de llibertat que s'ha convertit en un model de referència educatiu, social i cultural per a moltes altres iniciatives d'emprenedoria social d'arreu del país. Ho és pel seu compromís amb l'acompanyament de milers d'infants i joves en el seu camí cap a la plena ciutadania. Se situa al barri homònim de l'Hospitalet de Llobregat i enguany fa trenta anys que dia a dia desplega aquesta proposta de desenvolupament comunitari. L'Esplai La Florida destaca pel seu important treball d'integració dels infants i joves amb problemàtiques socials, i pels valors de participació i esforç individual i col·lectiu que transmet.

L'acte de lliurament de premis es va celebrar el 16 de març del 2015 al Palau Robert de Barcelona.

Museu de la Vida Rural

El Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí, durant l'any 2015, ha consolidat el nombre de visites respecte dels anys anteriors i ha refermat la seva posició com a entitat de referència en l'àmbit que és matèria del seu estudi, l'etnologia; el seu caràcter de far cultural en l'àmbit territorial del qual forma part, la Conca de Barberà i, per extensió, les comarques tarragonines, i la seva labor pedagògica, que s'ha reforçat amb la creació de nous tallers i la segona convocatòria de la Beca Maria Font.

Exposicions

En consonància amb les intencions i la trajectòria del Museu des de la seva reinauguració l'any 2009, s'ha incrementat el nombre d'exposicions temporals i d'actes culturals. Són activitats que reforcen el caràcter obert i multicultural del Museu, atès que obren les portes a manifestacions humanístiques no estrictament cenyides al terreny de l'etnologia. Cal destacar, entre d'altres, l'exposició de fotografia *Sota un cel andalús*, que aplegava el treball de deu fotògrafs contemporanis de trajectòria consolidada com Kim Weston, Miguel Soler-Roig o Juan Mas-Bagá. També han passat per la Sala Lluís Carulla les escultures en ferro que Philippe Lavaill va presentar en la mostra *DesfragmentArt*; el treball del col·lectiu Sitesize en l'exposició *Temptativa-Paisatge*, que revisitava els paisatges del pintor Vila-Puig; i, molt especialment, l'exposició *El llop (Canis lupus)*, que va portar al Museu una part de la col·lecció que el naturalista Josep Maria Massip atresora sobre qualsevol aspecte que faci referència a aquest cànid, sigui des del punt de vista biològic, històric, artístic, etc. Cal tenir en compte també l'exposició sobre morters que es va fer durant l'últim trimestre de l'any a la Sala Maria Font,

1. Una de les escultures de l'exposició de Josep Cañas, centrada en les obres de tema indigenista que va fer arran dels viatges a Mèxic entre el 1947 i el 1954.

2. Manuel Cusachs i Carles Duarte en el recital de poesia de Salvador Espriu amb motiu de la cloenda de l'exposició *Espriu recordat*.

3. Festival Internacional de Novel·la Criminal en Català *El vi fa sang*. En l'acte es van homenatjar Rafael Tasis, Manuel de Pedrolo i Jaume Fuster, tres autors pioners del gènere en català.

4. Julià Guillamon, comissari de l'exposició *La propera festa del llibre serà de color taronja!* Cinquanta anys del relançament d'Edicions Proa, al Museu de la Vida Rural.

5. Presentació del llibre *L'hort del segon origen*, de Jordi Puig i Roca, a l'hort del Museu. El llibre té un estret lligam amb la pel·lícula *Segon origen*, basada en el *Mecanoscrit del segon origen* de Manuel de Pedrolo.

6. La cantautora Meritxell Gené al concert de presentació del seu nou disc *Branques*, al jardí del Museu.

7. El(s) poeta Ovidi. Poesia no vol dir somniar, recital commemoratiu dels vint anys de la mort d'Ovidi Montllor, a càrrec de l'actriu Mercè Sampietro, el músic Eduard Iniesta i la cantant Llúcia Vives.

8. Noe Gaya després de la presentació del seu llibre *El camí de la Papallona*, juntament amb la seva família, els responsables de l'editorial Stendhal, la periodista Mònica Terribas i Ferran Civit i Martí.

9. Ramon Gener abans de la presentació del llibre *Si Beethoven pogués escoltar-me* al Museu.

10. Màrius Sampere, un dels protagonistes del RUSC, el Festival de Poesia de l'Espluga de Francolí. El rusc de poetes d'aquesta tercera edició el van compondre Màrius Sampere, Mireia Vidal-Conte, Blanca Llum Vidal, Arnau Pons i Guim Valls.

11. La poeta Meritxell Cucurella-Jorba acompanyada del pianista Xavier Guitó al Festival RUSQUET de poesia, dirigit als infants.

12. Visita del conseller d'Agricultura, Jordi Ciuraneta, del dia 16 de setembre.

on s'exhibia una part important dels morters de la col·lecció de Jaume Culleré, provinents de tot el món i de diferents materials i èpoques.

Activitats

El Museu té les portes obertes a qualsevol tipus de manifestació artística, com ho demostra la varietat d'actes que s'hi han realitzat enguany. Concerts com el que es va fer en commemoració dels vint anys de la mort d'Ovidi Montllor; o el que va fer Meritxell Gené, presentant el seu disc *Branques*, on musica dotze poemes de diversos autors provinents de territoris de parla catalana. Recitals com el que va cloure l'exposició de Manuel Cusachs centrada en el llibre *El caminant i el mur*, de Salvador Espriu. Festivals com la nova edició del Festival de Poesia de l'Espluga de Francolí, el RUSC, que, coordinat per Jordi Carulla-Ruiz, porta al Museu les veus més destacades de la poesia catalana contemporània al costat de nous talents. En aquesta tercera edició va brillar la veu dels poetes Màrius Sampere, Arnau Pons, Mireia Vidal-Conte, Blanca Llum Vidal i Guim Valls i del grup musical Malva de Runa. De la mà del RUSC, que inaugura els actes de la Festa Major de l'Espluga de Francolí, va arribar un parell de dies després el RUSQUET, un espectacle de poesia infantil que aquest any va conduir Meritxell Cucurella-Jorba, acompanyada del pianista Xavier Guitó.

Pel que fa a les presentacions de llibres, han passat pel Museu, entre molts d'altres, el llibre de Manuel Forcano *Els jueus catalans*, història del pas del poble hebreu per les nostres terres; el llibre de Ramon Gener *Si Beethoven pogués escoltar-me*; o l'autobiografia *El camí de la Papallona*, relat de superació personal de Noe Gaya. Cal mencionar, a banda, la celebració d'*El vi fa sang*, Primer Festival de Novel·la Criminal en Català de l'Espluga de Francolí, del qual el Museu va acollir diversos actes.

Col·lecció Museu Vida Rural

Convé destacar la bona acollida del llibre *L'hort del segon origen. L'horticultura del futur amb arrels al passat*, de Jordi Puig i Roca, publicat dins la col·lecció Museu Vida Rural de l'Editorial Barcino. *L'hort del segon origen* és un manual d'horticultura lligat a la pel·lícula *Segon origen*, producció internacional basada en el *Mecanoscrit del segon origen* de Pedroló, que s'ha estrenat enguany i amb la qual ha col·laborat el Museu. Els protagonistes de la pel·lícula, el Dídac i l'Alba, es veuen abocats a fer un hort per sobreviure després d'un cataclisme. El llibre, que incorpora més de 500 varietats locals d'horta i fruïter, s'ha presentat a Barcelona, l'Espluga de Francolí, Vic, Granollers, Manlleu, Girona, Banyoles, Vall-de-roures, La Portellada, Cardedeu, l'Ametlla del Vallès i la Garriga.

Dins la col·lecció Museu Vida Rural es va publicar també el llibre *Col·leccionistes dels obllits*, de Marta Farré, que va resultar vencedor de la primera edició de la Beca Maria Font, de la qual enguany s'ha convocat la segona edició.

Col·laboracions

El Museu va signar durant el 2015 acords amb diferents entitats, associacions i centres d'estudi, com l'Institut Català d'Arquitectura Clàssica, amb el qual es va signar un conveni per dur a terme una prospecció dins el terme de l'Espluga de Francolí a la recerca de restes de l'època romana. Així mateix, es va participar en el *Rural History*, un congrés d'història rural celebrat a Girona, i en el *Masia Territori. Primer congrés del món de la masia*, que es va fer a principis d'any a Barcelona.

Tallers

El programa de tallers pedagògics del Museu va incorporar un nou taller de cianotípies, tècnica fotogràfica primitiva, posada en pràctica per la biòloga Anna Atkins, que permet fer fotografies sense càmera.

1. Mà de morter exposada al Museu de la Vida Rural.

2. Kim Weston a la inauguració de l'exposició fotogràfica *Sota un cel andalús*, a la Sala Lluís Carulla del Museu.

3. *Indignant*, escultura de Philippe Lavaill pertanyent a l'exposició d'escultures *DesfragmentArt*, que aplega les darreres creacions amb ferro de l'artista.

4. L'artista japonès Wataru Koike, en una *performance* en la qual l'artista va modelar una figura de fang.

5. *El llop*, exposició comissariada per Josep Maria Massip. La mostra va tenir la «visita» especial d'una lloba.

XXXIII Premis d'Actuació Cívica

Els Premis d'Actuació Cívica són sis guardons, dotats amb 5.000 euros cadascun, destinats a fer conèixer i distingir la tasca (generalment poc coneguda, sovint anònima, però exemplar) de persones que han actuat i actuen al servei de la nostra identitat nacional en els diversos àmbits de la vida i de la relació humana, com ara l'ensenyament, els mitjans de comunicació, les ciències, l'art, la cultura popular, la música, el teatre, l'economia, el dret, l'acció social i cívica, etc.

El jurat, format per Antoni Bassas, Vicent Partal, Damià Pons i Jordi Carulla-Ruiz, ha valorat les propostes rebudes i ha atorgat els Premis d'Actuació Cívica de l'any 2015 a les persones següents:

Montserrat Cadevall i Vigués

Terrassa, 1959

Presidenta de la Federació Catalana d'Entitats Corals (FCEC) des de l'any 2013, ha treballat per augmentar la presència de l'entitat arreu del territori amb la realització constant de concerts i activitats fins a assolir que el nombre de corals membres superés les cinc-centes.

Paral·lelament, ha aconseguit la internacionalització de la FCEC gràcies a la seva participació en assemblees, trobades, simposis i festivals arreu del món, cosa que ha tingut la seva culminació en el fet d'aconseguir que Barcelona sigui la seu del proper Simposi Mundial de Música Coral l'any 2017 i que la FCEC en sigui l'entitat organitzadora, juntament amb la Federació Internacional per la Música Coral (IFCM). Vinculada des de ben petita a la Coral Ègara, és cantaire i presidenta de l'Agrupació Coral Matadepera.

Miquel Costa i Costa

Santa Agnès de Corona, 1962

Responsable des del 1996 de l'Editorial Mediterrània-Eivissa, ha donat a conèixer la cultura i la llengua de les Pitiüses mitjançant la publicació d'obres que fan referència a l'estudi de la llengua, reculls de literatura popular, geografia i història d'Eivissa i Formentera, obres d'investigació, contes, poemes, teatre i novel·les de diversos autors d'aquestes illes. Algunes de les obres publicades, atès l'escàs nombre de publicacions per a infants que tinguin com a referència els costums i la història eivissencs, han esdevingut eina de treball escolar. En un context difícil, en què la col·laboració de les institucions de les illes ha estat sovint escassa, ha aconseguit fer viable econòmicament el seu projecte editorial. Des de la llibreria Mediterrània ha tingut sempre un especial interès perquè la cultura catalana arribi a Eivissa, contribuint a reforçar el lligam amb la resta de les terres de parla catalana.

Mireia Montané i Tuca

Barcelona, 1940

Professora i doctora especialista en educació infantil i en l'àrea de llengua, ha mantingut durant anys un lideratge clar i desinteressat en projectes que, des de l'arrelament nacional a Catalunya, afavoreixen la promoció de la llengua, la innovació en l'ensenyament i en l'aprenentatge d'alumnes de diferents etapes educatives i la formació permanent del professorat, mitjançant la

col·laboració amb diverses institucions educatives del país i la recerca conjunta amb professionals d'altres països, tenint present sempre en les seves accions la incorporació d'infants amb dificultats de caire individual i social. Ha estat presidenta de l'Associació per a la Formació d'Ensenyants a Europa; actualment és vicepresidenta de la World Federation of Teacher Education i dirigeix el Projecte COMconèixer, comunitat d'aprenentatge en xarxa de dimensions internacionals amb centres educatius públics i privats de Catalunya i de l'estranger.

Vicent Olmos i Tamarit

Catarroja, 1954

És director editorial de l'editorial Afers, fundador, responsable i cap de redacció de la revista Afers. Editor i membre del consell de redacció de la revista *El Contemporani. Arts. Història. Societat*, de l'editorial Afers i del Centre d'Estudis Històrics Internacionals. Així mateix, és membre del consell de redacció de les revistes *L'Espill*, fundada per Joan Fuster i Ortells el 1979, de la Universitat de València, i *Caràcters*, revista de llibres, també de la Universitat de València. Ha participat en l'organització de diferents activitats relacionades amb la història: va ser membre organitzador de les Primeres i de les Segones Jornades de Joves Historiadors i dels sis congressos d'Història de l'Horta Sud.

Artur Quintana i Font

Barcelona, 1936

Va formar-se en filologia romànica i germànica a Barcelona i a Colònia i ha estat bibliotecari a la ciutat alemanya d'Espira i professor de llengua i cultura catalanes a la Universitat de Heidelberg. Des de la seva tesi doctoral, dedicada al català de La Codonyera, ha centrat la seva àrea d'estudi preferentment en l'aragonès i el català de la Franja, als quals ha dedicat nombrosos articles i publicacions, i ha participat en diverses iniciatives per a la seva promoció. Traductor de l'alemany al català, és membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, del Consello

Asesor de l'Aragonés, membre d'honor de l'Acadèmia de l'Aragonés i president d'Iniciativa Cultural de la Franja.

Ferran Rella i Foro Esterrri d'Àneu, 1954

President del Consell Cultural de les Valls d'Àneu. Paral·lelament a la seva feina de docent, des del 1983 fins a l'actualitat ha desplegat una tasca ingent de recuperació, conservació, restitució i difusió del patrimoni cultural aneuenc i pirinenc que abraça nombrosos àmbits d'actuació: arxivístic, etnogràfic, de la cultura popular i tradicional, arquitectònic, artístic, de la dansa, literari i turístic. Des del 1993 és catedràtic de Llengua i Literatura Catalanes a l'IES Màrius Torres de Lleida. Ha estat director dels Serveis Territorials de Cultura i Mitjans de Comunicació de Lleida i del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya (2007-2011).

L'acte de lliurament de premis es va celebrar el 26 de novembre del 2015 al Museu del Disseny de Barcelona.

XII Premis Francesc Candel

Els Premis Francesc Candel són cinc guardons, dotats amb 3.000 euros

cadascun, destinats a reconèixer i difondre les bones pràctiques en l'àmbit de la integració dels ciutadans catalans d'origen immigrant.

Després de valorar les 59 propostes rebudes, el jurat, compost per Andreu Domingo, Orland Cardona, Carles Duarte, Najat El Hachmi, Josep González-Agàpito, Núria Llevot, Sandra Rodríguez i Laia Tomàs, va atorgar els cinc Premis Francesc Candel a les entitats següents:

Dona Kolors. Taller d'inserció laboral
Oblates del Santíssim Redemptor-El Lloc de la Dona
Barcelona

Per tractar-se d'una iniciativa que, en un context de crisi econòmica que ha agreujat l'exposició a la precarietat i l'exclusió de les dones immigrants, té com a objectiu la inclusió social i la inserció laboral d'aquest col·lectiu a través de la formació i l'accés a la cultura com a eines per obrir-se un espai al món laboral. La finalitat del projecte és que les seves beneficiàries puguin obtenir guanys econòmics a través del desenvolupament d'habilitats i coneixements que ja portaven des dels seus països d'origen, però que no han trobat la manera d'explotar en el nou

Roda de premsa de convocatòria dels XII Premis Francesc Candel del dia 5 de maig.

context, fent palès que la inserció laboral és fonamental per a la incorporació de les dones immigrants a la societat catalana i que aquesta no pot desapropiar-ne el potencial.

Desmuntant prejudicis

Associació per a l'Orientació, Formació i Inserció dels Treballadors Estrangers (CITE-CCOO)
Barcelona

A un projecte que, tenint present que el prejudici és una llosa que carrega l'immigrant, però també és un vel que dificulta la visió que tenim de l'altre, treballa per posar fi als rumors i als clixés, i ho fa sensibilitzant les empreses davant de la diversitat, atacant els prejudicis en un dels àmbits més importants de la vida, l'àmbit laboral. La feina és un dels espais on pot produir-se més contacte entre persones diverses, i per aquest motiu és important que, amb formació i informació, es treballi per desactivar-hi idees sense fonaments que es donen per vertaderes, i que poden enterbolir la convivència entre persones de diferents procedències i alimentar discursos xenòfobs i racistes.

Programa d'acompanyament a joves reagrupats

Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat
L'Hospitalet de Llobregat

Per un programa que es dirigeix a famílies catalanes d'origen immigrant que, després de diversos anys de separació, decideixen portar als seus fills d'entre dotze i divuit anys a Catalunya. El projecte té un enfocament innovador pel fet de promoure una sèrie d'accions preventives per afavorir la inclusió i el recolzament d'aquests joves des del moment de la tramitació fins que ja estan adaptats al nou entorn familiar, sociocultural, educatiu, econòmic i lúdic. Per tal d'afrontar aquest procés amb el màxim de possibilitats d'èxit es fa un pla d'acompanyament ajustat a les estratègies pròpies de cada nucli familiar.

Mentoria per a joves immigrants i refugiats

Coordinadora Mentoria Social-Associació Punt de Referència
Barcelona

Amb l'objectiu de promoure la mentoria com a eina d'acció social, de coordinar accions conjuntes i de sumar esforços per a la recerca, l'associació Punt de Referència, la Universitat de Girona i la Fundació Servei Solidari, ambdues amb el seu projecte Rossinyol, i la Fundació Èxit han creat la Coordinadora Mentoria per a la Inclusió. Avui dia un total de 2.515 infants i joves d'entre vuit i vint-i-tres anys han participat en un programa de mentoria, i 2.601 adults i joves majors de vint-i-cinc anys han estat mentors. La mentoria social suposa una millora per al desenvolupament personal de joves que provenen d'entorns vulnerables en aspectes clau com el rendiment escolar, el contacte amb el món laboral i la millora en aspectes emocionals. Aquest acompanyament personal entre el mentor i el jove crea una relació de confiança entre tots dos que fa augmentar les expectatives i l'autoestima del mentorat.

CIE, presó administrativa, reportatge del programa 30 minuts

Televisió de Catalunya
Sant Joan Despí

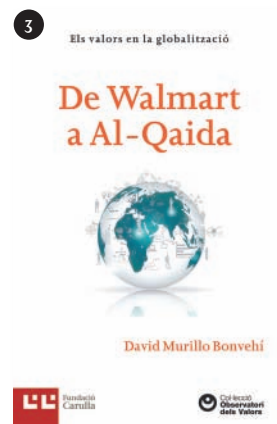
En reconeixement pel servei públic i el coratge en la denúncia de l'anomalia democràtica que signifiquen els Centres d'Internament d'Estrangers, monstres nascuts de la raó política. Un documental que explora la realitat d'aquests centres i el seu funcionament a través de les històries d'alguns dels interns del CIE de la Zona Franca de Barcelona. El reportatge aprofundeix d'una manera rigorosa i compromesa en una realitat punyent que sovint s'ignora o s'obvia, i denuncia irregularitats com la privació de llibertat per falta administrativa, la violència física, les deficiències mèdiques, l'opacitat i la manca d'informació a familiars i periodistes.

1. Carles Duarte, director de la Fundació Carulla; Germán Ramón-Cortés, president de la Fundació Catalunya-La Pedrera; i Àngel Castiñeira, director de la càtedra de Lideratge i Governança Democràtica d'ESADE, a la presentació de l'Anuari dels valors 2014. Crisi i canvis: cap a noves respostes, a l'Auditori de La Pedrera.

2. El debat entre Albert Sáez, subdirector d'El Periódico, i Begoña Román, professora del departament de Filosofia de la Universitat de Barcelona, a l'acte de presentació de l'Anuari dels valors 2014.

3. Coberta del nou llibre de la col·lecció Observatori dels Valors, *De Walmart a Al-Qaida*, de David Murillo Bonvehí.

4. Coberta de l'Anuari dels valors 2014. Crisi i canvis: cap a noves respostes.

El lliurament de premis es va dur a terme el 26 d'octubre del 2015 al Pati Llimona de Barcelona.

L'Observatori dels Valors

La segona edició de l'Anuari dels valors, dirigit per Àngel Castiñeira, ha estat dedicada a l'any 2014. L'equip investigador, format per Pau Mas, Teo Mellén, Marta Olivé i Lluís Sáez, ha fet un seguiment de les notícies aparegudes a la premsa generalista catalana i espanyola durant aquest any des de l'òptica dels valors. L'anàlisi duta a terme ha mostrat la rellevància que han tingut en els mitjans temàtiques com el procés sobiranista, la corrupció política i econòmica, l'abdicació i el relleu de la monarquia, el conflicte d'Ucraïna, el gihadisme o l'aparició de noves alternatives polítiques.

S'ha reafirmat la crisi sistemàtica que s'apuntava en la primera edició de l'Anuari. Una concurrència de situacions crítiques que afecten àmbits especialment sensibles de la convivència, com ara el social, el polític, l'institucional, el territorial o l'ètic. L'any 2014, a diferència de l'anterior, s'han començat a entreveure algunes possibles sortides de les múltiples crisis, que es podrien anar concretant durant els propers anys.

L'Anuari dels valors 2014 va presentar-se en públic el 30 de juny a l'Auditori de La Pedrera. Van participar a l'acte, moderat per Pau Mas, Albert Sáez, Begoña Román, Germán Ramón-Cortés, Àngel Castiñeira i Carles Duarte. Posteriorment, el 28 d'octubre, va fer-se un acte de presentació de l'Anuari organitzat conjuntament amb la revista *Valors* a la Llibreria Dòria de Mataró.

1. D'esquerra a dreta: Joan B. Culla, Xavier Arbós, Borja de Riquer i Josep M. Muñoz en la presentació de la Nadala 2014.

2. Presentació de la Nadala 2014 a la sala Mirador del CCCB.

La col·lecció Observatori dels Valors ha acollit un nou volum a la tardor, *De Walmart a Al-Qaida. Els valors en la globalització*, del professor d'ESADE David Murillo Bonvehí. El llibre fa una radiografia del que ha comportat la globalització

econòmica i financera en la percepció i les pràctiques dels valors a partir de l'anàlisi, entre d'altres, de les causes del desenvolupament tecnològic actual, la regulació de les grans corporacions, el paper que tenen les organitzacions internacionals o el model que hauria d'imperar en la governança mundial.

La Nadala 2014, al CCCB

La Nadala 2014, que feia un repàs de sis moments clau de la història de Catalunya entre els anys 1714 i el 2014, va presentar-se el 14 de gener del 2015 a la Sala Mirador del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. L'acte va constar d'una conversa, moderada pel coordinador de la nadala, Josep M. Muñoz, entre tres dels autors del volum: Borja de Riquer, Joan B. Culla i Xavier Arbós.

Ramon Llull, a la Nadala 2016

La Nadala 2016, coordinada per Joan Santanach, commemorarà els set-cents anys de la mort de Ramon Llull (1316-2016). El volum, que comptarà amb articles de Fernando Domínguez, Josep Enric Rubio, Lola Badia, Albert Soler, Rafael Ramis, Óscar de la Cruz, Michela Pereira i Pere Rosselló, abordarà la vida i l'obra de l'escriptor i filòsof mallorquí, la seva concepció de la literatura, la transmissió dels seus textos, el culte a la seva figura i la recuperació literària de la seva obra als segles XIX-XXI, entre d'altres.

El programa d'actuacions de la Mancomunitat preveia la creació d'infraestructures i el desenvolupament d'un programa educatiu. Les biblioteques van ser protagonistes dels dos eixos: la biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans es va transformar en la Biblioteca de Catalunya, es va aprovar fer un sistema de biblioteques populars i crear l'Escola Superior de Bibliotecàries. L'encert en el disseny del model i la dedicació dels professionals han fet de les biblioteques un cas d'èxit en la gestió pública. La seva història ha patit les mateixes convulsions que ha viscut la societat catalana: la davallada durant la dictadura de Primo de Rivera i el ressorgiment durant la Generalitat republicana, el llarg túnel que va suposar el franquisme i la nova llum de la democràcia. La situació actual és el resultat d'una llarga història, una història que continuarà en un món on llegirem en digital.

Fundació
Carulla